

T.C.
UFUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASININ DIŞ İLİŞKİLERE
YANSIMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Berkan ÇAĞLAR

Danışman
Prof.Dr. Yelda DEMİRAĞ

Ankara 2015

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASININ
DIŞ İLİŞKİLERE YANSIMASI**

Berkan ÇAĞLAR

**Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Bölümü**

Yüksek Lisans Tezi

Ankara-2015

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerde erişime açılabilir.
- Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerde erişime açılabilir.

10.07.2015

Berkan ÇAĞLAR

ÖZET

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından yeniden yapılanma yoluna giden Rusya, bu süreçte Vladimir Putin'in başa geçmesi ile önemli yol kat etmiştir. Uluslararası arenada tekrar eski konumuna ulaşmak isteyen Putin yönetimdeki hükümet elindeki doğal kaynakları kullanarak içinde bulunduğu darboğazdan kurtulma yoluna gitmiştir. Putin'in başa geçtiği dönemde petrol fiyatlarının artış göstermesi Putin'in başarı kazanmasının en önemli nedeni olarak kabul görmüştür. Zira ekonomik olarak güçlenen Rusya, içinde bulunduğu istikrarsız durumdan kurtulmak için önemli bir kaynak elde etmiştir. Putin kendinden önceki döneme nazaran çok boyutlu bir politika izleyerek başarı kazanmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda hem batı hem de Asya politikasını sentezleyerek; yakın çevresinde olduğu kadar Batı dünyasıyla da iyi ilişkiler izlemeye çalışmıştır.

Ekonomi ile enerji arasındaki ilişki artan enerji ihtiyacı ve azalan enerji rezervleri sebebiyle giderek önem kazanmıştır. Böylesi bir durumda elinde bulunan doğal kaynakları iyi değerlendiren ve 1998 krizi sonrasındaki süreçte artan petrol fiyatları ile ekonomiyi disiplin altına alan Putin, aynı başarıyı dış politikada da elde etmek adına enerjiyi baskı aracı olarak kullanma yoluna gitmiştir. Enerjiye endeksli bir ekonomi ve dış politika benimseyen Putin, bölgesel güç olma ve ABD'nin kurmayı hedeflediği tek kutuplu dünya düzenini ortadan kaldırarak çok kutuplu bir düzen oluşturmak adına enerjiyi yakın çevresi başta olmak üzere küresel güçlere karşı bir silah olarak kullanmaktadır. Bu noktada kurulacak olan çok kutuplu dünya düzeninde bir merkez konumunda olmak istemektedir.

Anahtar sözcükler: Vladimir Putin, enerji politikası, enerji, güç, dış politika

ABSTRACT

After the disintegration of The Soviet Union, Russia started the reconstruction. They are passed important path with lead by Vladimir Putin. Putin wish to gain previous position in the international arena therefore Putin wish to release debottlenecking with use government's natural sources. When Putin took the lead increasing petroleum costs cause the simplification Putin's duty and gain the achievement. In as much as Russia rising economically that obtain important source for release unstable situation. Putin purpose compared terms previous herself to follow multi faceted politics. Putin tried to follow good terms with west world as far as his close environment, accordingly synthesizing by both West and Asia politics

Relationship between the economy and energy gradually become important on account of rising energy requirement and gradually decreasing reserves of energy. Putin get under control increasing economy and petrol prices after the 1998 crisis and he is good regard natural source on his hand. He wish same achievement on foreign politics so he used energy for pressure implement. Putin identify energy indexed economy and foreign politic. Putin use energy as a gun in the name of establish multipolar regulation against especially immediate area and all global powers for remove purpose of USA unipolar world regulation. He wish center of this established multipolar regulation.

Key words: Vladimir Putin, energy politic, energy, power, international politics.

ÖNSÖZ

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından güç kaybeden Rusya Federasyonu Putin'in başa geçmesiyle birlikte kısa sürede toparlanarak eski gücüne kavuşmak için gerek siyasi gerekse ekonomik alanda önemli istikrar politikalarını uygulamaya koymuştur. Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte devletlerin enerji politikaları hem bölgesel hem de küresel boyutta önem kazanmıştır. Bu çerçevede Rusya Federasyonu elinde bulundurduğu doğal kaynakları ve enerji koridorlarını en iyi şekilde kullanarak başta yakın çevresi olmak üzere uluslararası arenada etkin bir konuma yükselmek için enerjiyi bir tehdit unsuru olarak kullanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Rusya, enerjiyi hem ekonomisinin hem de dış politikasının merkezine konumlandırmıştır.

Bu kapsamda hazırlanan çalışmanın tüm aşamalarında beni yönlendiren, ilgi ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Yelda Demirağ'a uzun ve zorlu geçen tez hazırlama sürecinde benden desteğini esirgemeyen değerli aileme teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ	vi
HARİTALAR LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM ENERJİ KAYNAKLARININ ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ ROLÜ VE RUSYA FEDERASYONUN ENERJİ DURUMU	5
1.1. Enerji, Enerji Çeşitleri ve Enerji Kullanımının Tarihsel Gelişimi.....	5
1.1.1. Dünya Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri.....	7
1.1.2. Petrol ve Doğal Gazın Uluslararası Politikaların Oluşumundaki Rollerini	12
1.1.3. Petrol ve Doğal Gazın Rus Dış Politikası Üzerine Etkileri	16
1.2. Rus enerji Sektörü.....	18
1.2.1. Rus Petrol Sektörü	18
1.2.2. Rus Doğal Gaz Sektörü.....	20
1.2.3. Rus Elektrik Sektörü	20
1.3. Enerji Kaynakları ve Ekonomi.....	21
1.3.1. 1998 Ekonomik Krizi.....	21
1.3.2. Ekonomik Kriz Sonrası Canlanma ve Enerji Kaynaklarının Etkisi.....	22
1.3.3. Enerji Ekonomisinin Sorunları	24
1.4. Rusya Federasyonu'nun Genel Enerji Politikası	27
1.4.1. Soğuk Savaş Sonrası Rus Enerji Politikaları	29
1.4.2. Rus Enerji Politikasında Yer Alan Aktörler	33
1.4.2.1. Başkanlık İdaresi.....	33
1.4.2.2. Bakanlıklar	34
1.4.2.3. Parlamento	35
1.4.2.4. Petrol Şirketleri	35
2. BÖLÜM PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN ENERJİ POLİTİKASININ DIŞ İLİŞKİLERE YANSIMASI	38
2.1. Putin Öncesi Rusya'da Durum.....	38
2.2. Putin Rusya'sı ve Rusya'nın Yeni İmajı	42
2.3. Vladimir Putin'in Fikri Yapısı ve Gücünün Kaynakları.....	43
2.3.1. Putin'in Ekonomi Politikası	47
2.3.2. Putin'in Teknoloji Politikası	49
2.3.3. Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikası	51
2.4. Rus Enerjisi ve Ekonomisi	52
2.4.1. Ülke Ekonomisi	52
2.4.2. Rusya'nın Enerji Projeleri.....	53
2.4.2.1. Doğu Yönü.....	53

2.4.2.2. Güney Yönü	54
2.4.2.3. Batı Yönü	55
2.4.3. Rusya'nın Enerji Politikasında Dezavantajları	56
2.5. Rusya Federasyonunun Uluslararası İlişkileri	58
2.5.1. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri.....	58
2.5.2. Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri.....	62
2.5.3. Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri.....	64
2.5.4. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri	66
2.6. Rusya Federasyonu'nun Enerji Profili ve Politikasının Etkileri.....	69
2.6.1. Rusya Federasyonu-AB İlişkileri.....	69
2.6.2. AB Açısından Rusya'nın Enerji-Politik Önemi.....	71
2.6.3. Rusya Açısından Kafkas Bölgesinin Önemi.....	74
2.6.4. Hazar'ın Statüsü Sorunu ve Rusya Federasyonunun Hazar Havzasına Yönelik Enerji Politikaları	76
2.6.5. Enerji Ekseninde Rusya-Çin İlişkileri	79
2.6.6. Putin Dönemi Enerji Politikasının Türkiye'ye Etkisi.....	81
2.6.7. Putin Döneminde Yakın Çevre İle Olan İlişkiler ve Enerjinin Güç unsuru Olarak Kullanılması	85
SONUÇ.....	89
KAYNAKÇA.....	98

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil.1. Dünya Enerji Tüketimi Dağılımı	7
Şekil.2. Dünya Petrol Rezervi Dağılımı	8
Şekil.3. Dünya Petrol Rezervi ve Rezerv Ömrü	9
Şekil.4. Dünya Doğalgaz Rezervinin Bölgelere Göre Dağılımı	10
Şekil.5. Doğal gaz Rezervi ve Rezerv Ömrü	11
Şekil.6. Dünya Enerji Rezervlerinin Ülkelere Göre Dağılımı ve Değerleri	12
Şekil.7. Bazı Ülke ve Bölgelerin Enerji Talep Artışı.....	16

HARİTALAR LİSTESİ

Harita.1. Rusya Boru Hattı Yolları (Batı yön)	56
Harita.2. Nabucco boru Hattı Güzergahı.....	83
Harita.3. Güney Akım Projesi Güzergahı	84
Harita.4. Türkiye Boru Hattı Haritası	85

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yıllarda dağılmasıyla zorlu bir döneme giren Rusya Federasyonu, siyasi, ekonomik, jeopolitik ve sosyal alanlarda hızlı bir çöküşe sahne olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Boris Yeltsin, 1991 yılında Rusya Federasyonu'nun başkanlık seçimlerini kazanmış ve bu konumunu iki dönem boyunca sürdürmüştür.

Yeltsin döneminde, ülke batı yanlısı bir siyasi çizgi takip etmiş, ABD ve NATO ile yakın ilişkiler kurmaya gayret etmiştir. Bunun yanında ekonomiyi düzeltme adına Yeltsin'in yapmış olduğu girişimler sonucunda devlet işletmeleri özelleştirilmiştir. Özelleştirme, Rusya Federasyonu'nu fakirleştirirken oligarkları hem ekonomik hem de siyasi anlamda güçlendirmiştir. Yeltsin yönetimi altındaki Rusya'nın kapitalizme geçişini, Rus mafyalarının ortaya çıkmasını, oligarkların siyasi arenada boy göstermesini, sosyal yaşamın zorlaşmasını, halkın fakirleşerek yaşam standartlarının altına düşmesini ve yolsuzluğun artması gibi olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde, tam anlamıyla liberal yenilikleri benimseyen Yeltsin, ihtiyaç duyduğu yardımı Batılı devletlerin söz vermesine rağmen alamamış, aynı zamanda Batılı ülke olarak da kabul görmemiştir. Bilakis, NATO'nun Ortadoğu'daki egemenliğini arttırmaya yönelik stratejisi hız kazanmış, sosyalist ekonomiden piyasa ekonomisine geçişte peş peşe ekonomik krizler ortaya çıkmıştır.

2000 yılına gelindiğinde gerilemesini sürdüren istikrarsız durumdaki ülkenin başına, genç ve dinamik yapıdaki Vladimir Putin gelmiştir. Putin, ülkenin içinde bulunduğu karmaşık durumu ve her alanda yaşanan ekonomik çöküşü tersine çevirmek için çalışmıştır. Putin'nin başa gelmesi sadece çöküşü tersine çevirmemiş, aynı zamanda Mihail Gorbaçov döneminde başlayan Batı ülkeleri ile yakınlaşma ve ilişkilerin düzeltilmesi adına girişilen jeopolitik geri çekilme zihniyetini değiştirerek, Batılı devletler ile bütünlük oluşturma prensibini, dünyanın bütün bölgeleri ile ilişki içinde olan güçlü merkezîyetçi ve en önemlisi de bağımsız hareket eden bir güç haline getirme anlayışını üst kademelere empoze etmiştir.

Piyasa ekonomisi alanında reformlar yapan Putin, temelde devlet faydacılığını benimseyerek ülkenin var olan kaynaklarını değerlendirme yolunu seçmiştir. Bu noktada, ekonomik alandaki reformlarında liberal değerlerden ziyade ülkenin yerli kaynaklarını göz önünde bulundurmuştur. Yine bu dönemde yapılan mali, vergi ve gümrük reformlarla iktisadi idareler düzeltilmiş ve özelleştirme ile güç kazanan, tekel konumundaki oligarkların etkisi kırılmıştır. Özetle Putin döneminde yapılan reformlar, özgüveni kaybolan ülke halkının yeniden güven kazanmasını sağlamış, ülkenin uluslararası arenada kaybetmiş olduğu gücünü ve buna bağlı olarak kaybettiği etki ve söz sahibi konumunu yeniden kazandırmıştır.

Putin döneminde Rusya Federasyonu, Avrupa ülkelerinin ABD önderliğinde kurmayı hedeflediği hegemonyasını engellemeye çalışmakta, ülkenin sahip olduğu ulusal kaynakların - iktisadi, teknolojik, askeri, enerji gibi- yardımı ve Avrasya'daki stratejik konumu itibari ile tam anlamıyla bağımsız merkezi bir güç olma eğilimi sürdürmekte ve milli çıkar politikası gereği bütün devletler ile olan ilişkilerini en üst seviyeye çıkarmayı hedeflemektedir. Kısaca Rusya uluslararası arenada uygar dünyanın çeşitliliğini yansıtan çok kutuplu bir düzen kurmayı hedeflemektedir.

Putin, Rusya Federasyonu'nun kan kaybını durdurmak ve yeniden eski güçlü konumunu kazandırmak için öncelikle ülke ekonomisinin düzeltilmesi gerektiğini kavramıştır. Çünkü, dünya konjonktüründe etkili olmanın tek kriteri, ekonomik anlamda güçlü olmaktır. Dünya ticaretinde petrol ve petrol ürünlerinin değerinin artması ve maddi getirisinin yükselmesiyle beraber arzu edilen ortam kendiliğinden oluşmuştur. Rusya Federasyonu bir anda petrol = dolar zengini bir ülke haline gelmiştir. Bu noktada ülke ekonomik buhrandan kurtulmuş, dış borçlarını ödeyerek ticaret fazlası veren zengin bir ülke konumuna yükselmiştir.

Günümüzde halen başta Avrupa Kıtası olmak üzere, yeterli enerji kaynağına sahip olmayan Bağımsız Devletler Topluluğu¹ ve birçok devlet Rusya Federasyonu'nun

¹ Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılması üzerine kurulan devletlerin meydana getirdiği topluluktur. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra 8 Aralıkta Brest şehrinde toplanan Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Cumhuriyetleri liderleri SSCB'nin artık var olmadığını kabul ederek, Merkezi Beyaz Rusya'nın başşehri Minsk'te olmak üzere Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulduğunu açıkladılar. Topluluğa üye olan ülkeler ise, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Özbekistan'dır. Bkz. <http://www.tuicakademi.org/index.php/temel-kavramlar/4633-bagimsiz-devletler-topluluğu-bdt-commonwealth-of-independent-states-cis>

sağladığı enerjiye bağımlı durumundadır. Lakin Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Azerbaycan gibi Orta Asya ülkeleri Rusya'ya sınırlı ölçüde bağımlı durumdadır. Ayrıca, petrol-doğalgaz bakımından zengin olan bu ülkeler açık denizlere kıyası olmadığına enerjiyi boru hatları ile taşımak zorundadırlar. Sovyet Birliği döneminde inşa edilen ve Rusya Federasyonu'ndan miras kalan boru hatları ile söz konusu ülkeler Rusya Federasyonu'na bağımlı durumdadır. Bu doğrultuda ilgili ülkelerin enerji taşımacılığında Rusya faktörünü göz önünde bulundurması gerekmektedir. Ayrıca sözü edilen ülkelerin otokratik yönetimlerine menfaatleri doğrultusunda yer geldiğinde politik destek vererek, yer geldiğinde ise siyasi baskı uygulayarak kendisinin bulunmadığı herhangi enerji konsorsiyumlarında bulunmalarını engellemeye çalışmaktadır. Bu durum açıkça göstermektedir ki, Rusya Federasyonu dış politikasını şekillendirirken elinde bulunan enerjiyi baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında Rusya enerji politikasında güce dayalı realist bir politika izlemektedir. Diğer taraftan, sahip olduğu petrol ve doğal gaz kaynağını salt ekonomik alanda güçlenme adına değil aynı zamanda global bir güç olma yolunda da kullanmaktadır. Bu çalışmadaki araştırma sorusu, Vladimir Putin döneminde Rusya'nın yürütmüş olduğu enerji politikasının dış siyasetine nasıl yansıdığıdır. Araştırmanın amacı ise, Rusya'nın Vladimir Putin başkanlığı döneminde, ekonomik güç olma yolunda izlediği politikalar, sahip olduğu enerji kaynaklarının Rus dış siyasetine olan etkileri ve bölgesel güçler ile ilişkilerini ortaya koymaktır.

Çalışma literatür taraması yöntemiyle yapılmış olup, 2000 yılında yapılan seçimler ile devlet başkanı olan ve halen bu görevini sürdüren Vladimir Putin dönemi ile sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde, enerji kaynaklarının oluşum süreci ve çeşitleri kısaca tanıtılmaktadır. Araştırmanın ana konusu ile bağlantılı olmasından dolayı Rusya'nın mevcut enerji çeşitliliği üzerinde durularak mevcut petrol, doğal ve elektrik enerjisi sektörü tanıtılarak Rusya'nın gerek dış politikasına gerekse ülke ekonomisine yön veren enerjinin ülke ekonomisi ve dış siyaset üzerindeki etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca devam eden başlıklar altında Rusya'yı günümüzdeki etkin konumuna getirmesi ve araştırma konusunda da sınırlılığını oluşturan Vladimir Putin'in ülkenin yönetiminde etkin olması ve

Rusya'ya kazandırdığı yeni imaj açıklanarak enerji, teknoloji ve dış siyasetteki politikası incelenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, araştırmanın hipotezini oluşturan Vladimir Putin döneminin enerji politikasının dış politikaya olumlu yansıması incelenmiştir. Bu anlamda Rusya'nın enerji boru hattı projeleri görsellerle desteklenmiştir. Ekonomisi enerjiye bağımlı olan ülkelerin uluslararası enerji piyasasındaki dalgalanmalar neticesinde yaşayacağı olumsuz sonuçlara da yer verilmiştir. Böylelikle Rusya'nın ekonomisinin doğal enerji kaynaklarına bağımlılığı, oluşturduğu politikaların açıklanmasını gerekli kılmıştır. Ayrıca bu bölümde Rusya'nın gerek yakın çevresi gerekse küresel güçler ile ilişkilerinde elinde bulunduğu enerji silahını bir baskı aracı olarak kullanmasına yer verilmiştir.

1. BÖLÜM ENERJİ KAYNAKLARININ ULUSLARARASI POLİTİKADAKİ ROLÜ VE RUSYA FEDERASYONUN ENERJİ DURUMU

Bu bölümde enerji, enerji çeşitleri ve enerjinin uluslararası konjonktürde kullanımının tarihsel süreçteki seyri incelenecektir. Ekonomi enerji bağlamında Rusya'nın durumu açıklanacaktır. Ayrıca soğuk savaş sonrasındaki dönemde Rusya'nın genel enerji politikası açıklanarak Rus enerji sektörüne etki eden aktörlere değinilecektir.

1.1. Enerji, Enerji Çeşitleri ve Enerji Kullanımının Tarihsel Gelişimi

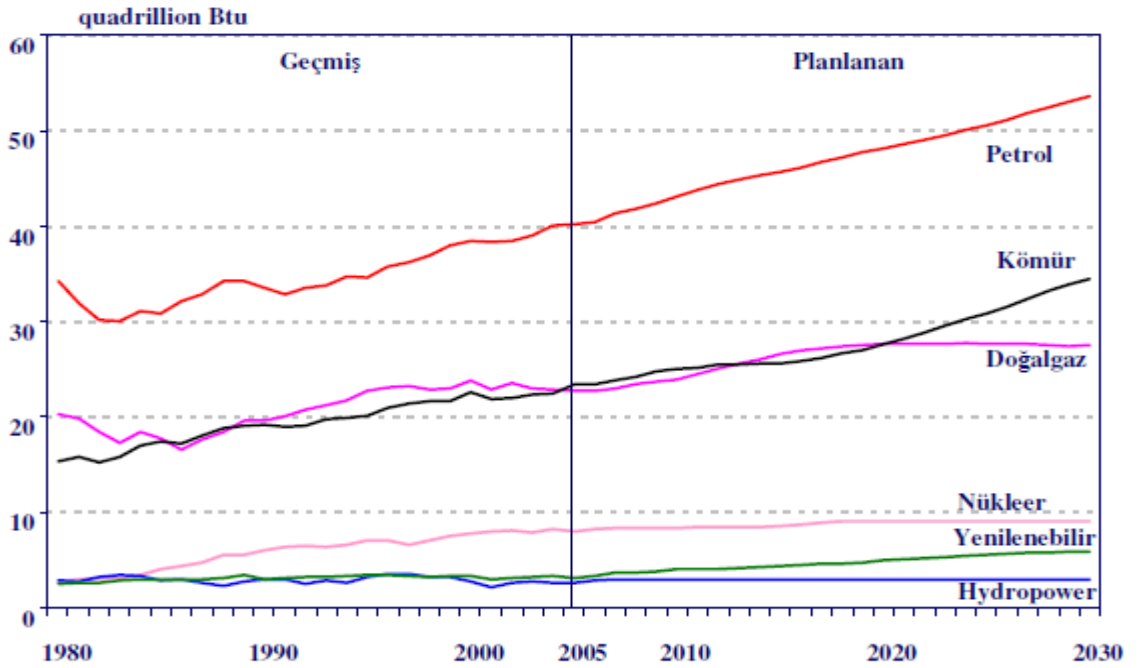
Enerji günümüz koşullarında insan ihtiyacının başında gelmektedir. Enerji ülkelerin gelişiminde ve bilgi çağında yer edinmelerini sağlayan önemli bir araçtır. Üretim aşamasında hayatı önem taşıyan enerji, hayatın kolaylaşması, çağdaş yaşamın oluşması ve bu devamlılığın sağlanmasında büyük önem taşımaktadır (Aydın, 1999: 6). İşi belli ölçüde bir kuvvet kullanarak hareket ettirme şeklinde ifade edildiğinde enerjiyi, iş yapma becerisi olarak tanımlamak mümkündür². Başka bir ifade ile enerji, bir mekanizmanın kendi dışında eyleme geçirme, etkinlik üretme becerisi şeklinde tanımlanmaktadır (MGA, 2003: 1).

Enerji kaynakları iki şekilde gruplandırılmaktadır: birincil enerji kaynakları ve ikincil enerji kaynakları. Birincil enerji kaynakları kapsamında yer alan enerjiler ise, yenilenebilir ve fosil enerji kaynakları şeklinde sınıflandırılmaktadır. Güneş, rüzgâr, su jeotermal enerji kaynakları yenilenebilir enerji kaynakları sınıfında yer almaktadır. Dolayısıyla doğal çevrede bulunan ve sürekli olarak kendini yenileyebilen enerji kaynakları şeklinde tanımlanan enerji kaynakları, finansal anlamda ekonomik ve hem kullanım hem de üretim aşamasında doğal çevreyi en az kirleten bu kaynaklar ekolojik kaynaklar olarak da isimlendirilmektedir. Yenilenemeyen enerji kaynakları ise fosil enerji kaynağı şeklinde tanımlanmakta ve petrol, doğalgaz, kömür gibi hidrokarbon yapılı enerji kaynaklarıdır. Doğal çevreye en fazla zarar veren enerji kaynağı olan fosil enerji, üretimde en fazla kullanılan

² <http://www.uwsp.edu/CNR/wcee/keep/mod1/Whatis/energymeasures.htm>

enerji kaynağıdır. İkincil grup enerji kaynakları ise, birinci grup kaynakların tüketimini sonucunda ortaya çıkan elektrik ve ısı enerjidir (MGAK, 2005: 2).

İnsanoğlu var olduğundan günümüze kadar olan süreçte sürekli olarak enerjiye ihtiyaç duymuştur. Toplayıcılık döneminin geride kalmasıyla beraber tarım yapmaya başlayan insan kendi enerjisinin yanında hayvan enerjisini yaşamına entegre etmiştir. Endüstri toplumun doğuşuyla beraber enerjiye olan ihtiyacı da şekillenmeye başlamış ihtiyacı ve kullanım alanını artırmıştır. Sırasıyla su, rüzgâr ve buhar gücünden yararlanmayı başararak enerjiyi etkin bir şekilde üretilip kullanmaya başlamıştır. Sanayi devriminin etkisini artırmasıyla birlikte buhar gücünden daha fazla yararlanma düşüncesiyle arayışlar kömürün kullanılmaya başlanmasıyla son bulmuştur. Bu dönemden sonra kömür, enerji üretimde kullanılan en önemli ana maden olmuştur (Gürel: 1995: 19). Teknolojik gelişmelere paralel olarak yaşanan endüstri çağından bilgi çağına geçiş, enerji çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Söz konusu dönemde sırasıyla, petrol, doğalgaz, elektrik, nükleer enerji gibi yeni enerji kaynakları keşfedilmiş ve etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. Enerji kullanımının arttığı günümüzde başta ABD, Japonya, Çin, AB ülkeleri gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin enerjiye olan ihtiyacı artmaktadır. Bu noktada son 30 yıllık bir süreçte dünya enerji tüketiminin %95 gibi bir oranda arttığı belirtilmektedir. (Sharma, 2007: 158).

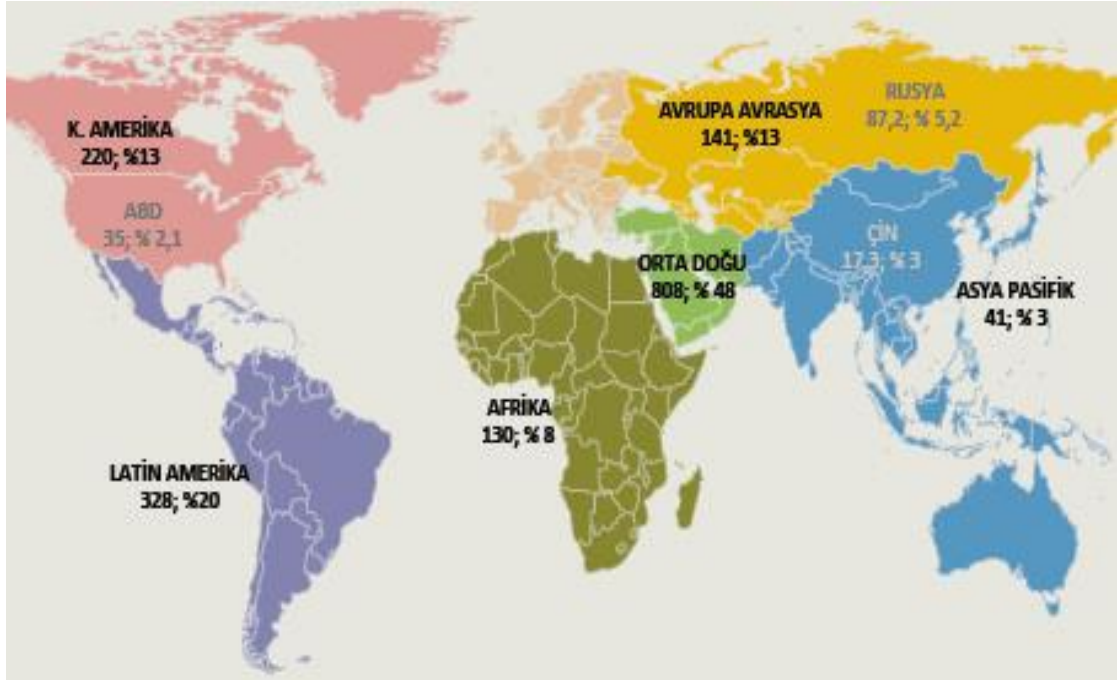
Şekil.1.Dünya Enerji Tüketimi Dağılımı
(<http://enerjisistemleri.blogspot.com.tr/2010/12/dunyadaki-enerji-ihtiyac.html>)

Enerji üretiminde alternatiflerin olmayışı ve dünyanın enerjiye olan talebinin hızlı artışı mevcut fosil kaynakların hızlı bir şekilde tüketilmesine neden olmuştur. Şekil 1.'de görüldüğü üzere en fazla tüketilen iki yakıtın petrol ve doğalgaz oluşu rezerv bakımından zengin olan ülkeleri hem ekonomik hem de stratejik konumlarını güçlendirdiği çıkarımının yapılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde petrol ve doğalgaz zengini olan başta Rusya olmak üzere diğer Ortadoğu ülkeleri mevcut kaynaklarını dış politikalarının merkezine yerleştirmektedir.

1.1.1. Dünya Petrol ve Doğal Gaz Rezervleri

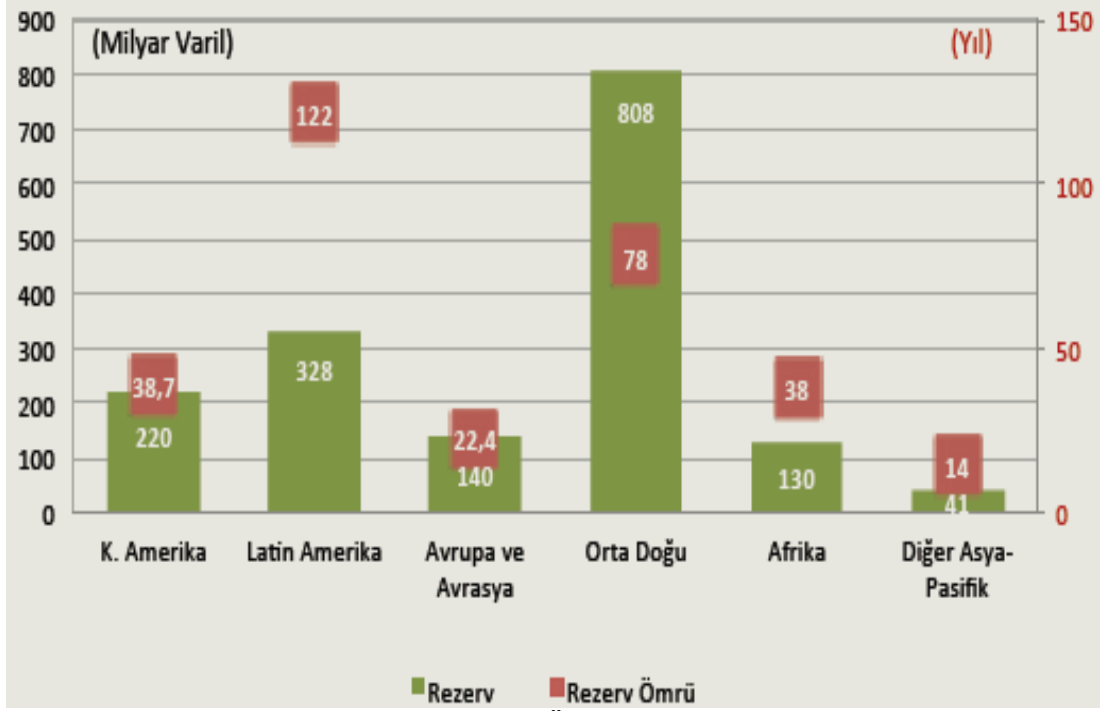
Enerji rezervleri belirlenirken, yeraltından çıkarılması muhtemel ve ekonomik olan kaynaklar baz alınmaktadır. Bu nedenle teknolojik gelişmeler ile söz konusu rakamlar güncellenmeye açıktır. Buna göre dünya kanıtlanmış petrol rezervi günümüz itibari ile 1.669 milyar varildir. Söz konusu rezervin % 72,6'sı OPEC, (1.212 milyar varil) % 14,3'ü ise OECD (238,3 milyar varil) ülkeleri kontrolü altındadır. Dünyada kanıtlanmış petrol rezervinin %13'ü Kuzey Amerika'da, %20'si

Latin Amerika'da, %48'i Ortadoğu, %24.2'si Asya, %8'i ise Afrika kıtasında yer almaktadır (Şekil .3) (Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014) .

Şekil.3. Dünya Petrol Rezervi Dağılımı(Kaynak: Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014)

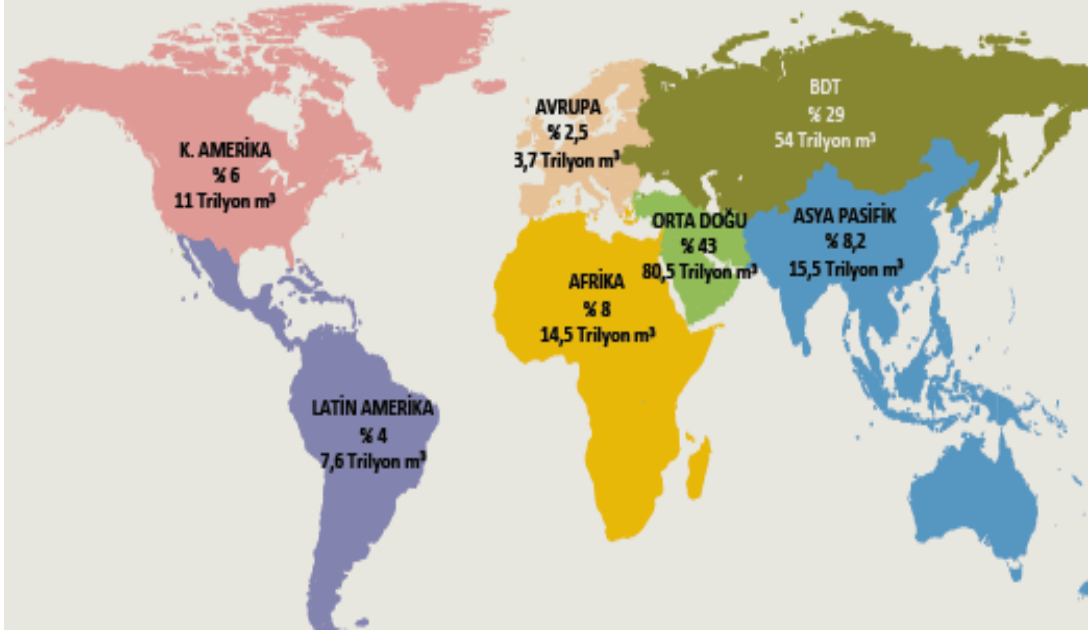
Enerjiye olan ihtiyaç ve hızlı tüketim mevcut kaynakların zaman içinde tükeneceği gerçeğini de gözler önüne sermektedir. Dünya enerji konseyinin yaptığı tahminlere göre petrol rezervlerinin önümüzdeki 20 ila 40 yıl içinde tükeneceği yönündedir.

Şekil.4. Dünya Petrol Rezervi Ve Rezerv Ömrü (Kaynak: Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014)

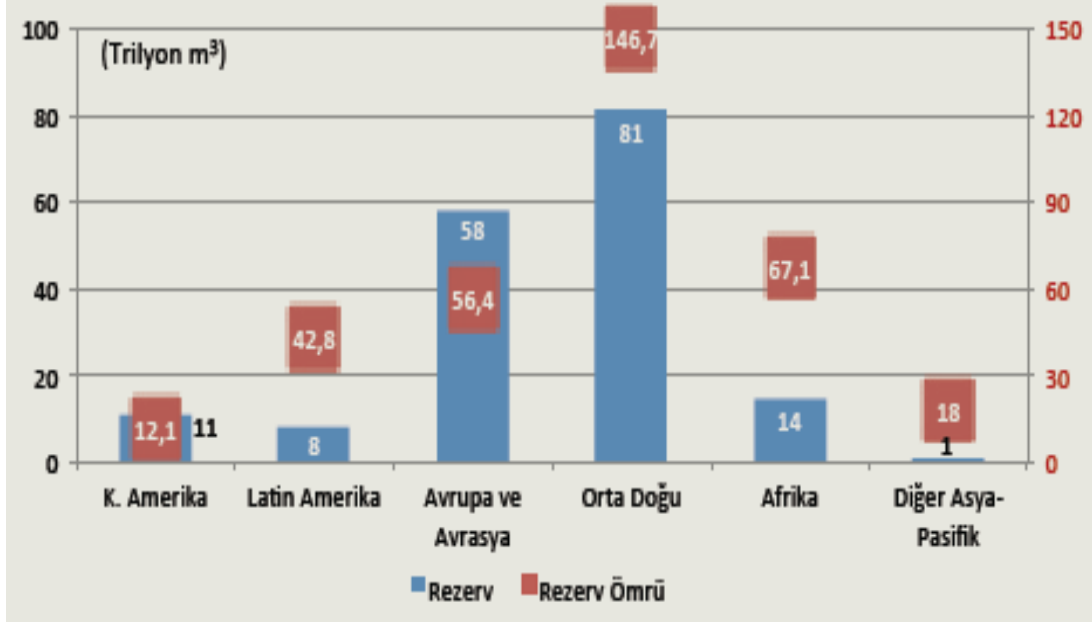
Petrol rezervinin ömrünü tamamlaması enerjiye bağımlı durumdaki dünya ülkelerinin alternatif enerji kaynakları arayışına itecektir. Bu noktada ülkelerin alternatif enerji kaynakları üzerinde çalışma gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Zira petrol zengini ülkelerin rezervlerinin ömrünü tamamlaması söz konusu ülkeleri ekonomik ve siyasi anlamda kaosa sürükleyecektir.

Dünya doğalgaz rezervi 187,3 trilyon m³ olarak tespit edilmiştir. Söz konusu rezervin % 43'ü Orta Doğu'da, % 29,1'i eski SSCB ülkelerinde, % 8'i Asya-Pasifik ülkelerinde, % 6'sı Kuzey Amerika'da yer almaktadır (Şekil.5).

Şekil.5. Dünya Doğalgaz Rezervinin Bölgelere Göre Dağılımı (Kaynak: Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014)

Dünya petrol rezervleri belli coğrafyalarda toplanmasına karşın doğalgaz farklı bölgelere dağılmış bir durumdadır. Petrol rezervi bakımından fakir olan bazı bölgeler doğalgaz rezervi açısından zengindir. Tespit edilen doğalgaz rezervinin tahminlere göre yaklaşık 55 yıllık bir ömrü olduğu belirtilmektedir (Şekil.6.). Doğalgazın çevreyi en az kirleten enerji kaynağı olması çokça tercih edilmesini sağlamaktadır. Bilhassa soğuk iklime sahip bölgelerin konut ısıtmak için başvurduğu doğalgazın üretimi sürekli olarak artmaktadır. Doğalgaz ihracatını başta Rusya olmak üzere İran, Katar, Suudi Arabistan, ABD, Kanada, İngiltere, Cezayir, Hollanda, Türkmenistan ve Özbekistan gibi rezerv bakımından zengin ülkeler yapmaktadır.

Şekil.6. Doğal gaz Rezervi ve Rezerv Ömrü (Kaynak: Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014)

Dünya enerji rezervi ve değeri bakımından en zengin olan ülke Rusya Federasyonudur (Tablo.1.)

Ülke	Petrol(Milyar varil)	Doğalgaz (trilyon m ³)	Kömür (Milyon ton)	Toplam Değer (Trilyon \$)
Rusya	87	1.163	157	40.7
İran	157	1.187.3		35.4
Venezuela	297.6	196.4	479	34.9
Suudi Arabistan	265.9	290.8		33
ABD	35	300	237.3	28.5
Kanada	173.9	70	6.582	20.2
Irak	150	126.7		18
Katar	23.9	885.1		16.4
Birleşik Arap Emirlikleri	97.8	215.1		13.8
Çin	17.3	109.3	11.45	13.2
Kuveyt	101.5	63		11.8
Türkmenistan	600	618.1		9.7
Avustralya	3.9	132.8	76.4	9
Nijerya	37.2	182		6.8
Kazakistan	30	45.7	33.6	6.8
Hindistan	5.7	47	60	6.5
Libya	48	54.6		6
Cezayir	12. 2	159.1		3.4

Şekil.7. Dünya Enerji Rezervlerinin Ülkelere Göre Dağılımı Ve Değerleri (Kaynak: <http://www.enerjimagazin.com/haber-1414-En-Zengin-Enerji-Kaynaklarına-Sahip-Ulkeler.html>) (2014 verileri baz alınmıştır)

1.1.2. Petrol ve Doğal Gazın Uluslararası Politikaların Oluşumundaki Roller

Petrolün sanayi kolu olarak kabul edilmesi 19. yy ortalarına denk gelmektedir. Petrolün sanayi kolu olarak kullanılması ile 20. yy etkinliğini tam olarak arttıran petrolün, ticari amaçlı ilk arama çalışmaları 1850 yılında ABD'nin Pensilvania eyaletinde "Pensilvania Rock Oil Company" adlı şirket tarafından gerçekleştirmiştir (Yüce, 2006: 57). Bu dönemde bireysel ve kurumsal çalışmalar sonucunda birçok petrol kuyusu açılmış ve petrol fiyatları birden düşüş yaşamıştır. Ayrıca 20. yy başlarına kadar da enerjinin uluslararası diplomaside bir araç olarak kullanıldığı görülmemektedir. Zira I. Dünya savaşı kadar olan süreçte petrole duyulan ihtiyaç çok fazla olmamakla beraber kullanım alanı da dardı. I. Dünya savaşı sonrasında yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler ile hızlı bir gelişme gösteren sanayi ve ülke kalkınmasının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için ihtiyaç duyulan enerji, enerji diplomasinin de ortaya çıkmasının başlıca nedeni olmuştur. Dolayısıyla enerji üretiminin temel maddesi haline gelen petrolün uluslararası arenada boy göstermesi I. Dünya savaşı sonrasına tekabül etmektedir. Zengin petrol rezervlerine sahip olan ülkeler bunu enerjiye ihtiyaç duyan ülkelere karşı bir silah olarak kullanmaya başlamıştır. I. Dünya savaşının sona ermesi ile yapılan anlaşmaların temel kriteri petroldür. Zira anlaşmalar kapsamında yapılan toprak paylaşımında öncelik petrol rezervi açısından zengin olan yerlerin paylaşılmasıdır (Yüce, 2006: 58). Bu nedenle Ortadoğu gibi zengin rezervlere sahip olan topraklar büyük devletlerin- İngiltere, Fransa, İtalya vb.- kontrolü altına girmiştir. Söz konusu ülkeler işgal edilen bölgeleri manda yönetimi altına alarak yer altı kaynaklarını sömürmüşlerdir. Diğer taraftan petrolün ne denli önemli olduğu II. Dünya savaşı sırasında bir kez daha fark edilmiştir. Almanya'nın savaştan mağlup ayrılmasının en büyük sebebi tank, gemi gibi önemli araçların yakıtsız kalmasıdır. Ayrıca sanayi sektöründe de üretimin yapılabilmesi büyük oranda enerjiye bağlıdır. Enerji kullanılarak üretimin devamlılığı sağlanarak kalkınmada süreklilik sağlanacaktır.

20.yy'ın temel konusu petrol pazarlıkları olmuştur. Devletlerin uluslararası diplomasideki temel gayesi enerji sağlayabilecek kaynak arayışıdır. Devletler enerji diplomasisinin de enerji kaynaklarını denetim altında tutmak ve ulaştırmak adına çeşitli projeler gündeme getirmelerine karşın diplomasideki temel hedef, ülkenin mevcut gücünü korumak ve daha fazla güç kazanma isteğidir (Akbulut, 2000: 21). Enerji politikalarındaki değişim uluslararası ilişkileri de farklı şekillerde etkilemektedir. Bu noktada 20. yy'in başlarında petrol rezervine sahip bölgeler üzerinde imtiyaz sahibi olma mücadelesi uluslararası ilişkilerin odağını oluştururken, II. Dünya Savaşı sonrasında, enerji rezervlerine sahip olma, Ortadoğu üzerinde hâkimiyet kurma ve denetim altına alma mücadeleleri dünya siyasetinin dikkat çeken unsurlardır. Diğer taraftan 1950 yılında yayılan milliyetçilik akımı ekseninde yapılan petrol şirketlerinin millileştirilmesi ve OPEC'in kurulması dönemin diğer dikkat çeken gelişmeleridir (Akbulut, 2000: 176). Petrol şirketlerinin de ülke politikalarında belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Petrol şirketleri elinde bulundurdukları enerji gücünü kullanarak petrol zengini ülkelerin politikalarında etkin bir rol oynamıştır. Bu yönlendirme karşılıklıdır. Şirketlerin devlet politikasını yönlendirdiği kadar devlette şirket politikasına yön vermektedir.

II. Dünya Savaşı sonrasındaki süreçte enerji diplomasisinde, ABD ve Rusya'nın Ortadoğu ülkeleri üzerindeki denetim ve nüfuzunu artırmaya yönelik politikaları neticesinde önemli olaylar meydana gelmiştir. 1970'lerin sonrasındaki dönemde enerji diplomasisinin odak noktası petrol üretimi ve tüketimi yapan ülkeler arasındaki mücadeledir. Bu dönemde en çok dikkat çeken iki örgüt petrol üreticisi durumundaki ülkelerin kurduğu OPEC (Organisation of Petroleum Exporting Countries: Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu) ve tüketici ülkelerin oluşturduğu Uluslararası Enerji Ajansı (IEA)'dir. Söz konusu kuruluşların kurulmasıyla beraber enerji politikasındaki enerji mücadelesi örgütsel bir hal almıştır (Cafersoy, 2000: 53).

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber petrol ve doğal gaz zengini olan Ortadoğu ülkelerini, batılı devletler ve büyük enerji şirketleri ablukası altına almıştır. Söz konusu ülkeler üzerinde söz sahibi olduğunu düşünen Rusya ile Batılı devletler arasında çıkar çatışması yaşanmaya başlamıştır. Söz konusu çıkarlar petrol,

doğal gaz ve bu kaynakları Avrupa'ya taşıyacak boru hatları konusunu kapsamaktadır. Zira enerji kaynağı bakımında fakir olan Avrupa ülkeleri Ortadoğu'nun enerjisine bağımlı durumda olması Ortadoğu üzerindeki nüfuzunu arttırmaya çalışmasındaki en büyük neden olarak görülmektedir.

Doğal gazın uluslararası ilişkilerde stratejik bir kaynak olarak kullanılması petrole nazaran yenidir (Yüce, 2006: 130). Bilhassa gelişmiş ülkelerde artan ekolojik çevre bilinci, çevreye en az zarar veren enerji kaynağı olan doğalgaz kullanımının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu sebeple doğalgaz tüketimi petrol tüketimine nazaran son yıllarda hızla artmaya başlamıştır (Statistical Review of World Energy, 2007: 9-22). Doğal kullanımın artması başta doğalgaz rezervi bakımından zengin olan Rusya olmak üzere diğer ülkelerin enerji diplomasisinde söz sahibi olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan doğalgazın belli başlı coğrafyalarda toplanmamış olması yeni bazı devletlerin tekelinde olmayışı ve stratejik önem bakımında halen petrolü geride bırakmamış olması doğalgaz çatışmalarını bir nebze olsun engellemektedir (Statistical Review of World Energy, 2007: 22).

Doğalgaz ve petrolün stratejik öneminin artmasıyla beraber büyük devletler ve sermaye sahipleri söz konusu enerji kaynakları üzerinde inisiyatif sahibi olmak için çaba sarf etmişlerdir. Zira bu çabaların çoğu büyük savaflara neden olmuş ve söz konusu kaynaklar hızla tüketilmiştir. Bu noktada yapılan anlaşmalar ve politikalar kapsamında günümüz şartlarında enerji kaynaklarının güvenliğini konusunda üç temel etken öne çıkmıştır. Bunlar; arz güvenliği ve sürdürülebilirlik, maliyet ve rekabettir (Civelekoğlu, 2008: 11).

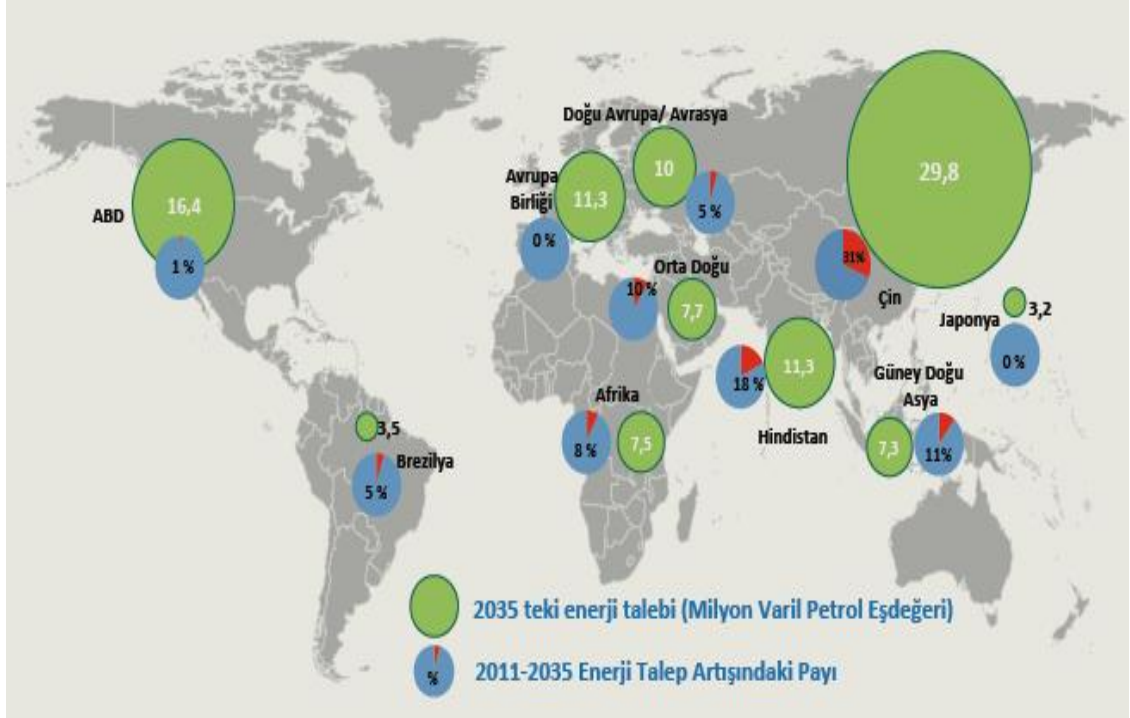
1990 yılına kadar olan süreçte enerji ihtiyacının büyük çoğunluğu Ortadoğu ülkelerinden karşılanmıştır. 1991 yılında Sovyet Rusya'nın dağılması ve ABD'yi hedef alan 11 Eylül saldırısı, rotanın Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelmesine sebebiyet veren en önemli iki nedendir. Sovyetlerin dağılmasıyla beraber Rus egemenliğinin zayıfladığı bölgeye dair bilgilerin öğrenilmesi Kafkasya ve Orta Asya'ya yönelimlerin artmasına neden olmuştur. ABD'yi hedef alan 11 Eylül saldırısı global enerji nakil yollarının güvenliğini gündeme taşımıştır. Ayrıca söz konusu enerji kaynaklarının yenilemeyen enerji grubunda yer alması, dünyanın bu iki

kaynağa olan bağımlılığı ve gün geçtikçe enerjiye olan ihtiyacın artması alternatif enerji kaynak rezervlerinin aranmaya başlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Dolayısıyla bu arayış geliştirmekte olan devletlerin ve büyük sermayelerin rotasını Orta Asya, Hazar ve Kafkasya'ya çevirmesine neden olmuştur (Pamir, 2004: 508).

Orta Asya ülkelerinin elinde bulundurduğu enerji kaynaklarının dünya pazarına açabilmesi için gerekli olan nakil hatları üzerinde hâkimiyet kurmak isteyen genel anlamda bölgeyi denetim altına almak isteyen devletler ve çok uluslu şirketler birbiri ile rekabete girişmiştir. Söz konusu rekabette içinde yer alan Rusya, ABD, Çin, Türkiye, Hindistan, İran ve Pakistan mücadelenin önemli aktörleri durumdadır. Özellikle Soğuk Savaş döneminin ardından süper güç olarak tabir edilen ABD bölgenin Rus denetimi altına girmesini önlemek adına söz konusu bölgeye hem siyasi hem de ekonomik destek sağlamaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarını çeşitlendirme yoluna giderek Rusya'nın bölgedeki etkinliğini kırmak ve bölgenin bağımlılığını azaltmak istemektedir (Ünüvar, 2004: 100-103). Siyasi bütünlüğünü sağlayamadığında ortak bir dış politika belirleyemeyen AB, ekonomik Birliğini kullanarak bağımlı olduğu enerji kaynaklarının güvenli bir şekilde taşınabilmesi için bölgeye maddi yardımda ve yatırımda bulunmaktadır. AB üyesi olan İngiltere enerji politikasını ABD endeksli belirlerken Almanya ve Fransa Bağımsız hareket etmektedir. Zira AB üç büyük siyasi aktörü bağımsız hareket ettiğinden diğer üyeler ile ortak bir dış politika belirlenmesi güçleşmiştir. Bu durum göstermektedir ki; her ülke kendi çıkarlarını koruma gayesindedir.

Diğer taraftan İran, bölgenin sahip olduğu enerji kaynaklarının nakil haritası içinde yer alma ve ekonomik kazanç elde etme gayesi ile mücadele içinde yer almaktadır. Lakin İran bu mücadele içinde tek başına kaldığından yeterli etkinliği gösterememektedir. Hızlı gelişme gösteren ve ekonomik büyüme kaydeden Çin, bölgede önemli bir konum elde etmiştir. Hızlı yükselişini sürdürme eğiliminde olan Çin, buna paralel olarak enerji ihtiyacı da artmaktadır. Lakin hızlı gelişmeye bağlı olarak artan enerji ihtiyacı Çini zor duruma sürüklemekte buna bağlı olarak enerjinin büyük kısmını ithal etmektedir. Bu nedenle de enerji konusunda bağımlı hale gelmekte ve enerji ihraç eden ülkeler ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmektedir. Çin'e benzer bir durumda olan Hindistan'ın da artan nüfusu ve üretim kapasitesine

bağlı olarak enerjiye duyduğu ihtiyacı artmaktadır. Bu nedenle mücadele içinde yer almak ve enerji güvenliğini sağlamak adına Orta Asya ve Kafkas bölgesine yatırımlar yapmaktadır. Şekil.2’de dünya enerji artışı talebi incelendiğinde Çin ve Hindistan’ın enerjiye duyduğu ihtiyacın büyüklüğü görülecektir.

Şekil.2. Bazı Ülke ve Bölgelerin Enerji Talep Artışı (Kaynak: Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu, 2014)

1.1.3. Petrol ve Doğal Gazın Rus Dış Politikası Üzerine Etkileri

Farklı teoriler bağlamında dış politika farklı şekillerde açıklanmıştır. Realist teori dış politikayı, bir devletin mevcut gücünü artırmaya ve ulusal çıkarlara yönelik amaçları doğrultusunda yapmış olduğu planlar, aldığı kararlar ve hayata geçirdiği faaliyetler şeklinde tanımlar. Zira realist teoride devletin iç unsuru olan topluma, ekonomiye ve bireye yönelik bir eylem görülmemekte tamamen dışa dönük bir yapıdır. Ayrıca teori orduyu mutlak güç olarak değerlendirmekte ve uluslararası ilişkilerde belirleyici olduğunu savunmaktadır (Gözen, 2005: 40). Modern/Plüralist teoride dış politika, devletin varlığını sürdürmeyi yönelik amacının yanında bireysel amaca da hizmet etmektedir. Devletin, bireylerin refah, huzur, barış, özgürlük, prestij ve onurlu bir şekilde yaşamasının da sağlamalıdır (Gözen, 2005: 40). Putin'in Rusya

Federasyonun başına geçmesiyle dış politikada Klasik Realizm etkileri görülmeye başlanmıştır. Putin, toplumun, sivil toplum örgütlerinin, şirketlerin, piyasaları dış politikada etken haline getirmek devlet endeksli ve devletin devamlılığını sürdürmesinin de tehlikeye atılması anlamına geldiğini savunmaktadır. Diğer taraftan Rusya Federasyonun dış politikası, ekonomik anlamda güçlü olan sınıfın ve sivil kültür örgütlerinin eline bırakılamayacağını, böylesi bir durumda Rusya'nın dış politikada gerçekçi ve sağlıklı karar almasının engelleneceğini belirtmektedir. Lakin Putin, bu gibi unsurlarında devletin kontrolü altında tutulması gerektiğini ve devletin güvenliği için alınan kararlar desteklemelidir (Civelekoğlu, 2008: 21).

Rus dış politikasının temel dayanağı rezerv bakımından zengin olduğu enerji kaynaklarıdır. Dünya doğalgaz rezervinin yaklaşık %27'sine, petrol rezervinin % 6.6'sini elinde bulunduran ve eski SSCB ülkeleri ile enerji anlaşmaları imzalayarak etkisini arttıran Rusya, bu konumunu dış siyasetinde etkin bir şekilde kullanmaktadır (Statistical Review of World Energy, 2007: 21). Diğer taraftan petrol ve doğalgaz fiyatlarında görülen hızlı artış ve Putin'in enerji üretimine ve ihracatına dayalı ekonomi politikaları Rusya Federasyonunu ekonomik anlamda güçlendirmiştir (Goldthau, 2008: 53). Bu noktada elindeki gücü kullanarak kısa vadede Asya'da uzun vadede ise global ekseninde büyük bir güç olma yolunda önemli bir yol kat etmiştir (Çomak, 2006: 92).

Avrupa'nın büyük bir kısmı ve eski Doğu Bloku enerji konusunda Rusya'ya bağımlı durumdadır. Rusya elindeki bu silahı iyi kullanmakta ve hızla eski günlerine ve gücüne kavuşmaktadır. Ayrıca doğal gaz rezervi bakımından birinci, petrol rezervi bakımından yedinci sırada yer alan Rusya, doğal gaz ve petrolün yaklaşık %70'inin bulunduğu Hazar, Kafkas ve Orta Asya coğrafyasındaki en eski ve köklü aktördür. Söz konusu ülkeler soğuk savaş sonrasında bağımsız olmalarına rağmen enerji konusunda atılacak her adımda Rusya'yı hesap etmekte ve bağımsız bir politika yürütememektedirler. Uluslararası arenada sürekli ikinci planda tutulan Ortadoğu ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmaya gayret eden Rusya bu sayede enerji politikaları üzerinde etkin bir konum kazanmaktadır. Bölgenin zengin petrol ve doğalgaz yataklarını elinde bulunduran Rusya ve İran ortak çıkarlar doğrultusunda beraber hareket etmektedirler. Her ne kadar ABD Irak ve Afganistan üzerinde hâkimiyet

kurmuş olsa da, enerji, nakil hatları ve bölge siyasetindeki etkin aktör yine Rusya'dır. Rusya stratejik konumu itibariyle avantajlı durumdadır. Bu avantajını iyi kullanmakta ve Avrasya enerji hareketliliğini ve politikalarını kontrol etmektedir. Rusya Federasyonu Orta Asya'daki siyasi etkinliğini siyasi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Zira antidemokratik ülkelerin rejimlerini destelemekte ve olası bir tehlikede ülke yönetimlerine müdahale etmektedir.

Türkiye ve Rusya'nın menfaatleri başta Kafkasya, Hazar Havzası ve Orta Asya olmak üzere birçok noktada çatışmaktadır. Bu noktada geçmişe dayanan rekabetlerinin önümüzdeki yıllarda da süreceği görülmektedir. Fakat iki ülkenin çıkar çatışması sonucunda ABD ve AB gibi etmenlerin bölgede güç kazanmaya başladığı ve söz konusu iki devletin bu nedenle bölgedeki ortak menfaatleri doğrultusunda işbirliğine giriştikleri görülmektedir.

1.2.Rus enerji Sektörü

Rusya son yıllarda üzerinde özenle durduğu enerji sektörü sayesinde hem Asya hem de Avrupa'da önemli bir konuma gelmiştir. Diğer taraftan, enerji sektörü ile ülke önemli ekonomik kazanç sağlamanın yanında küresel düzeyde önemli bir itibar kazanarak etkinliğini artırmıştır. Özellikle Körfez ülkelerinin içinde bulunduğu durum, enerji güvenliğinin tehlikede olduğunu düşünen bağımlı ülkeler, Rusya'yı alternatif bir enerji kaynağı olarak görmektedir. Bu noktada Rusya'nın Batılı devletler ile olan uluslararası ilişkilerinde enerji etkin bir rol oynamaktadır. Rusya'nın sahip olduğu enerji çeşitleri analiz edildiğinde;

1.2.1.Rus Petrol Sektörü

Rusya Federasyonunun elinde bulunan petrol rezervinin büyük kısmı Batı Sibirya, Ural dağları ve Sibirya platosunda yer almaktadır. Ayrıca Rusya OPEC üyesi olamayan en büyük ve dünyanın ise, en büyük ikinci petrol üreticisidir. Küresel bazda bakıldığında Rusya Federasyonu yaklaşık olarak dünyanın petrol ihtiyacının %12'sini karşılamaktadır. En fazla ihracat yaptığı bölge ise Avrupa'dır (Russia Energy Sector Handbook Volume 1, 2010: 79).

Sovyet Birliğinin dağılmasıyla beraber hâkimiyet alanı daralan ve rezervler üzerindeki etkinliği kırılan Rusya'nın petrol üretimi azalmış ve yapılan yatırımlar yetersiz kalmıştır. Bu duruma bağlı olarak petrol üretimi azalmıştır (Russia Energy Data, 2015: 2). Son yıllarda Rusya'nın göstermiş olduğu ilerleme ve üretim artışına rağmen sektörün bir takım problemlerin varlığına çözüm getirememiştir. Söz konusu problemler Uluslararası Enerji Ajansı'na (UEA) göre (International Energy Agency, 2006: 219-220):

- Rezervlerin çıkarılması aşamasında yapılan ihalelerin yeterince şeffaf ve rekabete açık olmaması
- İstikrar mekanizmalarının ve üretim paylaşma anlaşmalarının yatırımcıya ihtiyaç duymaması
- Tahkim mekanizmalarının olmayışı
- Yabancı yatırımcılara getirilen kısıtlamalardır.

Söz konusu problemlerin yanında, kaynak ve yatırım eksikliği, rezervlerin değerlendirilmesi aşamasında donanımın yetersiz olmasına, gerekli iyileştirmelerin yapılamamasına ve ulaşım alt yapısının yetersiz kalmasına sebebiyet vermektedir (Johnson, 2005: 268).

Yaşanan bu problemler sonucu petrol üretiminde gerilemeye başlamış gerilemenin durdurulabilmesi için 2003 yılında yayımlanan Rus enerji stratejisinde petrol üretimden yaşanan gerilemeyi önlemeye yönelik bir takım uygulamaların yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Söz konusu önlemlerden bazıları ise şöyledir; Batı Sibirya, Kuzey Kafkasya, Volga bölgesi ve Avrupa'nın kuzeyinde yer alan Timan-Peçora alanlarda petrol rezervinin artırılması için çalışmalar yapılması, üretimin artırılabilmesi için modern ve yeni aletlerin tedarik edilmesi, Antarktika, Uzak Doğu ve Güney gibi denizlerde madencilik ve üretime yönelik teknolojik yatırımların yapılması, iklimi ağır olan bölgelere gerekli alt yapının sağlanması ve var olan alt yapıyı güçlendirmek, üretimin artırılabilmesi için yeni yöntemler üzerinde çalışılmasıdır. Ayrıca strateji raporunda ihtiyaç duyulan maddi kaynağın Rus enerji şirketlerinden sağlanacağı belirtilmektedir(The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to, 2020, 2003: 14)

1.2.2.Rus Doğal Gaz Sektörü

Doğal gaz rezervi bakımından dünyanın ilk sırasında yer alan Rusya Federasyonu, dünyanın bir numaralı da gaz üreticisidir. Ülkenin sahip olduğu en önemli doğalgaz yatakları Batı Sibiry'a'daki Medvezhe, Urengoy, Yamburg ve Zapolyarnoye ile Güney RF'daki Orenburg bölgelerinde yer almaktadır (Stern, 2005: 1). Rus enerji stratejisinde belirlenen hedefler dahilinde doğal gaz üretiminin 2020 yılında 140-150 milyar m³ dolaylarına çıkarılması hedeflenmektedir (Russia Energy Data, 2015: 8).

Rusya Federasyonunun doğal gazının üretilmesinde ve dağıtılmasından aktif rol oynayan kuruluş olan Gazprom, ülke üretiminin ve dağıtım faaliyetlerinin yaklaşık olarak %85'ini elinde bulundurmaktadır. Dolayısıyla kuruluş, depolama, rafinaj, üretim gibi faaliyetlerde de etkin bir rol oynamaktadır (Lelli, 2009: 750).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki süreçte Rus doğalgazında üretim artırılrsa da son yıllarda petroldeki kadar olmasa da bir düşüş gözlenmiştir. Lakin bu duruma karşın yapılan iyileştirmeler ile gaz çıktısı %90 seviyesine ulaşmış ve tekrar artış gözlenmiştir. Diğer taraftan üretimdeki artışa rağmen yeni rezervlerin aranmaması ve var olana yeterli yatırımın yapılmaması, gaz fiyatlandırma politikası, tüketici ülkelerin var olan borçlarını ödemedeki sıkıntı çekmesi, olası gaz rezervlerinin bulunduğu bölgelerin teknik ve iklimsel şartlarının ağır oluşu Rus gaz üretimini ve sektörünü gelecekte problem yaratacak unsurlardır (Johnson, 2005: 270).

1.2.3.Rus Elektrik Sektörü

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ekonomik krizin yaşandığı 1998 yılında 715 milyar kilovat/saat olan enerji tüketimi günümüzde yaklaşık 990 milyar kilovat/saate ulaşmıştır. Söz konusu tüketim ihtiyacının yaklaşık %65'i termal enerjiden sağlanmaktadır. Rusya Federasyonu 2003 yılında elektrik reformlarını içeren uygulamaları hayata geçirmiştir. Hayata geçirilen reformlar kapsamında 2006 yılında RAO UES tarafından 7 termal enerji şirketi, 4 dağıtım şebekesi ve 14 bölgesel şirketin 13'ü kurularak yapısal dönüşümler başlamıştır. Ayrıca hükümet enerji stratejisi gereği doğalgazdan elde edilen elektriğin azaltılarak nükleer reaktörlerden elde edilecek olan miktarın 2020 yılına kadar artırılmasını

planlamaktadır. Rusya Federasyonu üretilen elektriği başta eski Sovyetler Birliği ülkelerine olmak üzere, Çin'e, Polonya'ya, Türkiye'ye ve Finlandiya'ya ihraç etmektedir.

1.3.Enerji Kaynakları ve Ekonomi

Rus ekonomisi ve enerji kaynakları birbiri ile sıkı bir ilişki içindedir. Bu noktada 1998 krizi ve sonrasında yaşanan enerji kaynakları üzerindeki devlet etkisini artırmaya yönelik çalışmalar ülkenin son dönemlerde ülke ekonomisini şekillendiren iki unsurdur. Zira enerji kaynakları üzerindeki devlet hakimiyetinin artırılmaya yönelik politikaların başlıca nedeni kaynakların dış politika aracı olarak kullanma eğilimidir. Diğer taraftan devlet kontrolü altında bulan enerji kaynakları aracılığıyla Avrasya ekonomisi ve güvenlik ile ilgili konularda büyük devletler ile pazarlık aşamasında bu kaynakları bir koz olarak kullanma diğer bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. bu bağlamda 1998 krizi ve ardından Putin'in başa geçmesiyle değişen enerji politikası baz alınarak Rusya'nın enerji kaynakları ve enerji kaynağına bağlı ekonomisi incelenmeye çalışılacaktır.

1.3.1. 1998 Ekonomik Krizi

1998 yılında Rusya'nın GSMH'sinde ve buna bağlı olarak petrol ihracatında %40'lık bir düşüş görülmüştür. Ayrıca yaşanan bu olumsuzluğun yanında enflasyon problemi yaşayan ülke, vergi tahsilatında zorluklar ile karşılaşmış ve buna bağlı olarak bütçe açıkları görülmeye başlanmıştır. Bu olumsuzluklar içinde devlet hazine kâğıtlarına borç verebilecek kimseyi bulamamış ve dövizin tükenmesi sonucunda tahvillerin ödemesi gerçekleştirilememiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler devletin iflas etmesine neden olmuştur (Goldman, 2008: 74-75).

Rus hükümeti ve Merkez Bankası 17 Ağustos 1998 yılında yabancı kredilerin ve kısa vadeli hazine kâğıtlarının geri ödenmesi için moratoryum kararı alarak, mevcut para

birimi olan rublenin devalüe edilmesine karar vermiştir. Alınan bu karar sonucunda, Rus şirketlerinin sahip olduğu öz sermayenin çökmesine, Rus şirket hisselerine teklif edilen kazancın düşmesine, piyasanın düzensizleşmesine ve rublenin değer kaybetmesine neden olmuştur. Hükümetin ve Merkez Bankasının aldığı devalüe kararına göre, rublenin 6 birim olan değer koridoru Amerikan doları karşısında 9.5'e çıkmıştır. Bu durumda yaklaşık olarak devalüasyonun %34 oranında artmasına neden olmuştur. Ayrıca yabancı sermayeden alınan borçların ödenmesi için belirlenen 180 günlük süre 90 gün olarak belirlenmiş ve devletin geri ödeme yükünü hafifletmek için geri ödemeler uzun vadeye yayılmıştır. Yaşanan 1998 krizi petrol fiyatlarını da olumsuz etkilediği görülmektedir. Zira 1990 yılında görülen petrol fiyatlarındaki düşüş petrol üretimini olumsuz yönde etkilemiştir. Özelleştirme ile başa geçen ve sektörde etkili olan özel sektör yöneticileri yeni rezerv arama çalışmaları askıya aldıkları gibi mevcut kaynaklardaki üretimi de kısıtlamışlardır. Bu duruma bağlı olarak 1990 yılından 1998 yılına göre ham petrol üretiminde %40'lik bir düşüş yaşanmış, 1991 ile 1998 yılları arasında enerji kaynakları üretiminde petrolde %23, kömürde %30, doğalgazda %8 petrolün işlenmesinde %41 genel enerji üretiminde ise, %21'lik bir azalma görülmüştür. Ayrıca sadece petrol ihracatında %23'lük bir düşüş yaşanmıştır (Musatov, 2009: 72).

1.3.2. Ekonomik Kriz Sonrası Canlanma ve Enerji Kaynaklarının Etkisi

2000'li yıllarda dünyada yaşanan ekonomik gelişmelere paralel olarak değişen ekonomik şartlar Rusya'da yaşanan 1998 krizinin olumsuz sonucu olan devalüasyon, moratoryum gibi olumsuzlukların doğurduğu sonuçların ortadan kalkmasını sağlamıştır. Bu duruma bağlı olarak Rus ekonomisi canlanma dönemine girmiştir. Rus ekonomisinde yaşanan bu canlanma da ABD ve Avrupa'da yaşanan ekonomik olumsuzluk ve Hindistan ve Çin gibi büyüme gösteren ülkelerin duyduğu petrol ve doğalgaz ihtiyacı önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan enerji sektörünün düzene girmesi ve fiyatların artış göstermesi Rusya Federasyonunun doğrudan ve olumlu etkide bulunmuştur. Oligark sınıfının elinde bulunan şirketlerin üretimi artırmaya yönelik politikaları, hükümetin 1998 yılında gelir üzerinden aldığı %13'lük vergi ile vergilendirmede liberalleşme uygulamasını etkilemiştir. Diğer taraftan rublenin devalüe edilmesi kararı ile ülke ihracatı artmaya başlamıştır (Goldman, 2008: 77).

Rus ekonomisi canlandıran ve ülkeyi küresel arenada etkili bir konuma getiren enerji kaynaklarındaki fiyat artışı aşağıdaki nedenlerden kaynaklandığı savunulmaktadır (Krauss, 2007: 12-13):

- Diğer enerji üreticilerin var olan enerji arzını karşılayamıyor olması,
- Petrole duyulan talebin kısa vadede elastikiyetsizliği ve petrole ulaşılabilirliğin kolay olması ve kullanışlı bir madde oluşu
- İran, Irak Venezüella ve Nijerya gibi enerji üretici ülkelerin içinde bulunduğu siyasi durum ve Rusya'nın varil başına risk primini 20 dolar olarak belirlemesine bağlı olarak petrolün önemli bir kısmının serbest dolaşımı sağlamaktadır.
- Hindistan ve Çin gibi büyümekte olan ülkelerin hızla artan enerji talebi
- Alternatif enerji kaynaklarının coğrafik ve teknolojik problemler doğurmasıdır.

Rus ekonomisine uluslararası ekonomi bağlamında bakıldığında Rus ekonomisinin liberal ekonominin gerektirdiği ilkeler ile çatıştığı görülmektedir. Yani devlet ticari faaliyetlerin müzakere edilmesi ve koordinasyonunda etkin değilken, enerji, metal ve savunma gibi sektörlerle ilgili konularda etkin bir rol oynamaktadır. Bu noktada 90'li yıllarda uygulamaya konulan özelleştirme uygulamaları ile çatışan politika uygulandığı görülmektedir. Söz konusu stratejik sektörlerde yabancı sermaye %50 olmak koşulu ile izin verilmiştir. Ayrıca söz konusu yabancı sermayenin yatırımlarını da devletin kontrolü, gözetimi ve onayı ile yapılmasına müsaade edilmiştir (Wallender, 2007: 110).

Rusya Federasyonu elinde bulunan doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanmaya başlamasıyla beraber bu dönemde GSMH'da da artış meydana gelmiştir. Ayrıca dış borçlar vadesinde ödenmiş ve enflasyon oranı aşağıya çekilmiştir (Rumer, 2007: 55).

Genel anlamda değerlendirildiğinde Rus ekonomisinin, yaklaşık üçte birinde ve ihracatın neredeyse tamamında enerji sektörü aktif rol oynadığı görülmektedir. Bu durum sonucunda federal bütçenin de yaklaşık olarak %20'lik bir kısmı karşılanmaktadır (Hirschhausen, 2004: 141-142). Ayrıca, enerji üretiminin toplam

ekonomik çıktıya önemli bir katkı sağladığı görülmektedir. Zira mevcut enerji yoğunluğu düşünüldüğünde gayri safi yurtiçi hâsılasının en yüksek seviyede olması gerekmektedir. Rus devletinin uyguladığı enerji politikasında dikkatli davranmasına rağmen petrol ve doğalgaz üretiminin artacağı varsayılmaktadır.

Özetle, 1998 yılında yaşanan ekonomik kriz ile değer kaybeden rublenin yarattığı olumsuz etki, ithalatın öne çıkması ile Rus ekonomisini canlandırma sürecini başlatmıştır. Ayrıca doğalgaz ve petrol fiyatlarındaki artış ihracatın artmasına ve buna bağlı olarak hükümetin ekonomik açıdan ilerlemesine olanak tanımıştır. Söz konusu gelişmeler ile siyasi ve ekonomik alanda istikrarın sağlanması ile dış yatırımların düzenli hale gelmesi ülke dışına çıkarılan varlıklarında azalmasını sağlamıştır.

1.3.3.Enerji Ekonomisinin Sorunları

Rusya Federasyonu ekonomisini doğal kaynaklara endekslemesi uzun vade de bir takım sorunları beraberinde getireceği ön görülmektedir. Ortaya çıkması muhtemel sorunlar Rus enerjisine bağımlı durumda olan Avrupa'yı etkileyecek ve Avrupa bu doğrultuda politikasını değiştirecektir. Zira Rusya'nın enerjiye dayalı ekonomisinde yaşanabilecek olan sorunlar Avrupa'nın enerji güvenliğini doğrudan etkileyecektir.

Doğal kaynaklara dayalı ekonomiler hızlı bir büyüme kaydetse dahi uzun vadede büyümeyi yavaşlamakta, doğal kaynaklara endekli ekonomilerin büyümelerindeki düşüş önlenirse dahi ortaya çıkabilecek olan sorunların giderilmesi doğrultusunda önlemlerin alınmaması daha büyük sorunların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Tompson, 2005: 355).

Doğal kaynaklara endekli zenginleşme rant sağlama arayışını arttırırken özel mülkiyet anlayışının gelişmesine mani olmaktadır. Diğer taraftan ekonomik alandaki kaynaklara duyulan ihtiyacın fazlalığı yönetimi zayıflatmakta ve bu duruma bağlı olarak da ekonomi gerilemekte ve demokratikleşme duraksamaktadır.

Rus ekonomisinin de doğal kaynaklara bağımlı durumda olması yukarıda bahsedilen muhtemel sorunlar ile karşılaşma olasılığını yükseltmektedir. Doğal kaynaklar

üzerindeki hâkimiyetin arttırmaya çalışıldığı dönemde rant sağlamak için çaba sarf eden bir kesim oluşmuş ve bu çabalar özel mülkiyet anlayışının zayıf kalmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca Rusya Federasyonu Sovyetler Birliğinden miras kalan bir bürokrasi anlayışı benimsemekte ve bu anlayış bağlamında baskıcı bir politika izlemektedir. Kaynak ekonomisi siyasal hesap verilebilirliğinin yanında hukuk devleti ve sosyal sermayeyi devre dışı bırakmaktadır. Doğal kaynaklara dayalı ekonominin doğurduğu rant arayışı kapsamında, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından oluşan siyasi ve idari boşluk bir grubun deneyimlerini kullanarak oluşan boşluğu doldurma sürecini başlatmıştır. Söz konusu grubun doğalgaz ve petrol kaynaklarından elde ettikleri kazanç onları ekonomide tekel durumuna getirmiştir (Johnson, 2005: 260).

Rusya Federasyonunun sahip olduğu doğal kaynaklar Rus ekonomisine önemli bir katkı sağlamaktadır. Lakin Rus ekonomisinin doğal kaynaklara bağımlı oluşu ülkenin diğer önemli sanayi sektörlerine gereken önemin vermemesine ve diğer sektörlerin gelişmemesine sebebiyet verdiği de görülmektedir. Ayrıca uzun vadede düşünüldüğünde doğal kaynaklara dayalı olan Rus ekonomisinin yavaşlama çizgisine gireceği de ön görülmektedir.

Doğal kaynaklara dayalı ekonominin doğurduğu diğer bir problem ise mülkiyet hakkının zayıflamasıdır. Zira mülkiyet hakkının gözetilmesi ve korunması yerli ve yabancı sermayenin kaynak sektörü üzerindeki etkisini artırmaktadır. Mülkiyet güvencesinin sağlanmaması kaynak çıkarımı aşamasında problemler yaratacağı düşünülmektedir.

Kaynak bağımlısı ekonomilerin yaşadığı üçüncü sorun ise hukuk devleti anlayışının etkisiz hale gelmesi veya oluşturulamamasıdır. Zira Rusya Federasyonu, merkezileşmenin, kontrol ve denetimin ve elit yönetimin var olduğu bir durumda ve bu durum da hesap verilebilirliği kısıtlamaktadır. Ayrıca ülkenin yönetiminin anlayışında patrimonyalizminin meydana gelmesine neden olmakta ve bu anlayış rantların üretken ekonomi yerine siyasilerin ekonomiye müdahalesini kolaylaştırarak denetlenmesini sağlamaktadır (Wallender, 2007: 116).

Rusya Federasyonu bağlamında değerlendirildiğinde, ülke dünyanın en büyük doğalgaz üreticisi, petrol üretiminde ikinci ve enerji tüketiminde en büyük üçüncü devlet statüsündedir. Bu nitelikler bakımında ülke dünya enerji siyasetinde önemli bir unsur olarak yerini almıştır. Ülke ekonomisinde meydana gelen bütçe açıkları, enflasyonun yükselmesi ve en önemlisi de petrol fiyatlarında yaşanan düşüş 1998 krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Sonraki süreçte artan petrol fiyatları ile krizin olumsuz etkilerini en aza indiren Rusya, enerji kaynaklarının önemi de artırmayı başarmıştır. Bu doğrultuda ülke 2003 yılında yayınlanan “2020’ye Yönelik Rus Enerji Stratejisi” kapsamında enerjinin çevresel güvenliğini, enerjinin ekonomiye olan etkisi ve enerji sektörünün bütçe etkinliğine vurgu yapılarak ön plana çıkarılmıştır.

Vladimir Putin’in 2000 yılında başkan olmasıyla beraber, enerji kaynaklarının ekonomiyi canlandıracak kaynak olarak görülmesi ve kullanılması, ayrıca söz konusu kaynakları ülkenin dış siyasetinde bir koz olarak kullanma hedefi, ülkenin uluslararası arena da yeniden süper güç konumuna yükseltmiştir. Bu açıdan bakıldığında Putin yönetimindeki Rusya Federasyonunun Avrupa ve dünya siyasetindeki etkinliğini arttırmak adına elinde bulunan doğal kaynakları baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Enerji sektöründe meydana gelen gelişmeler ülkenin enerjide süper güç olma yolunda yarar sağlamaktadır. Bu bağlamda hükümet yabancı sermayenin yatırımda bulunmasının önünü açmakta ve söz konusu yatırımcıların ülkenin önde gelen enerji şirketleri ile işbirliği yapmasına önem vererek dış politikadaki hedefini gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Enerji politikalarının yönlendirilmesinde ve oluşturulmasında etkin konumda olan kurumların bakanlık ile yakın ilişkide olduğu görülmektedir. Zira sahip olduğu enerjiyi dış politikada baskı aracı olarak kullanan Rusya Federasyonu bu baskıyı hükümetin denetimi altında olan enerji şirketleri aracılığıyla yapmaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde doğal kaynaklara dayalı ekonomiye sahip olan Rusya Federasyonunda bir takım sorunlar yaşanmaktadır: rant arayışı, mülkiyet hakkının ve hukuk devleti anlayışının gelişmemesi gibi problemler devletin topluma karşı hesap

verilebilirliğini kısıtlamaktadır. Hükümetin yatırım politikalarında etkin bir rol oynaması üretimi yavaşlatmakta ve hükümetin tekel statüsünde olması şirketlerin önemli kararları kısa sürede almasının engellemektedir. Diğer taraftan enerji tasarrufunun sağlanamamasındaki en büyük neden, gaz fiyatlarının düşük olması, enerji sektöründe devletin tekel durumunda olması ve tüketicilerin piyasada etkin olmayışıdır. Söz konusu bu gelişmeler ve başta Avrupa olmak üzere uzun dönemde Rusya Federasyonunun da enerji güvenliğini tehdit etmektedir.

1.4. Rusya Federasyonu'nun Genel Enerji Politikası

Rusya Federasyonunun genel enerji politikası kapsamında mevcut doğal kaynakların ve enerji sektörünün ülke ekonomisini ve toplumsal hayat koşullarını iyileştirilmesi doğrultusunda kullanımı söz konusudur. Diğer taraftan enerji üretim ve dağıtım komplekslerinin mevcut durumunun iyileştirilerek kalitenin artırılması ve uluslararası piyasada rekabete dahil olmayı temel misyon olarak belirlenmiştir. Bu sayede ülke uluslararası arenada enerji kaynaklarını pazarlık ve müzakerelerde bir koz olarak kullanabilecektir.

Rus enerji politikası dört ana kriter baz alınarak şekillendirilmektedir. Söz konusu kriterler (Bochkarev, 2004: 2):

- Ulusal enerji sektörünün hızlı bir şekilde Kremlin'in jeopolitik açıdan aracı ve küresel politikada 'karşılaştırmalı avantaj' kaynağı olması,
- Sektörün belirleyen yeni yasal çerçevenin ve Kremlin'in enerji politikası yapımında karar alınmasında sıkı kontrol uygulaması,
- Ülkenin temel enerji varlıklarını ve Gazprom, Rosneft gibi şirketlerdeki devlet kontrolünün var olması,
- Petrol ve gaz boru hatlarının hükümet kontrolü altına alınmasıdır.

Uzun vadeli Rus enerji politikasının belirlenmesinde iki aşamalı bir yöntem izlenmiştir. Söz konusu yolun ilk aşamasında,

- Yasal düzenlemelerin yapılması ve bu düzenlemelerin bütünleşik normatif bir yapıya büründürülmesi, eşit ve adil ticaret kriterlerinin baz alındığı rekabetçi enerji piyasasının şeffaflaştırılması adına kolaylıkların sağlanması ve olası engellerin giderilmesi,
- Enerji etkinliğinin artırılması adına ekonomik alanda birbiri ile ilişkili sektörlerin dönüşümlerinin tamamlanması,
- Doğalgaz ve petrol ihracatının sağlanması ve şirketlerinin iç ve dış piyasaya ulaşımının kolaylaştırılması ayrıca enerji şirketlerinin ekonomi içindeki pasif durumlarının ekonomik ve toplumsal ihtiyaçları karşılayan etkin bir role büründürülmesi amaçlanmıştır.

Rus hükümeti enerji stratejisinin ikinci aşamasında ise, ülkenin mevcut enerji ve yakıt sanayisinin geliştirilmesi yönünde adımlar atmıştır.

- Oluşturulan piyasa alt yapısı kapsamında enerji piyasasının rekabete açık bir hale dönüştürülmesi,
- Mevcut nükleer ve hidroenerji sektörünün, kömür sanayisinin ve petrokimya ve gaz kimyasının sağladığı avantajlardan yararlanılması ve geleceğe dönük planlamaların yapılması için gerekli alt yapının oluşturulması
- Enerji sektörüne yapılan yatırımların artırılması, söz konusu yatırımlar bilimsel, teknik ve yenilikçi olmalıdır.
- Yenilenebilir enerji kaynaklarının üretiminin artırılmaya çalışılmasının ön planda tutulduğu görülmektedir.

Diğer taraftan hükümetin enerji sektörüne yönelik stratejisi, enerjinin güvenliğinin sağlanması, ekonomideki enerji etkinliğinin artırılması, enerji sektörünün bütçe etkinliğinin sağlanması ve enerji sektörünün çevre güvenliği gibi hedeflerin öncelikli olarak yerine getirilmesini ön görmektedir (Russia Energy Sector Handbook Volume 1, 2010: 107-108).

Rus enerji stratejisi kapsamında enerji güvenliğine büyük önem verilmektedir. Zira belirlenen strateji enerji güvenliğinin ülke güvenliği ile eşdeğer olduğunu ve enerjinin güvenliğinin sağlanması ülke güvenliğinin sağlanması anlamına geldiğini

belirtmektedir. Enerji ve yakıt sanayindeki varlıkların eskimesi ve yıpranması, sektöre yönelik geliştirme çalışmaları dahilindeki yatırımların düşüş göstermesi, ülke ekonomisinin ve nüfusun doğalgaza bağımlı oluşu, enerji sanayinin bilimsel ve teknik gelişmelerden yoksun olması ve Doğu Sibiry ve Uzak Doğu gibi bölgelerin ağır çalışma koşullarına rağmen yeterli alt yapıya sahip olamayışı gibi problemler enerji güvenliği sorununu ortaya çıkarmaktadır.

1.4.1. Soğuk Savaş Sonrası Rus Enerji Politikaları

1991 yılında Yegor Gaidar döneminde başlanan özelleştirme sürecinde, Rusya'nın elinde bulundurduğu enerji kaynaklarının hükümet ve Enerji Bakanlığı tarafından hızlı bir şekilde özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilmiştir(Tkachenko, 2008: 166). Özellikle 1990 yılında birçok sanayii endüstrisi özelleştirilme yoluna gidilmiş ve söz konusu endüstrilerinin yeni sahipleri mal varlıklarının büyük kısmını ülke dışına çıkarmaya çalışmıştır. Söz konusu dönemde yurt dışına çıkan finansal sermayenin değeri yaklaşık olarak 1 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Diğer taraftan enflasyon ile mücadele eden ülke sürekli olarak bütçe açığı vermekteydi (Goldman, 2008: 56).

Rus ekonomisinde yaşanan bu olumsuz durumun temel sebebi, Sovyet Birliği döneminde uygulanan merkezi planlama uygulamasından özel mülkiyet uygulamasına geçilme sürecinde yaşanan gelişmelerdir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında süreçte artan özelleştirme faaliyetleri aşamasında “şok terapi” programının etkisinin olduğu görülmektedir. Şok terapi programının uygulanmaya konulduğu 1992 yılında, piyasa ekonomisine geçiş, ticaretin serbestleştirilmesi ile özelleştirme faaliyetlerinin hız kazanması ve artması, ülkenin içinde bulunduğu enflasyona karşı uygulanan sıkı para politikası, devlet teşviklerinin sınırlandırılması, dış borçlanmaya yönelik bir sistem meydana getirilmiştir (Yapıcı, 2010: 446). Ayrıca bu uygulamaların yanında, siyasi ilişkilerdeki çarpıklık bazı yatırımcıların devletin denetimi altındaki bazı kuruluşların üzerindeki hâkimiyetini artırmıştır. Diğer bir ifade ile ülkenin içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlığı kontrol altında tutulan bazı işletmelerin üzerindeki kontrolünün azalmasına sebebiyet vermiştir. Söz konusu bu kesim ekonomik anlamda güçlenmekte ve eski hükümetin birer

üyesiydiler. Yani oligarklar. Oligarkların bir kısmı devletin bir kolunu oluşturarak önemli işletmelerin yönetimini ve mülkiyetini satın alırken diğer bir kolu ise, yasa dışı işlerle ilgilenmekteydi (Goldman, 2008: 58). Bu anlamda 1990 yılında ortaya çıkan oligark sınıf devletin gelirlerini azaltırken ve fakirleştirirken kendileri ekonomik olarak güçlenmekte ve etkinliklerini artırmaktaydı. Devletin eline bulunan zengin ve büyük işletmeleri mülkiyetini alarak işletmeleri tekellerine almaktaydılar (Hill, 2004: 11-13).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki süreçte meydana gelen ekonomik faaliyetler enerji sektörünü de etkilemiştir. Devletin denetimi ve kontrolü altında olan ve Gosplan tarafından üretim miktarını koordine edilen enerji sektöründe özel mülkiyet anlayışı hakim olmaya başlamıştır. Gaz sektörü ele alındığında, üretim mekanizmaları üzerindeki devlet tekilinin kaldırılma sürecinde Viktor Chernomyrdin gaz sanayini Gazprom olarak yeniden yapılandırmıştır. Yeltsin ise 1992 yılında kamuya ait olan ve anonim yapıdaki işletmenin hisselerini devlet ve özel kişilerin sahip olabileceği özel bir yapıya dönüştürmüştür (Goldman, 2008: 60).

Gazprom, 2000 yılından önceki dönemde iç tüketim gazının geri ödemelerinin %40 ve nakit ödemelerin %20'den aşağı bir oranını tahsil edebiliyorken, elde ettiği gelirin yaklaşık olarak %50-70'ini Avrupa'dan sağlamaktaydı. Zira iç tüketimin yapısal teşvikten uzak olması, işletmenin borçlarının tahsil edememesine sebebiyet vermeydi. Dolayısıyla 1993-2000 yılları arasında gaz fiyatlarındaki dalgalanmalar Gazprom borçlarının ödenmemesi sorunun ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte hükümet, teklif ücretleri, dolaylı vergiler, tarife ve kotlar uygulayarak etkinliğini sürdürmeye çalışırken, Sovyetlerin dağılmasıyla beraber işletme söz konusu tüm vergilerden ve sorumluluklardan muaf tutulmaya başlanmıştır (Stulberg, 2007: 70).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra petrol sanayinde bir takım önemli gelişmeler görülmüştür. Zira Rus ekonomisinin zarar görmesinde en büyük etken olan 1970 yılındaki OPEC üyelerinin uyguladığı petrol kısıtlamasının ardından petrol fiyatlarındaki düşüş ve mevcut kaynakların yanlış değerlendirilmesi ve idaresi ekonomik bunalımın temel nedenleri olmuştur (Hill, 2004: 51).

Sovyetler Birliğinin çöküşüyle beraber artan özelleştirme politikalarının yapıldığı süreçte başta bulunan federal hükümet petrol sanayinin üretim teşebbüslerinin dağıtılması aşamasında etkili bir rol üstlenmiştir. Sonraki ilk aşamada hükümet petrol sanayinde etkinliğini artırmak adına göstermiş olduğu çabalar ile artan özel mülkiyeti azaltarak sektörde söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu doğrultuda 1992 yılında özelleştirme uygulamalarını içeren bakanlık kararnamesi kapsamında petrol üretim ve arıtma tesislerinin kayda değer bir payı yeniden yapılandırılan bağımsız ve dikey bir biçimde bütünleştirilen şirket arasında bölüştürülmüştür. Diğer taraftan hükümet söz konusu bu şirketlerin hisselerinin önemli bir kısmını da kendi elinde tutmuştur. Özelleştirme uygulamalarının ikinci aşaması olan 1995 yılında, hisse kredisi vasıtasıyla petrol şirketlerini üzerinde bankalara ve ekonomik kurumlara geçici denetim hakkı, sonrasında ise, oluşabilecek bütçe açığına kapatma koşuluyla devletin elinde bulunan hisselerle sahip olma ve açık attırma hakkı verilmiştir. Ayrıca 1997 yılına gelindiğinde petrol işletmeleri üzerindeki yabancı yatırımcı kısıtlaması yumuşatılarak yabancı sermayenin önü açılmıştır (Stulberg, 2007: 76).

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki süreçte petrol sanayinde meydana gelen gelişmeler Soğuk Savaş döneminde etkin olarak kullanılan petrol sanayinin özelleştirme süreciyle beraber söz konusu etkinliğinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu süreç ilk olarak 1991 yılının Eylül ayında Yakıt ve Petrol Bakanlığının Rosneftegaz adı altında anonim bir yapıya dönüştürülmesiyle başlamıştır. 1997 Kasım'ında ise, Bakan vekili konumunda olan Vagit Alekperov elindeki yetkileri kullanarak Langepez, Urengoi ve Kogalym petrol bölgelerini Lukoil ismi altında toplamıştır. Rosneftegaz adını alan ve anonim bir yapıya dönüşen Yakıt ve Petrol Bakanlığı 1992 yılında Rosneft ismini almış ve bir yıl sonra ise, Yukos ve Surgutneftegaz adıyla iki şirkete bölünmüştür (Goldman, 2008: 61).

Bahsedilen gelişmelerin yanı sıra Sakhalin adası ve Kuzey Sibiry gibi modern teknoloji ve ağır çalışma koşulları gerektiren bölgelerde faaliyet gösteren yabancı sermayeli –Batılı şirket- şirketler ile üretim paylaşım anlaşması adı altında üç anlaşma imzalamıştır. İmzalanan anlaşmalara, işletmenin gelirini Rus devleti ile paylaşmadan önceki aşamada söz konusu maliyetlerin tamamının devlet eli ile karşılanmasını içermektedir. Bu doğrultuda imzalan ilk üretim paylaşım anlaşması

Sakhalin II petrol ve gaz bölgelerinde faaliyette bulunma karşılığında Royal Dutch Shell konsorsiyumu ile imzalanmıştır. Diğer taraftan 1995 yılında imzalana üretim paylaşım anlaşmasını keyfi olarak askıya alarak, hükümetin anlaşma koşullarının mevcut şartlara göre yeniden düzenleme işlemine müdahale etmiştir. Bu durum bölgesel yönetimlerinin hükümeti yok sayarak üretim paylaşım anlaşması imzalamalarına sebebiyet vermiştir. Söz konusu anlaşmaların onaylanma aşamasında yaşanan bu istikrarsız ve elverişsiz siyasi ortamın olumsuz etkisi söz konusudur. Zira bu durum hükümetin, 1995-2000 yılına kadar her hangi bir üretim paylaşım anlaşmasının imzalamamasına ve mevcut anlaşmaların ise yürürlüğe konulamamasına neden olmuştur. Ayrıca bu anlaşmaların yürürlüğe konulmamasının bir sonucu olarak ortaya çıkan yabancı sermayeli yatırımcıların mülkiyet hakkı konusundaki belirsizlik yatırımcıların huzursuz olmasına neden olmuştur. Söz konusu bu durum yeterli yatırım yapılmayan ve ivedilikle yatırım yapılması gereken petrol sanayinin gerilemesi ile sonuçlanmıştır (Stulberg, 2007: 78).

Bahsedilen gelişmelerin yanında 1992 yılında petrol fiyatlarının liberalleşmesi iç satışlar, yerli şirketlere sağlanan teşvikin üretim ve dağıtım faaliyetlerinin de azalmasını beraberinde getirmiştir. Diğer taraftan 1992-1995 yılları arasındaki dönemde kota sistemi ticaret şirketleri aracılığıyla hükümet kontrolündeydi. Söz konusu sistem 1995 yılına gelindiğinde ihracat haklarının liberalleşmesi ve boru hattı ağının şirketin üretim oranına endekslenmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni uygulama ile Yakıt ve Enerji Bakanlığı, Federal Enerji Komisyonu, İhracat Boru Hatları'na Erişim Komisyonu, Transneft, Petrol İhracatçıları Birliği ve petrol şirketlerinden oluşan yürütme ağı ile iç piyasa dağıtımını, ihraç edilen ürünün fiyatlandırılması ve yapılacak olan sözleşmelerin belirlenmesi ve firma açık artırma işlemlerinin izleme misyonunu üstlenmişlerdir. Oluşturulan bu ağ içinde bilhassa Transneft gibi hükümetin tekelinde bulunan bir mekanizmanın oluşan idari yönetim karışıklığını kendi lehine kullanarak dağıtım programının tarifelerini idare etme imkânı yakalamıştır (Hill, 2004: 11).

Sonuç olarak bu dönemde petrol sanayisinin maruz kaldığı özelleştirme ve parçalanma faaliyetleri enerji sektöründe söz sahibi bir sınıfın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Başta Yukos'un sahibi Mikhail Khodorkovsky ve Sibneft

şirketinin önde gelen yöneticilerinin bulunduğu bu kesim enerji sektöründe yetkin olmamalarına karşı ellerinde bulundurdukları bankalar ile mevcut sermayelerini artırmış ve söz konusu dönemdeki siyasi bağlantıları vasıtasıyla işletmelerde etkin bir konuma gelmişlerdir (Hill, 2004: 11). Bu bağlamda, 1990'lı yıllarda enerji sektöründe görülen bu sistem iç tüketimin azalmasına ve enerji ihracatında problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.

1.4.2.Rus Enerji Politikasında Yer Alan Aktörler

Rus enerji politikasının belirlenmesinde Başbakanlık, Bakanlıklar, Parlamento ve başta Gazprom olmak üzere önde gelen şirketler petrol politikasının belirlenmesinde etkili roller üstlenmektedir.

1.4.2.1.Başkanlık İdaresi

Hükümet yönetimindeki ilk döneminde Putin, enerji sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin üzerindeki etkinliğini arttırmak ve hükümet hisselerini ve devlet bütçesini çoğaltmak için yeni vergilendirme sistemi kullanmıştır. Ayrıca başkanlığın ikinci döneminde enerji sektöründe faaliyet gösteren özel şirketlerle mücadele edebilecek ve bu şirketlerin sektördeki etkinliğini kırmak adına kamu şirketleri kurulması kararına almıştır (Tkachenko, 2008: 171).

Bu gelişmelerin yanı sıra Putin başkanlık sürecinde siyasi alanda bölgesel idarecileri daha fazla kontrol altına alacak ve etkin bir biçimde yönetilebileceği uyumlu bir denetim sistemi oluşturmuştur. Oluşturulan bu denetim sistemi sayesinde hükümet petrol ve doğalgaz sanayinde konvertibl maddi geliri sağlamıştır. Bu dönemde Rus ekonomisinin sağladığı gelirin yaklaşık olarak %70'i enerji ihracatından elde edilmiş ekonomik anlamda elde edilen bu güç enerjinin ülkenin dış politikasında da bir araç olarak kullanılmasını önünü açmıştır (Kroutikhin, 2008: 25).

Vladimir Putin ülkenin içinde bulunduğu ekonomik olumsuzlukların enerji sanayinden elde edilecek maddi kaynak olmadan iyileştirilemeyeceğini ve modernleştirilemeyeceğini ön görmüştür. Bu bağlamda ekonomik ve siyasi alanda güçlenmenin temel koşulunun enerji ihracatı olduğu ve söz konusu kaynakların ülkenin prestij kazanmasına ve süper güç olmasında temel etken olacağı üzerine yoğunlaşmıştır.

1.4.2.2.Bakanlıklar

Rus enerji politikasının belirlenmesinde ve uygulanmasında üç bakanlığın etkisi olduğu görülmektedir. Söz konusu bakanlık arasında en etkin olanları Sanayi ve Enerji Bakanlığı ve Doğal Kaynaklar Bakanlığıdır. Sanayi ve Enerji Bakanlığı enerji sektörünün çıkarlarını koruma konusunda ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan bakanlık enerji konusunda yatırım projelerinin uygulanabilmesi için hem ekonomik hem de teknolojik katkı sağlamakta ve petrol ürünleri, petrol nakil hatları ve elektrik ağı gibi sektörlerin gelişmesi ve gelişiminin hızlandırılması için politikalar belirlemektedir. Ayrıca stratejik enerji politikalarını yönlendiren, devlet teşviki sağlayan ve bütçeyi kullanan aynı zamanda söz konusu projeleri denetleyen Federal Enerji Ajansı da söz konusu bakanlığın çatısı altındadır. Diğer bir bakanlık olan Doğal Kaynaklar Bakanlığı, doğal kaynakların keşfedilmesinden, yararlanılmasından üretiminden ve korunmasından sorumludur. Söz konusu bakanlığın bünyesinde bulunan Federal Ajans vasıtası ile mineral kaynakların aranma çalışması, ekonomik ve finansal açıdan analiz edilmesi gibi faaliyetler yerine getirilmektedir. Ayrıca doğal kaynakların ihaleye açılmasında da Doğal Kaynaklar Bakanlığı sorumludur. Bakanlığın çatısı altında bulunan diğer bir yapı olan Federal Denetleme Servisi ise, mineral kaynakların araştırılması ve ülkenin kıta sahanlığı ve karasularında boru hattı projelerine lisans vermektedir. Enerji politikasına etki eden son bakanlık ise Dışişleri Bakanlığıdır. Dışişleri Bakanlığı pasif bir yapıdadır. Zira Basra Körfezi ve Orta Asya'da ülkenin menfaatlerinin korunmadığı dair görüşler bakanlığın pasifleşmesine sebebiyet vermiştir. Dışişleri Bakanlığına bağlı bulunan Rus elçilikleri ve konsolosluklar ülkenin önde gelen ve önemli enerji şirketlerinin faaliyet gösterdikleri ülkedeki faaliyetlerinin artışından sorumlu tutulmaktadır. Lakin Gazprom'un Almanya'da ve Lukoil'in Amerika'da göstermiş oldukları faaliyetlerde Dışişleri

Bakanlıktan çok Başkanlığın yardımı dikkat çekmektedirler (Tkachenko, 2008: 173-174). Bu noktada değerlendirildiğinde Dışişleri Bakanlığı enerji politikalarını belirlenmesinde rol oynayan Sanayi ve Enerji Bakanlığı ve Doğal Kaynaklar Bakanlığına göre daha pasif durumdadır. Diğer taraftan Dışişleri Bakanlığının bu denli pasif olmasının diğer bir nedeni ise, Vladimir Putin'in dış siyasette aktif bir rol oynamasıdır. Ayrıca söz konusu iki şirketin kendi ekonomik çıkarlarını devletin çıkarlarını korumakta kullanması da söz konusu pasifliğin diğer bir boyutudur.

1.4.2.3.Parlamento

Rusya Federasyonunun meclisi iki kamaradan oluşmaktadır: üst kamara olarak bilinen 198 üyeli Federasyon konseyi ve 450 üyeden oluşan Duma olarak bilinen alt kamaradan meydana gelmektedir. Parlamento enerji bağlamında analiz edildiğinde meclisi oluşturan iki kamarada da enerji politikasında söz sahibi olan ve yönlendiren komiteler bulunmaktadır. Söz konusu komitelerin beşi üst, üçü ise alt kamara bünyesinde bulunmakta ve bu komiteler düzenleme, ekonomik, endüstriyel ve ulaştırma gibi enerjiyle alakalı alanlardan sorumludur. Ayrıca parlamentoyu oluşturan iki kamarada enerji şirketlerinin yöneticileri ile bağlantı halinde olup, doğal gaz sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yönetimleri ile iletişim halindedir.

1.4.2.4.Petrol Şirketleri

1990'lı yıllarda hükümet ile bağlantılı olan iş adamları ve özellikle özelleştirme döneminde ortaya çıkan oligarkların elinde bulunan petrol işletmelerinin sahipleri ellerindeki gücü kullanarak hem ülke politikasında hem de dış siyasette hükümete nazaran daha fazla söz sahibi durumundaydılar. Bilhassa 2003 yılından sonraki süreçte hükümetin enerji sektörü üzerindeki hâkimiyetini artırmaya yönelik politikası ve petrol fiyatlarındaki artış neticesinde önemli değişimler yaşanmıştır. Söz konusu değişimin sürecindeki ilk büyük gelişme Yukos üzerinde devlet hâkimiyetinin sağlanması ve şirketin sahibi Mikhail Khodorkovsky'nin vergi kaçırma suçlamasıyla tutuklanması olmuştur. Diğer taraftan Khodorkovsky'nin tutuklanmasındaki temel nedeninin Putin ile yaşadığı anlaşmazlık olduğu savunulmaktadır. Bu noktada Yukos'un 2007 yılında iflas ettiğini açıklamasıyla hükümetin petrol sanayindeki

etkinliğini artırmaya yönelik çabasının bir sonucu olduğu belirtilmekte ve hükümetin temel enerji sektörünü millileştirme adına iç ve dış girişimlerinden biri olduğunun da altı çizilmektedir (Bochkarev, 2006: 13).

Yukos'a benzer şekilde Sibneft de Gazprom tarafından alınarak ismi Gazprom Neft olarak değiştirilmiş ve bu sayede hükümet gaz sanayinin %30'lük kısmını denetim altına almıştır. Diğer taraftan hükümetin kontrolü altında olan Transneft tarafından petrol boru hatlarının denetlenmesi, özel yerli şirketler, yabancı yatırımcı ve ülkelere karşı bir koz olarak kullanılmak ve söz konusu ülkeler baskı altına alınmaktadır (Woehrel, 2009: 3).

Lukoil, hükümet, şirket yöneticileri, Rus bankaları ConocoPhillips şirketi gibi hissedarlara sahiptir. Lukoil Hazar ve Avrupa'da etkin bir konumda ve sahip olduğu bu konumu devam ettirmek istemektedir. Lukoil Rus Petrol ürünleri tüketicisi durumdaki Avrupa ülkeleri ile Avrupa piyasalarına yapmış olduğu yatırımlar vasıtasıyla ve rafineri ve boru hatlarına yaptığı yatırımlarla ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmektedir (Tkachenko, 2008: 186).

Bu bağlamda, Lukoil ve Gazprom yapmış oldukları yatırım ile enerji siyasetinde etkin bir rol oynamaktadır. Söz konusu iki şirketin ekonomik etkisi hükümetin onları dış siyasetinde bir araç olarak kullanmasının önünü açmıştır. Ayrıca Lukoil' de Gazprom gibi çevre ülkeler üzerinde baskı kurulmasını sağlamaktadır.

Diğer büyük bir şirket olan ve Rus siyasetinde ve ekonomisinde önemli bir rol oynayan Gazprom, özellikle Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber meydana gelen bölünmelerden etkilenen Gaz sanayi sonrası daha fazla etkin bir konum kazanmıştır. Gazprom Rus doğalgaz rezervlerinin yaklaşık %60'ını ve gaz üretiminin ise %94'ünü elinde bulundurmaktadır. Gazprom ülkenin tamamının gaz ihtiyacını karşılamakta ve 28 farklı ülkeye ihraç etmektedir. Diğer taraftan Avrupa gaz ihtiyacının %25'ini tek başına karşılamaktadır. Ayrıca şirket ülke sınırları içinde doğrudan mülkiyet sahibi olma, uluslararası alanda da üretim sonrasındaki nakliye, rafinaj, depolama ve dağıtım konularında kısmı veya tam mülkiyet edinmeyi hedeflemektedir. Diğer taraftan Gazprom'un temel faaliyetleri arasında kıta ve kıta sahanlığında dahilinde jeolojik araştırma, kuyu kazma, doğal gaz ve petrol üretimi,

gaz yoğunlaşması işlemi ve petrol arıtma, doğal gaz nakli, doğal gaz depolama, pazarlama, araştırma ve bilimsel çalışmalar ile enerji tasarrufu ve çevre koruması bulunmaktadır (Rosner, 2007: 278).

Putin'in 2004-2005 yılları arasında izlemiş olduğu enerji politikası dahilinde şirketin %51'lik hissesi devletin kontrolü altına alınmış, geriye kalan hisseler ise yabancı sermayenin yatırımlarına açılmıştır. Ayrıca Gazprom devletin en büyük konvertibl finans kaynağı durumdadır. Zira şirketten alınan vergiler federal gelirin yaklaşık 4/1'ini oluşturmaktadır. Lakin şirket doğalgaz arama çalışmalarında ve nakliyesinde tekel durumunda olması doğalgaz sektörünün gelişmesinin önünde bir engel olmaktadır. Zira bağımsız doğalgaz şirketlerinin boru hatlarına erişimini sınırlandıran şirket bağımsız şirketlerin ürettikleri gazı kendilerine daha ucuza satışını sebebiyet vermektedir (Tkachenko, 2008: 185).

Söz konusu gelişmelerin yanında Gazprom Rus enerji sektöründe etkin bir konuma yükselmek istemektedir. Şirket belirlenen hedefe ulaşma adına Birleşik Enerji Sistemleri adlı ülkenin önde gelen elektrik işletmenin bir kısım hisselerini devralmıştır. Ayrıca şirket Atomstroiexport'un hisselerinin çoğunu 2004 yılında satın almış ve Kovytko sahasında TNK-BP ortaklığı ile gaz konsorsiyumu kurmayı hedeflemektedir. Şirketin yapmış olduğu bu faaliyetler ile enerji sektöründeki önemli projelerde yer alarak sektördeki etkinliğini artırmaya çalışmaktadır (Larsson, 2006: 142).

Gazprom'un ülke siyasetindeki rolü analiz edildiğinde ise, şirketin başkanı Aleksey Miller ve birçok yönetim kurulu üyesinin Putin ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu bağlamda şirket hükümet ile yakın ilişkileri sayesinde devletin önemli bir parçası konumuna gelmiş ve hem iç hem de dış siyasette devletin politikasının uygulanmasında bir araç görevi görmüştür.

2. BÖLÜM PUTİN DÖNEMİ RUSYA’NIN ENERJİ POLİTİKASININ DIŞ İLİŞKİLERE YANSIMASI

Dünya siyasetinde etkin bir rol oynamayı hedefleyen Putin öncelikle kendi yakın çevresinde bulunan ve eski Sovyet Rusya’ya bağlı ülkelerin iç ve dış siyasetlerinde etkin ve hükmedici olması gerektiğinin farkındaydı. Tüm bu gelişmelere karşı çıkan AB ve ABD’ye rağmen Rusya belirlemiş olduğu dış siyasetinden vazgeçmeyeceğini de açıkça göstermektedir. Zira dünyanın muhtaç durumda olduğu enerji dolaylı yoldan bir silah görevi görmekteydi ve bu durumda en avantajlı konumda olan ülke ise Rusya’ idi. Petrol ve doğalgaza rakip enerji kaynaklarının bulunmasına kadar geçen sürece her ne kadar tepki gösterilse de Rusya’nın enerjiye dayalı dış siyasetine ve agresif davranışlarına boyun eğme zorunluluğu mevcuttur. Zira üzerinde çalışılan alternatif enerji kaynaklarının uzun bir süreye ihtiyaç duyması bu zorunluluğu doğurmaktadır.

Enerji kaynağını iyi kullanarak zenginleşen ve dış borçlarının büyük çoğunluğunu ödeyen Rusya, ekonomik amaçlarını yerine getirmişti. Sıra askeri ve siyasi açıdan güçlenmeye gelmişti. Ekonomik gücünü enerji kaynağını kullanarak elde eden Rusya, aynı aracı siyasi, askeri ve bulunduğu coğrafyada nüfuz sahibi olmak içinde kullanmaya başlamıştı. Hedeflediği tüm amaçlarında enerjiyi bir silah olarak kullanan Rusya başta Avrupa ve ABD olmak üzere doğalgaza bağımlı olan ülkeleri tedirgin etmeye başlamıştır. Yakın çevresinde yer alan ülkeleri öncelikli nüfuz bölgesi yapmayı planlayan Rusya, bölgenin tek doğalgaz merkezi olma avantajını, fiyatlara yansıtarak sözü edilen ülkeler üzerinde hem siyasi hem de ekonomik anlamda etkisi altına almayı başarmıştır. Çünkü enerji bakımından zengin rezerve sahip olan Rusya orta doğu için enerji deposu görevini görmekteydi.

Sonuçta Rusya Federasyonu’nun başına geçen Putin ilk yıllarında ülkenin içinde bulunduğu ekonomik, siyasi bunalımla uğraşmış ve sonraki dönemde aldığı radikal kararlar ile ülkeyi içinde bulunduğu zor durumdan kurtarmayı başarmıştır. Putin’in göstermiş olduğu başarıda şüphesiz enerjiyi ülkenin izlediği politikanın merkezine yerleştirmesi en büyük neden olarak görmek yanlış olmayacaktır. Zira ülkenin dev petrol ve doğalgaz şirketlerini bünyesinde toplaması ve yabancı yatırımcıların elinde bulunan enerji şirketlerini millileştirme hedefini açıkça göstermektedir. Bu bağlamda

Rusya, enerji diplomasisini en uygun şekilde kullanarak dünya siyasetinde ve ticaretinde etkin bir konuma gelmeyi başarmıştır. Günümüzde halen enerji merkezli dış siyasetinden ödün vermeyen Rusya, hem yakın çevresi hem de enerjiye dayalı endüstrisi bulunan ülkelerin en çok işbirliğine girdiği ülkedir. Bu durumu lehine çevirerek küresel güç olma yolunda önemli adımlar atılmış ve dış siyaset tamamen enerjinin kontrolü altında gelişmiştir. Bu anlamda bu bölümde öncelikle Putin döneminde bahsedilecek ve Putinin enerjiyi dış siyasette konumlandığı noktalara değinilecektir.

2.1.Putin Öncesi Rusya’da Durum

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber birkaç yıl sürecek olan gerek ekonomik gerekse siyasi istikrarsızlığın etkisi altında yönetilen Rusya’da, uluslararası ilişkilerde de aynı istikrarsız durum kendini göstermiştir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi krize getirilecek olan çözüm önerileri, daha çok ülke ekonomisinin batı dünyasının ekonomisine entegre edilmesi ve IMF’nin krizdeki ülkelere genellikle önermiş olduğu özelleştirme ve merkezi otoritenin zayıflatılması bağlamında olmuştur(Crozier, 2000: 3-9).

Başta Amerika olmak üzere batı dünyasında yaşanan ekonomik hareketlilik, Rusya’nın sahip olduğu müttefiklerini kendi yanına çekmesini kolaylaştırmıştır. Bilhassa Rusya’nın uydu devleti olarak görülen doğu Avrupa ve bazı Orta Asya devletleri Amerika etkisi altına girmeye açık duruma gelmiş, Amerika’ya yaklaşmayan ülkeler ise; Fransa, İngiltere gibi devletlere yakınlaşma yoluna gitmişlerdir. Durum böyle olunca Rusya’nın Ortadoğu’daki müttefiklerinin tamamı yönünü batıya çevirmiştir. Rusya’dan uzaklaşmayı, NATO, AGİT ve AB gibi uluslararası kuruluşlarda arayan, Baltık, Kafkasya ve Karadeniz havzasındaki geleneksel Rus müttefikleri Rusya’ya karşı oluşturulan tüm konsorsiyumlarda yer almaya çalışmışlardır(Yapıcı, 2007: 79).

Tüm bu olumsuzluklar ile sıkıntılı bir dönem yaşayan Rusya, Gorbaçov döneminde özelleştirme politikası sonucunda ortaya çıkan ve güçlenen Oligarklar, ekonomik güçlerini kullanarak, ülke yönetiminde söz sahibi olmaya çalışmaları çöküşü hızlandırmıştır. Hızla sorun olmaya başlayan oligarklar, Putin’in KGB’nin de

desteğini alarak izlediği sindirme politikası ile zayıflatılmıştır. Lakin öncesinde yaşanan gelişmeler güçlerinin ne derece büyüdüğünü göstermesi açısından önemli gelişmelerdir. Sovyetler Birliğinin çöküş döneminde planlı devlet ekonomisinden kapitalizme geçiş sürecinde hızlanan özelleştirme faaliyetleri, devletin üst ve nüfus sahibi yöneticilerin yönetimi altındaki kamu girişimlerine değerinin çok altında ödenen ücretler ile sahip olmalarına zemin hazırlamıştır. Ekonomik anlamda daha da güçlenen bürokratlar ve yöneticiler, zaten çöküş yaşayan devlete finans olanağı sunmakta ve alınan borçlar ödenmediğinde ise, büyük işletmeleri üzerlerine almaktaydılar. Güçlenen oligarklar ve batının zayıflatıcı etkisi ülkeyi hem dıştan hem de içten çökertmekteydi. Kontrolsüz ve hızlı yapılan özelleştirmeler ile ortaya çıkan oligarkların ülke yönetiminde etkin bir rol oynamaya başlamışlardır. Ayrıca süratle ve çok az paralar ödeyerek sahip oldukları petrol işletmelerini kullanarak ülkenin hem dış hem de iç siyasetine müdahale etmiş ve ekonomiyi tamamen ellerine geçirmişlerdi. Oligarklar ülkenin ekonomisine katkı sağlamak bir yana, vergi kaçırmak, haksız kazanç gibi usulsüzlük ile ülkeyi daha da kötü bir duruma sürüklemekteydiler. Ülke hem dıştan hem de içten sömürülmeye çalışılmakta ve çökertilmek istenmekteydi (Akkan, 2006: 2).

Rusya'nın iç ve dış politikada takip edebileceği ve uygulayacağı “2020’ye Rus Enerji Stratejisi” belgesi ancak 2003 yılında etkin ve tutarlı olarak son halini almıştır. Bu döneme kadar olan süreçte böylesine etkin bir enerji politikasının oluşturulamamasının nedeni, oligarklar ve batı etkisi gösterilebilmektedir. Zira bağımsız bir enerji politikasının uygulanması sonucunda menfaatleri zedelenecek olan bu çevreler böylesi bir oluşuma izin vermemektedirler. Belgenin son halini almasına kadar geçen sürede enerji politikası devletinde içinde olduğu yalnız pasif durumda kaldığı çevrelerce belirlenmekteydi. Diğer bir ifade ile enerji stratejisinde düzenli ve belirli bir merkezi otoriteden söz etmek mümkün değildi. Bunun en önemli nedeni ise; kontrolsüz ve hızlı özelleştirme neticesinde petrol şirketlerinin çok başlı bir yapıya bürünmesidir. Sonuç olarak 11 farklı şirkete devredilen petrol endüstrisi merkezi otoritenin dışında kalmıştır. Bu bağlamda enerji endüstrisini yöneten kişiler, devlet hazinesine önemli ölçüde finansal destek sağlamaları açısından önemli bir unsur olmaları, bürokratik düzeyde karar alma düzeyine etki etmekte ve çoğu durumda belirleyici olmaktadır. Ülke içinde yaşanan istikrarsız

durum, hükümetin etkinliğinin yok denecek kadar azalması, Yeltsin'in ağırlığını koyamaması bahsedilen durumun yaşanmasının en büyük nedenidir (Çelikpala, 2007: 16-17).

Gorbaçov'un Sovyet Rusya'yı kurtarma çabaları özellikle 1991 yılının son aylarında yerini sağlamlaştırmak isteyen çevreler ve Sovyet sonrası sınıfları belirlemeye çalışan Cumhuriyetlerin yöneticileri tarafından engellenmekteydi. Gorbaçov'un görevden ayrılması ve Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla beraber Yeltsin ağırlığını koymaya, konumunu güçlendirmeye başlamıştır. Gücünü artıran Yeltsin Sovyet ve Rus Komünist Partileri ortadan kaldırmıştır (Crozier, 2000: 67-89).

1991 yılında Yeltsin ile yeni bir döneme giren Rusya'da yeni bir bakanlar kurulu kurulmuş ve istikrarlı bir ekonomik programı yürürlüğe konmuştur. Yeltsin, Rusya halkı tarafından desteklenen bir liderdi. Desteğini arkasında yatan en önemli olay ise Sovyet Rusya'nın dağılmasının ardından Rusya Federasyonunu kurmasıydı. Bu sayede tabanını güçlendiren Yeltsin, her ne kadar muhalefet tarafından ekonomik çöküşün, tutarsızlığın, ahlaksal bozukluğun sebebi olduğuna yönelik suçlamalara maruz kalsa da, 1996 yılında kazanmış olduğu seçimler neticesinde konumunu daha da güçlendirmeyi başarmıştır (Yeltsin, 2000: 55-68; Hiç, 1994: 12-89). Yeltsin'in konumunu güçlendirmesinin ardından, sağlık sorunları yaşamaya başlaması nedeniyle yerini ekonomist Viktor Chernomyrdin'e bırakmıştır. Ancak yeni ve genç lider Chernomyrdin beş aylık kısa bir süre bu görevi yürütebilmiştir. Zira ülkenin içinde bulunduğu durum Chernomyrdin'i aşmaktadır. Duma meclisi ile yerine vekalet edecek olan kişi üzerinde anlaşamayan Yeltsin sonunda, KGB'nin dış işlerden sorumlu Yevgeni Primakov üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Yeltsin, 2000:156-213).

Yaklaşık olarak bir yıl görevde kalan Primakov, herhangi bir gerekçe gösterilmeden görevden alınarak yerine eski ajan, KGB'nin İçişlerinden sorumlu olan, Vladimir Putin getirilmiştir. Putin aldığı görevlerdeki başarısı ve sadık yapısı ile Yeltsin'i etkilemekle kalmamış, Rus halkının da desteğini arkasına almıştır. Verimli işler yapması ile güven kazanan Putin, Yeltsin tarafından, demokratik ilkelerle

bağdaşmayan bir hareketle tüm dünyaya ve Rus halkına varisinin ve koltuğunun sahibinin Putin olduğunu resmen açıklamıştır (Rose, Munro, 2002: 17).

2.2.Putin Rusya'sı ve Rusya'nın Yeni İmajı

Politikaya girmeden önceki süreçte KGB gizli servisinde kariyerine başlayan Putin, yürüttüğü görevi isteyerek yerine getirdiğinin ve söz konusu görevde bulunmanın kendisini utandırmadığını tam tersine ülkesine yarar sağladığı için mutlu ettiğini belirtmektedir. Zira Boris Yeltsin tarafından başkan olarak atanmasında gizli serviste göstermiş olduğu başarılarında etkisi olmuştur. Diğer taraftan kendisini başbakanlık koltuğuna getiren Yeltsin'in sergilemiş olduğu yönetim tarzının zıttı bir yönetim anlayışı sergilemekteydi (Mikail, 2007: 65).

Yeltsin, Mihail Gorbaçov'a karşı verdiği mücadele esnasında yaşanan gelişmeler ile yıkıcı bir lider olduğunu göstermiştir. Söz konusu mücadele esnasında Sovyetler Birliği dağılmış ve Rusya yönünü batıya çevirerek liberal politikalara yönelmiştir. Ayrıca Yeltsin hâkimiyetini ve iktidarını güçlendirirken ülkenin genel kapsamlı demokratik özgürlüklerini de genişletmiştir. Bu ve benzeri olumlu sayılabilecek gelişmelere karşın izlediği politikalar ve bireysel zaafları Rusya Federasyonunun uluslararası arenadaki itibarını zedelemiş, iktidarını kuvvetlendirmek adına izlediği politika ve Cumhuriyetlere sağladığı geniş imkanlar ve haklar ile ülkeyi dağılmanın eşiğine getirmiş ve ekonomik anlamda güçlü kesimin siyasi hayattaki etkinliği ile baş edememiş bir lider konumundadır. Diğer taraftan Yeltsin'in ilerleyen yaşından dolayı sağlık sorunları ile baş etmesi, sergilediği davranışların ön görülemez oluşu yeni bir lidere ihtiyaç duyulduğunu göstermekteydi (Kapuscinski, 1999: 82-85).

Söz konusu sebepler nedeniyle, ülke içindeki etkin kesim Yeltsin'in ülkenin geleceğini açısından tehlikeli olduğunu düşünmekteydi. Bu noktada başkanlık için uygun olmayan ve iktidarı güvence altında tutamayacak durumda olan Yeltsin'e kamuoyu da desteğini çekmiş öyle ki destek %2'ye kadar düşmüştü. Diğer taraftan sadece toplum desteğini kaybetmekle kalmayan Yeltsin, ordu başta olmak üzere, içişleri, haber alma kurumları vb. kurumlarında desteğini kaybetmeye başlamıştı. Bu durum yeni bir liderin ortaya çıkmasını gerekli kılmaktaydı. Yeltsin, hem siyasi hem

de ekonomik çevreyi memnun edebilecek olan Putin'de karar kılmıştır (İvanov, 2001: 132).

Yeni lider adayının bulunması ile rahatlayan siyasi ve ekonomik kesim söz konusu adayı başa geçirebilmek için girişimlerini başlatmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu durum değerlendirilmesinde toplum desteğinin de sağlanabilmesi için Putin'in bir kahraman ve vatansever olduğunun lanse edilmesi gerektiği konusunda karar kılınmıştır. Zira tecrübesiz ve toplum tarafından pek tanınmayan Putin'in halkın desteğini kazanmasındaki tek yol Çeçenistan'da yaşanan gelişmelerdi. Çeçenistan konusundaki gidişatın üzerine giderek sert açıklamaları ve uyguladığı politika ile halkın desteğini kısa sürede arkasına almıştır. Diğer taraftan hem iç siyasette hem de uluslararası arenada ülkenin ve toplumun zedelenen itibarı ile ilgili sert açıklamaları ile destek topladı. Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonraki süreçte halkın kaybetmiş olduğu özgüveni yeniden yaratmak adına girişimlerde bulundu ve ülkenin kaybetmiş olduğu itibarı gücü yeniden kazanacağını altını çizerek Büyük Rusya ifadesini dillendirdi(Mikail, 2007: 67) . Putin'in söylemleri ve uygulamaları toplum tarafından büyük destek gördü ve yankı uyandırdı. Diğer taraftan Yeltsin'in yönetiminde yaşanan siyasi iç kargaşadan huzursuz ve rahatsız olan toplum, Putin'in birleştirici bir lider olduğuna inandı ve Yeltsin sergilemiş olduğu yönetimden, ideolojinin tersine, onun akılcı ve pragmatik bir lider olacağını gördü. Ayrıca Yeltsin döneminde ağırlığı olan Antikomünizm Politikasının etkisi kırılmaya başlandı.

Ülkenin yönetimini ele alan Putin, Komünizm, Liberalizm gibi kavramları baz alarak bir yönetim tarzı sergilemeyeceğini ortaya koyarak: gerekli görüldüğü takdirde hem komünistlerle hem de liberallerle işbirliği yapacağını gösterdi. Ülkenin kötü giden ekonomi ve siyasetini disiplin altına almak adına reformlara girişti. Ekonomik ve siyasetin temeline enerjiyi yerleştirerek uluslararası arenada etkin bir konuma yükselebileceğini kavrayan Putin siyasetini doğal kaynaklar üzerine inşa etmişti. Putin Rusya Federasyonunu eski konuma yükseltmek adına ihtiyaç duyulan finans kaynağını doğal kaynaklardan sağlanacağı fikri ile hareket ederek hedefini gerçekleştirmek adına girişimlerine başlamış ve devam ettirmektedir.

2.3.Vladimir Putin'in Fikri Yapısı ve Gücünün Kaynakları

2000 yılından günümüze kadar olan süreçte başkanlık ve başbakanlık yapan Vladimir Vladimirovich Putin, Rus halkı tarafından saygı duyulan önemli ve bir o kadar sevilen bir isimdir. Ülkenin başına geçmeden önceki süreçte toplum tarafında tanınmayan Putin, Boris Yeltsin tarafından başbakanlığa getirilmesinden sonraki süreçte izlediği politika ve ülkeye kazandırdıklarıyla toplumun saygınlığını kazanarak istikrarın sembolü olarak görülmüştür.

Putin'in başa geçtiği dönemde başbakanlık mevkiinde sık sık değişiklik yaşanması onunda aynı şekilde kısa ömürlü olacağı düşündürmekteydi. Lakin onun sergilemiş olduğu yönetim tarzı ve uygulamaları kazanmış olduğu destek ülkeyi uzun süre yönetmesinin de önünü açmıştı.

Enerjinin hem iç hem de dış politikada bir araç olarak kullanılması Putin'in getirmiş olduğu bir yenilik değildir. Zira söz konusu uygulama kendisinden önce başbakanlık koltuğunda oturan Yevgeni Primakov tarafından da uygulanmıştı. Fakat yaşanan 1998 krizi uygulamanın sonuçlarının sekteye uğratarak enerjinin bir araç olarak kullanılması ile elde edilen başarılı sonuçların Putin döneminde alınmasına sebebiyet vermiştir (Holoboff, 1997: 19-22).

Putin döneminde ülkenin dış politikasını oluşturan temel öncelik ekonomik çıkarlardı. Söz konusu ekonomik çıkarlar ülkenin sahip olduğu doğal kaynaklara endeksliydi ve Putin bu kaynakları müzakereler sırasında bir koz olarak kullanmaktaydı. Diğer taraftan güçlü bir merkezi yönetim mekanizması ile devletin hâkimiyet ve otoritesinin artırılması Putin'in uyguladığı politikanın temelini oluşturmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından yaşanan kimlik bunalımı Putin'in başa geçmesi ile Doğu ve Batı kültürlerini sentezlemesi ile son bulmuştu. Ülkeyi Atlantikçi ve Avrasyacı yaklaşımlarını sentezleyerek yeni dönemi başlatan Putin, ülkenin meclisi olan Duma'yı hâkimiyeti altına alarak hem Rusya'da hem de dünya tarafından kabul edilir bir konuma yükselmişti. Sergilemiş olduğu yönetim tarzı ve hayata geçirdiği uygulamalar onun Rus halkı ve dünya nezdinde istikrarın sembolü konumu getirmiş ve karizmatik bir duruş kazandırmıştır (Tellal, 2010: 197). İktidara gelmeden önceki dönemde Rus halkı tarafından tanınmayan ve kısa sürede icraatları

ile toplum tarafından benimsenen Putin, iktidarının ilk yıllarından batı yanlısı bir çizgi izlemiştir. Toplumun tam desteğini almasıyla beraber batı yanlısı ılıman tavrından ödün vererek eski Sovyetler Birliğine benzer bir politika izlemeye başlamıştır. Ayrıca hem doğu hem de batı ile iyi ilişkiler kurmaya gayret ederek yaratmaya çalıştığı sentezi inşa etme sürecine devam etmiş ve başarılı da olmuştur.

Putin'in yönetimdeki başarısı iki temel noktaya dayanmaktadır: ilki ülkenin yönetimine gelmesini sağlayan Çeçenistan ile yaşanan gelişmeler³ karşısından sergilemiş olduğu tavır ile halkın desteğini kazanması, ikincisi ise, ülke yönetiminin merkezileştirilmesi ve güçlü bir idarenin kurulmasıdır. Bu bağlamda Putin ülkenin mevcut bölge sayısını düşürerek bölgelere atanan valilerin işlemlerini denetim altına alması merkezi yönetimi güçlendirmiştir. Diğer taraftan ülkenin belli bölgelerinde gösteri yasağını getirmesi kurmaya çalıştığı güçlü merkezi idarenin oluşmasını sağlayarak merkezi idarenin getirisini kısa vadede elde etti (Kotz, Weir, 2012: 424-426). Bahsedilen bu iki unsur Putin'in güç kazanmasında da etkili olmuştur.

Yönetimdeki etkinliğinin artmasıyla Putin, Rusya'nın dış politikada daha etkin bir duruma gelmesiyle çok kutuplu düzenini dile getirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Putin yönetimindeki Rusya'nın, ABD hegemonyasını kırarak çok kutuplu düzende daha etkin bir siyaset izlemeyi hedeflediği görülmektedir (Tellal, 2010: 215). Rusya'nın izlediği dış politika tamamen pragmatik temeller üzerine kurulmuştur. Bu doğrultuda Putin yönetimindeki Rus dış politikası, dengeli, çok yönlü ve önceliğin BDT devletlerinde sağlanacak olan Avrasyacılık ön planda tutularak şekillendirilmekteydi. Diğer taraftan batıda öncelik, başta Almanya ve Fransa gibi güçlü ülkeler olmak üzere ABD karşısında durabilecek ülkelere verilmişti. Asya'da ise Hindistan ve Çin gibi devletlere öncelik verilmişti. Rusya'nın dış politikada söz konusu ülkelere öncelik vermesindeki temel sebep şüphesiz ABD'nin kurmaya çalıştığı hegemonyanın karşısında durabilecek güçlü müttefikler kazanmaktır. Bu

³ 1994 yılının Aralık ayında Rus askerlerinin Çeçenistan topraklarını işgal etmesiyle başlayan Çeçen-Rus Savaşı, 30 Ağustos 1996'da iki taraf arasında imzalanan Hasav-Yurt Anlaşması'yla sona erdi. Anlaşmada Çeçenistan'ın bağımsız bir devlet olduğuna dair hiçbir ibare bulunmamakla beraber, birinci maddesinde anlaşmayı imzalayan taraflardan biri olarak Çeçen Cumhuriyeti adının geçmesi, Rusya'nın Çeçenistan'ı fiilen bağımsız bir devlet olarak tanıdığı yorumlarına neden oldu. Rus askerlerinin Çeçen gerilla taktikleri karşısında etkisiz kaldığı Savaşta, Rusya için tam bir başarısızlık örneğidir. Savaş sonunda Rusya bir taraftan 5.000 askerini kaybederken, diğer taraftan 5.5 milyar dolar ekonomik maliyet ödemek zorunda kaldı.

doğrultuda bu ülkeler ile hem askeri hem de ekonomik ilişkilerin iyileştirilmesi için öncelik verilmiş ve faaliyetlerde bulunulmuştur. Zira bu sayede Rusya ABD'ye karşı verilen mücadele de güçlerin dengelenmesini sağlamaya çalışmaktadır (Hekimoğlu,2007: 80-85).

Putin'in izlemiş olduğu iç ve dış politikanın temelinde devletin yeniden güçlendirilmesi temel alınmaktadır. Bu doğrultuda Putin iktidara geldiği ilk yıllarda ülke içindeki düzeni sağlamak ve merkezi idarenin güçlenmesi adına özelleştirme süreciyle güç kazanan ve ellerinde bulundurdukları ekonomik gücü kullanarak ülke siyasetine etki eden oligarklar ile mücadele içine girmiştir. Oligarkları tasfiye girişimleri doğrultusunda Putin, devletin kontrolünden çıkmaya başlayan Gazprom ve Itera şirketinin gerisinde kalması gibi gelişmeleri göz önünde bulundurarak şirketin yönetimine Alexander Miller'i getirmiştir. Bu sayede oligarkların tasfiye edilmesi sürecinde madencilik ve enerji gibi stratejik öneme sahip sektörleri de yapılan millileştirme uygulamaları atılan stratejik adımlar olarak dikkat çekmektedir. Diğer taraftan söz konusu millileştirmenin tüm sektörleri kapsadığını söylemek mümkündür değildir. Zira Putin stratejik öneme sahip sektörler üzerinde millileştirme uygulamaları yapmaktadır (Kotz, Weir, 2012: 424-426). Bahsedilen durum oluşturulan stratejilerin ve izlenen politikaların enerji odaklı olduğunu ve ülke ekonomisinin enerji üzerine kurulduğunu bir kez daha kanıtlamaktadır.

Sonuç olarak Putin'in bu denli başarılı olmasının altında yatan nedenler, güçlü bir merkezi idare yapısı oluşturması, ülkenin hukuksal bütünlüğünü sağlaması, ülke ekonomisini sağlam temeller dayandırması ve göstermiş olduğu istikrardır. Onu ülke yönetimine getiren Yeltsin'in yönetim tarzından farklı bir politika izlemesi ve bilhassa ülke siyasetinde etkin ve ekonomik olarak güçlü olan oligarkları tasfiye etmesi ve merkezi idariye güçlendirmek adına valileri merkezden atma gibi uygulamaları ülke yönetiminde göstermiş olduğu başarının temelini oluşturduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca ülkenin sahip olduğu bütün stratejik ve kritik birimleri devletin tekelinde yani Başkan Vladimir Putin'in. Bu noktada Duma Putin'in almış olduğu kararları onaylamaktadır. Putin; Gazprom, Rosneft gibi önemli enerji şirketlerinin ve önemli devlet organlarının kontrolüne ülke çıkarlarını düşünen ve kendisine sadık olan kişileri getirmektedir. Bu sayede ülke için hayatı önem taşıyan

sektörler üzerinde söz sahibi olmakta ve başka bir etki unsuru bırakmamaya gayret göstermektedir. Putin, sergilemiş olduğu yönetim ve izlediği politika ile ülkeyi eski gücüne kavuşturmayı amaçlamaktadır. Belirlediği hedeflere ulaşmak adına enerjiyi bir güç unsuru olarak kullanmakta ve ülke menfaatlerine göre bir siyaset izlemektedir. Bu doğrultuda Putin enerji ve gücü bütünleştirerek jeopolitik derinlik ile desteklediği jeostratejik avantajını ve Sovyetler Birliğinden kalan mirası da arkasına alarak amacına doğru hızla ilerlemektedir.

2.3.1. Putin'in Ekonomi Politikası

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra göreve gelen Boris Yeltsin yönetimi 1998 yılında rublenin devalüe edilmesi ile büyük bir ekonomik krizin ortaya çıkmasına sebebiyet vermişti. Diğer taraftan Sovyet Birliğinin dağılmasından sonraki yaklaşık on yıllık süreçte alt ve üst ekonomik gelire sahip kesimler arasındaki uçurum gün geçtikçe artmaya başlamıştır. Birliğin son dönemlerinde ve sonrasındaki özelleştirme sürecinde ortaya çıkan Rus mafyaları ekonomik gelirlerini daha da artırarak güçlenmiştir. Zira söz konusu illegal örgütler vergi kaçırarak büyük zararlara uğratmaktaydılar (Uslubaş, 2005: 111).

Yeltsin'in yapmış olduğu girişimler ülke ekonomisini düzeltmek adına atılan adımlar olmasına rağmen Rus ekonomisinin daha da kötüleşmesine neden olmuştur. Zira başta özelleştirme uygulamaları olmak üzere ekonomik ve stratejik öneme sahip olan kurum ve şirketleri nüfuz sahibi ve sermaye sahibi kişilere değerlerinin çok altında mülk edinmelerine göz yumulmuştur (Özbay, 2006: 23). Ayrıca özelleştirme sürecinde öncelikle tarım, hizmet ve sanayi işletmeleri özelleştirilerek beş yıl içinde yurtiçindeki işletmelerin yaklaşık %80'i özelleştirilmiştir. Verim alınamayan bazı devlet işletmeleri bu sürecin dışında tutulması sahip olunan teknik malzemelerin eskimesine ve tekelleşmiş sanayi ekipmanlarının yenilenememesine neden olmuştur (Uslubaş, 2005: 111). Bu gelişmeler neticesinde ihtiyaç duyulan reformların ağırdan yapılması, 1998 yılında yapılan devalüasyonun akabinde enflasyonun tavan yapmasına neden olmuştur. Bu durum halkı fakirleştirirken küçük bir azınlığın aşırı zenginleşmesine sebebiyet vermişti. Küçük işletmelerin ve birçok fabrikanın kapanması bağlı olarak

da mal ve hizmet ihtiyacı karşılanamamıştır. Bu durum enflasyonun artmasına neden olmuş beraberinde dış borçlanmayı getirmiştir (Selçuk, 2005: 22).

1998 ekonomik krizinin ardından ülke ihracatının 4/1'ni oluşturan doğal kaynakların özellikle petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının dünya pazarındaki fiyatlarının artmaya başlaması ülke ekonomisinin de rahatlamasını sağlamıştır. 1992 yılından sonraki süreçte merkezi planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş için radikal reformlar gerçekleştiren Rusya, Vladimir Putin'in başa geçmesiyle beraber büyük ilerleme kaydetmiştir. Başa gelen Putin devalüe edilen rubleyi kontrollü dalgalanmaya bırakarak sıkı bir para politikası izlemiştir. Ülkenin giderlerini kontrol altına alarak petrol ve doğalgaz ihracatından sağlanan gelir ile devletin dış borçlarını düzenli ve hızlı bir şekilde bitirmiştir. Dış ticaret fazlası vermeye başlayan ülke ekonomisi hızlı bir şekilde büyümeye başlamıştır. Bu sayede sürekli açık veren bütçe disiplin altına alınmıştır. Rusya Federasyonu Merkez Bankası makroekonomik istikrarı sağlamış ve ekonomi politikalarına karşı sergilenen olumsuz tavrı ortadan kaldırmıştır. Diğer taraftan 1998 ekonomik krizinden çökmenin eşliğinde gelen bankacılık sektörü de yeniden toparlanmaya başlamıştır. Putin döneminde büyüme politikasının planlı ve programlı bir şekilde yürütülebilmesi için yol haritaları belirlenmiştir. Yapılması planlanan reformlar sosyal politikaların iyileşmesi, vergi reformu, teşebbüslerin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, monopollerin düzenlenmesi, bürokrasinin geliştirmesi, finans piyasalarının iyileştirilmesi ve bütçe alanlarını kapsamaktadır (Selçuk, 2005: 10-11).

Putin'in ekonomik alanda başarı kazanmasındaki en büyük neden petrol ve doğalgaz fiyatlarına meydana gelen artıştır. Fiyatların yükselmesi enerjinin Rus ekonomisinin finansmanı olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan zengin kaynaklara sahip olan Rusya'nın OPEC'e üye olmayan en büyük petrol üreticisi durumuna getirmiştir. Bu sayede dış borçlarının zamanında ödeyebilmiş ve zedelenen prestijini yeniden kazanmıştır. Lakin doğal kaynaklara bağımlı duruma gelen Rus ekonomisi dünya piyasasındaki dengelere karşı hassas bir duruma gelmiştir. Diğer bir ifade ile Putin'in ekonomi politikası çerçevesinde enerji sektörü dışındaki sektörlere yapılan yatırım sınırlı tutulurken enerjiye dayalı bir ekonomi oluşturulmaktadır.

2.3.2.Putin'in Teknoloji Politikası

Rusya'nın yaşadığı büyük sorunlardan biride teknolojik anlamda ABD'nin gerisinde kalmış olmasıdır. Teknolojik geri kalmışlık ekonomiyi de olumsuz etkilemekteydi. Zira Rus hükümeti ulusal ölçekte değerlendirildiğinde, sorunlu ekonomisinin üçüncü dünya ülkelerinde olduğu gibi tek tip üretime yani petrol ve doğalgaz ihracatına dayandığının farkındaydı (Caşın, 2006: 421). Bu bağlamda Rusya hükümeti köklü reformlar ile büyük bir ilerleme kaydetmek istemekte zira ulusal ölçekte güvenliğin nükleer silahlar vasıtası ile sağlanamayacağına da bilincindeydi. Bu fikirden yola çıkarak Rus siyasi elitleri, dünya siyasetinde etkin olabilmek ve şekillendirebilmek için güçlü bir ülke olma yolunda yeni demokratik ve liberal reformları gerçekleştirebilmek için çaba sarf etmektedir.

Putin önderliğindeki Rus hükümeti ülkenin içinde bulunduğu zor durumun farkındadır. Ülke ekonomisini rahatlatan, toplumun refah seviyesini azda olsa yükselten uluslararası piyasalarındaki petrol fiyatlarındaki yükselme, yine uluslararası piyasalara bağlı olarak düşebileceği de varsayılmaktadır. Diğer bir ifade petrol fiyatlarında görülen bu artış ile elde edilen gelir sayesinde rahatlayan Rus ekonomisinin kısa vadede çözümler üretilebilirken uzun vadede problemlere net çözümler getirememiştir.

Söz konusu kısa vadeli çözümler sanayinin ihtiyaç duyduğu aletlerin ve ekipmanların yenilenmemesine ve gerekli teknolojik gelişmelerin önünün kapatılmasına neden olmuştur. Diğer taraftan Rusya oluşan teknolojik açık nedeniyle üretilen petrol ve doğalgazı rafine ederek satmamaktadır, enerji kaynaklarını ham şekilde satması söz konusu teknolojik açığın somut yansımasıdır. Ayrıca ekonomi için hayati önem taşıyan küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi sağlanamamış, bankacılık sektörü hedeflendiği oranda geliştirilememiş ve tarım sektörü devletin tekelinden kurtulamamıştır (Uslubaş, 2005: 114-115). Üzerinde durulan aksaklıkların giderilebilmesi adına Putin, Batı ile bütünleşerek ülkenin ihtiyaç duyduğu ekonomik yatırımları ve teknolojinin ülkeye girişini sağlamaya çalışmaktadır. Yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen Putin döneminde mevcut bilimsel yöntem ve metotlar

geliştirilerek ve yeni metotlar uygulanarak teknolojik alanda atılımlar gerçekleştirilmeye devam edilmiştir. Söz konusu teknolojik atılımlar doğrultusunda yüksek teknolojiye sahip ürünler üretilmeye çalışılmış ve batı standartlarına yakın uçak, otomobil, beyaz eşya, iş makinesi gibi aletler ve makineler üretilmektedir.

Rusya gelişmişlik, refah ve mili gelir gibi konulardaki farklara rağmen, askeri ve ağır sanayi alanındaki mevcut durumu ve potansiyeli ile G-8 ülkeleri arasındaki yerini alarak büyük ülke statüsüne ulaşmıştır. Hafif sanayi sektöründeki geri kalmışlık durumuna rağmen ülke sahip olduğu dinamik pazar ve ülke nüfusunun talebinin artması gibi nedenler göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın bu alanda da önemli bir atılım gerçekleştireceği varsayılabilir. Putin'in üzerinde durduğu noktalardan biride yüksek teknolojik niteliklere sahip ürünlerin üretiminin sağlanması ve üretim hızının artırılması ile ülkenin bu alandaki dış alımının en aza indirilmesidir. Putin Rusya'nın çok sayıda uzmana, sermayeye ve teknolojiye ihtiyaç duyduğunun farkındadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelere ihtiyaç duyulan yardımı almadan hedeflenen reformların gerçekleştirilemeyeceğinin de bilincindedir. İthal edilen teknolojik ürünlerin karşılığının ödenebilmesi için petrol ve doğalgaz gibi doğal kaynakların hem ham şekilde hem de mamullerinin satılması gerektiğini bilmektedir.

Hükümet ürettikleri petrol, tank, otobüs vb. ürünleri satmak için pazar arayışları sonucunda olumlu neticelerin alınması hükümeti motive etmekte ve teknolojik alana yatırımlar yapmaya teşvik etmektedir. Hükümet iyi ilişkiler içinde olmadığı ülkelere silah ve ürün satmaktadır. Örneğin, eski düşmanı yeni stratejik ortağı olan Çin'e silah sattığı gibi onun tehdit olarak algıladığı Hindistan, Vietnam gibi ülkelere de silah satmaktan çekinmemektedir. Bu bağlamda Putin ekonomik çıkar sağladığı ülkeler ile iyi ilişkiler kurma gayreti içine girmekte ve üretim malları için pazar arayışına devam etmektedir.

2.3.3.Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikası

Putin'in 2000 yılında başa geçmesi ile hayata geçirilmesi hedeflenen dış politika unsurları belirlenmiştir. Söz konusu dış politika ilkeleri genel hatları ile şu şekildedir.

- Dış siyasette daha aktif hareket etmek: geniş bir alanda, yaratıcı, girişimci bir yol izlemek, mevcut müttefikler ile ilişkilerin kuvvetlendirilmesi ve yeni müttefiklerin kazanılması için girişimlerde bulunmak.
- Daha geniş politika izlemek: ülkenin dışa kapalı durumu değiştirilerek batı ile ilişkilerin iyileştirilmesi ve işbirliği içine girilmesi ve gerektiğinde uluslararası örgütlerden yararlanmak.
- Dış politikada bağımsız hareket edilmesi: ülke kendi çıkar ve menfaatleri doğrultusunda hareket etmeli, herhangi bir devletin politikası gereğince tutum sergilememeli, kısa vadeli çıkarla adına uzun vadeli çıkarlardan vazgeçilmemeli ve geleceğe odaklanmalıdır.
- Ulusal çıkarlara endeksli dış politika izlenmeli: askeri, siyasi, ekonomik vb. alanlarda Rus devletinin menfaatleri düşünülmeli ve özellikle yurtdışında yaşayan Rusların korunması.
- Gerçekçi dış politika: Pragmatik temellere dayalı dış politika izlenmeli, küresel bazda önemli ve olumlu sonuç alınacak alanların belirlenmesi ve önemsiz ve zaman kaybı olan alanların saptanması, ülke çıkarına olmayan önemsiz konularda zaman kaybedilmemeli lakin muhtemel fırsatlarda takip edilmeli ve dış yatırımcıların enerji sektörüne yatırım yapabilmesi için diplomatik ilişkilerin gerektiğinde esnekleştirilmelidir.

Putin bahsedilen hedefler doğrultusunda Rus dış politikasını ve dış politikasını çok kutuplu dünya düzenine göre şekillendirmektedir. Zira Putin'inden önce Yevgeni Primakov tarafından dillendirilen çok kutuplu dünya düzeni düşüncesi, ABD

dışındaki dünya ülkelerinin çıkarı doğrultusunda düşünüldüğünde esnek bir yapıda olduğu görülmektedir.

2.4. Rus Enerjisi ve Ekonomisi

Rusya Federasyonu, SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde yaşadığı buhranı Putin'in başa gelmesi ile aşmış ve uluslararası ticarete enerji kaynaklarını kullanarak küresel dengeleri görünenden daha fazla kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Rusya Federasyonunun elinde bulunan petrol ve doğalgaz rezervi Rus ekonomisinin temel dayanağını oluşturmaktadır. Bu nedenle Putin, Hazardan başlayarak dünya piyasasına elinde bulunan tek ekonomik gücü pazarlamak ve buna bağlı olarak ülkeleri kendine bağımlı hale getirmek gayesi içindedir. Putin elinde bulundurduğu ekonomik gücün sevkîyatını kontrol altına alarak ülkeyi ekonomik anlamda güçlendirmek istemektedir. Zira bu gayesini yerine getirememesi ülkeyi zayıf ve güçsüz bir duruma düşüreceğinin farkındadır (Bilgin, 2005: 50).

2.4.1 Ülke Ekonomisi

Öz kaynak rezervi doğrultusunda politikasını yönlendiren Rusya'nın ülke genelinde doğalgaz ve petrol rezervi bakımından zengin yataklara sahip olması ekonomisinin enerji kaynaklarına dayalı olmasını gerekli kılmaktadır. Rusya dünyanın en büyük enerji rezervine sahip fakat Dünyanın en büyük ikinci enerji üreticisi durumundadır. Dünya enerji ihtiyacının yaklaşık olarak yüzde 12'lik kısmını karşılayan Rusya, aynı zamanda ABD ve Çin'den sonra yüzde 7'lik enerji tüketimiyle üçüncü tüketici konumundadır.

Dağılmanın ardından ekonomik anlamda kötü bir grafik çizen Rusya Federasyonu son yıllarda dünya ekonomisi içinde önemli bir konuma yükselmiştir. Ülkedeki enflasyonun düşürülmesi, döviz girdisinin istikrarlı hal alması, alınan kamu borçlarının zamanında ödenmesi, ekonomik büyümenin sürekliliğinin sağlanması gibi etkenler ülke ekonomisinde istikrarı sağlamıştır. Bu durum neticesinde; global ekonomide önemli bir konum kazanmasının da önünü açmıştır. İç piyasada dengeli mali ve para politikaları finansal grafikte yükselmeye ve ekonomik büyümeyi desteklemiştir. GSMH Putin'den önceki 10 yıllık dönemde ve 1998 yılında yaşanan

ekonomik kriz ülkenin iyileştirmeye çalışılan ekonominin zarar görmesine sebebiyet vermiştir. Bu yıldan sonraki süreçte ekonomik ilerleme Putin'in başa geçmesiyle hız kazanmıştır. Putin'in enerji politikası, ülkenin büyümesine ve buna bağlı olarak GSMH' da iyileşmesini sağlamıştır. Bilhassa 1999 yılından sonraki dönemde yani Putin'le beraber, ihracat ekonomik büyümeye önemli bir katkı sağlamaktadır. Zira ülkenin ihracattaki en önemli ürününün, petrol ve doğalgaz olması ve bu ürünlerdeki fiyat artışı ekonominin büyümesini sağlamaktadır.

2.4.2. Rusya'nın Enerji Projeleri

Doğal kaynak rezervi bakımından zengin olan Ortadoğu ülkeleri, ihracatçı ülkeler konumundadır. Söz edilen bu ülkeler sahip oldukları kaynakları alıcılara ulaştırabilmek için Sovyetler Birliği döneminde inşa edilen ve Rusya Federasyonu sınırlarının içinden geçen boru hatlarını kullanmaktadırlar. Alternatif yolların yapılmasına kadar olan süreçte Orta Doğu ülkeleri, Rusya ile yapmış oldukları anlaşmalar çerçevesinde ihracatını devam ettirmektedirler. Rusya bu noktada araç ülke konumundadır ve bu hizmeti karşılığında anlaşmalar yapmaktadır. Zira alıcı-satıcı arasında alternatif bir boru hattının olmayışı; ülkelerin açık denizlere kıyısının bulunmaması gibi nedenler sözü edilen ülkelerin bağımsız hareketlerini kısıtlamakta ve bu durum Rusya'ya ciddi ekonomik kazançlar sağlamaktadır (Çelikpala, 2007: 16-17). Bu bağlamda Rusya kendi sınırları içinde enerji akışı;

- ✓ Doğu Yönü: Çin, Japonya, ABD
- ✓ Güney yönü: Türkiye, İsrail
- ✓ Batı Yönü: Baltık ülkeleri, Almanya, İngiltere yönünde seyretmektedir.

2.4.2.1. Doğu Yönü

2000'den itibaren hızlı bir yükseliş dönemine giren Çin'in en önemli ihtiyacı şüphesiz enerjidir. Talebi karşılamayı hedefleyen Putin başa geçmesiyle çok iyi bir

enerji politikası izleyerek, çöküşteki Rusya'nın tekrar yükselmesini sağlamıştır. Dünya konjonktüründe yeniden söz sahibi olmayı hedefleyen Rusya, yerel piyasadan ziyade ABD kıtasına kadar uzanan geniş bir piyasada sahip olduğu kaynakları pazarlayarak pasifik bölgesinde hem ekonomik hem de siyasi güç kazanmayı hedeflemektedir. Bu amaçlarla enerjiyi bir güç olarak kullanma planları yapmakta ve projelerini hayata geçirmektedir.

Çin pazarına hızlı bir giriş yapan Rusya, Çin ile yaklaşık 30 milyon ton kapasiteli boru hattı inşası anlaşmasını imzalamıştır. Hedeflenen projede 2030 itibari ile hattın 700 milyon ton petrol taşıma kapasitesine ulaşması hedeflenmiştir. Yapılan anlaşmalar Şangay İş Birliği Örgütü'nün önemini de artırmaktadır. Zira Çin ile yapılan anlaşmanın ardından Japon hükümeti ile de temasa geçilerek enerji merkezli bir eylem planı hazırlanmıştır. Eylem planı kapsamında enerji taşımacılığında kullanılacak boru hattı inşası, gerekli görüldüğü taktirde, Çin hattının büyütülmesini gündeme getirmiştir. Ardından Moğolistan ve Güney Kore ile temasa geçilmesi ve pasifik pazarına ulaşılması doğrultusunda Amerika ile temasa geçilmesi Rusya'nın enerji politikasındaki çok boyutluluğunu gözler önüne sermektedir (Çelikpala, 2007: 16-17).

2.4.2.2.Güney Yönü

Rusya'nın enerji politikası kapsamında Batı-Doğu yönlü projelerinin etkisi ile Güney yönlü boru hattı projesi gündemden güne önemini artırmaktadır. Zira Mavi Akım projesi, Putin'in güneydeki komşularına yönelik yürüttüğü politikasının temelini oluşturmaktadır. ABD'nin etkisine açık alan Türkiye ve İsrail'in üzerinde etkili olabilmek için, Mavi Akım projesine büyük önem vermektedir. Türkiye'yi zarara uğratan Mavi Akım projesinin yapımındaki en büyük etki İsrail'i müttefiki ABD'den uzaklaştırmaktadır. Rusya'nın boru hattı projeleri ile birçok devleti etki altına aldığı görülmektedir. Orta doğu ülkelerine karşı Körfez Savaşı sonrası duyulan güvensizlik Rusya'yı ön plana çıkarmış ve enerjinin yeni adresi olmuş ve bu bağlamda düşünüldüğünde Körfez savaşında karlı çıkan tek devlet Rusya olmuştur. Bu bağlamda ekonomik anlamda zenginleşen Rusya birçok ülkeyi kendine bağımlı hale getirerek etkisi altına almaktadır (Kuzu, 2008: 57).

2.4.2.3. Batı Yönü

Rusya'nın batı komşuları ile yaşadığı sorunlar, bu ülkeler aracılığıyla AB ülkelerine enerji taşınması nedeniyle AB ülkelerini doğrudan etkilemektedir. AB yaşanan sorunlardan etkilenmemek adına aracısız olarak doğal gaz taşıyabilmek için Rusya ile alternatif çözüm yolları üzerine projeler geliştirmektedir. Projeler kapsamında Baltık denizinden Rusya ile Almanya'yı birbirine bağlayan bir boru hattı projesinde anlaşmaya varılmıştır. Projenin hayata geçirilmesiyle zarar göreceği olan Ukrayna, Litvanya, Letonya, Polonya gibi aracı ülkeler projeyi desteklememekte fakat; proje AB ve Rusya'ya çıkar sağladığından AB ülkelerinin çoğu tarafından projeye sıcak bakılmaktadır. Proje kapsamında boru hattı başta Almanya'ya Almanya'dan da Belçika'ya bağlanacaktır. Yapılacak olan proje ile Rus Alman ilişkilerinin de daha güçleneceği açıkça ortadadır (Kuzu, 2008: 58). 2010 yılında tamamlanan ve 5 milyon dolara mal olan Baltık Boru Hattı Rusya ile Almanya arasında kurulmuş; bu sayede Rus doğal gazı, Avrupa'ya bu yolla taşınmaya başlanmıştır. AB genel anlamda Rusya'ya olan enerji bağımlılığını azaltmaya çalışsa da, coğrafi faktörler ve körfez savaşından sonra enerjideki en güvenli adres olan Rusya olması bağımlılığı devam ettiren önemli etmenlerdir. Bu anlamda Rusya, gerçekleşen bu proje ile AB üzerindeki etkisini artırmaktadır.

Harita.1. Rusya Boru Hattı Yolları (Batı yön) (Kaynak: <http://www.alternaturk.org/harita.php>)

2.4.3. Rusya'nın Enerji Politikasında Dezavantajları

Rus ekonomisinin temelini oluşturan enerjinin ihraç edilmesi için gerekli alt yapının –boru hatlarının- tam anlamıyla hayata geçirilmemiş olması, günlük ortalama 8 milyon varili bulan stokunun yarısına yakınının ancak boru hatları ile taşınmasına olanak vermektedir. Geriye kalan üretim ise, demir yolu ve kara yoluyla taşınmakta; bu durum ihracattaki artışı olumsuz etkilemektedir. Zira taşımacılıkta yaşanan sınırlamalar ve ihracat vergisi, rezervi yeterli olduğu halde ülkenin enerji ihracatını kısıtlamaktadır (Kuzu, 2008: 51). Rusya ve Ukrayna arasında bulunan beş ana boru hattından ikisi Ukrayna'da son bulmakta; geriye kalan üçü ise enerjiyi Avrupa'ya taşımaktadır. Sovyet Birliği döneminden kalan bu boru hatları bakımsız ve sorunlu olmalarından dolayı aksaklıklara neden olmaktadır. Günümüzde halen kullanılmaya devam eden söz konusu boru hatlarının idaresi Ukrayna'ya bırakmıştır. Doğalgazını

Avrupa'ya taşıma zorunluluğu olan Rusya Ukrayna ile “Boru Hattı Ev Sahibi Ülke” anlaşmasını imzalamış fakat yine de transit geçişlerde sorunlar çıkmasını engelleyememiştir. Doğalgaz geçişinin güvenliği sorununun yaşanmaya devam etmesi üzerine Rusya Türkiye ile Mavi Akım projesini üzerinde anlaşma sağlamak zorunda kalmıştır. Zira Türkiye'nin bulunduğu konum itibarıyla Rusya'ya en güvenli ve karlı hat güzergahı sunabilmektedir. Doğu-Batı yönlü oluşturulacak olan bir güzergah aynı zamanda güney-kuzey yönlü de sunulabilmektedir. Sağlanan bu güzergah seçenekleri Rusya için karlı bir yatırım olarak görmek mümkündür. Rusya hem Avrupa'ya hem de İsrail ekseninde Doğu Asya enerji pazarı sunmaktadır. Ayrıca demir yolu ile Çin'e taşınan doğalgaz bu proje ile boru hattı aracılığıyla daha güvenli olarak ülkeye taşınabilecektir (Adıbelli, 2006: 118).

Rus hükümeti, petrol ve doğal gaz endüstrisini stratejik olarak önemli olduğunu denetim altına alınması gerektiğini ancak, sektörden alınan verimin düşmesi ve sahip olunan potansiyelin tam anlamıyla kullanılmayacağı düşüncesi gelişmeye temkinli yaklaşılmasına neden olmuştur. Zira bu durum, çok uluslu yapıya sahip petrol yatırımcılarının ülkeden uzak durmasına sebebiyet verdiği dair görüşleri destekler niteliktedir. Petrol devlerini elinde bulunduran oligarkların politikadan uzaklaştırılmasına rağmen, ülkeye giren dövizin büyük kısmını elinde tutmaktadırlar. Nitekim, ellerinde bulundurdukları dövizin tamamını ile Batı ülkelerine yatırımda bulunmaları ülkeye zarar vermektedir. Ülkenin mevcut durumu ve Dünya pazarı içindeki rekabet ortamı içinde iyi bir yer alabileceği hala muğlaktır. Lakin görünen son gelişmeler ve atılımlar ekonomik olarak güçlenen Rusya'nın uluslararası ticarete önemli bir yer edineceği yönündedir (Chase, Kennedy, 2000: 23-24).

Enerji kaynaklarının giderek önem kazandığı günümüzde, enerji rezervi bakımından zengin olan Orta Asya ülkeleri ihracatını Rusya üzerinden yürütmektedirler. Lakin son gelişmeler ile yeni boru hatların açılması, hareket alanı kısıtlanan bu ülkelerin rahatlamasını sağlamaktadır. Bu noktada geçmişte, kısmen Rusya'ya bağlı olan bu ülkeler son gelişmeler ile Rusya'ya karşı önemli bir avantaj elde etmişlerdir. Bu avantaj zamanla Orta Asya ülkelerine bağımsız hareket etme olanağı sunmakta ve gerekli görüldüğünde Rusya'ya karşı bir koz mahiyeti göstermektedir. Ekonomik büyüme modeli doğal kaynaklara endeksli olan Rusya, ekonomik büyümesini büyük

ölçüde dünya piyasasındaki enerji fiyatlarının hareketliliğine bağlamaktadır. Bu durum, ülkenin büyüme oranını son yıllarda aşağıya doğru çekmektedir. Bunun yanında; yüksek petrol gelirlerinin istikrar fonuna aktarılıyor olmasına rağmen, ekonominin uzun dönemde istikrarı için tehlikeyi işaret etmektedir. Ekonominin, sosyal sistemin ve devlet yapısının modernizasyonu için bir dizi reformun yakın bir gelecekte uygulamaya konulması gerekmektedir (Kuzu, 2008)

2.5.Rusya Federasyonunun Uluslararası İlişkileri

Rusya, Sovyetler Birliğinin dağılmasında sonraki süreçte yaşadığı problemlere çözüm üretmek bilhassa Putin'in başa geçmesi ve başarılı bir yönetim sergilemesi küresel ve bölgesel konjonktürde önemli bir konuma yükselmiştir. Rusya, Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından durumu analiz etmeye başlayarak 1993 yılında Yakın Çevre Doktrini'ni ortaya atmıştır. Söz konusu doktrini kapsamında eski Sovyet Cumhuriyetlerinin komşusu statüsünde bulunduğunu kabul etmiş ve bu Cumhuriyetlerde menfaatleri olduğunu belirterek, diğer ülkeler ile ittifak kurmalarını engellemek adına Bağımsız Devletler Topluluğu adı altında bir örgütlenme oluşturmaya çalışmıştır. BDT aracılığıyla Rusya, Orta Asya, Kafkasya, Baltık ve Balkan devletlerini kendi denetimi ve kontrolü altına almayı hedeflemiştir. Putin'in başa geçmesi ile şekillenen dış politika bağlamında Rusya'nın bölgesel ve küresel güçlere karşı izlediği politika açıklanmaya çalışılacaktır.

2.5.1. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri

Soğuk Savaş sonrasındaki dönemde Türkiye-Rus ilişkilerini İmparatorluk ve Sovyetler Birliğinden farklı kılan en önemli konu doğrudan iletişimin sağlanmasıdır. Bu bağlamda bakıldığında her iki ülkede hem ekonomik hem de siyasal bir yapılanma içine girmiştir. Benzer denebilecek dış siyaset çizgisi belirleyen iki ülke, stratejik ortak statüsüne ulaşamamış fakat enerji, ekonomik ve ticari alanlarda bu seviyeye ulaşmıştır. Bu açıdan bakıldığında iki ülke uzun yıllardır devam eden jeopolitik rekabeti jeoekonomik bir işbirliğine dönüştürmeye çalışmaktadır.

Türk-Rus ilişkileri incelendiğinde Sovyetler Birliğini yıkılmasının ardından yeniden yapılanan Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerde canlanmaya başlamıştır. Sovyet

Birliğinin yıkılmasına hazırlıksız yakalanan Türkiye, Rusya'ya temkinli yaklaşmış ve Yeltsin döneminin ilk yıllarında işbirliğine yanaşmazken sonraki yıllarda işbirliği içine girmiştir (Aydın, 2001: 336-439). Yevgeny Primakov'un 1996 yılında Dışişleri bakanlığına getirilmesiyle gerginleşmeye başlayan ilişkiler maddi açıdan yeterli gücü olmayan Rusya'yı tekrar Türkiye ile işbirliğine zorlamıştır. Zira çok kutuplu dünya düzeni kurma çabası içine giren Primakov, Türkiye –ABD işbirliğine karşı İran-Yunanistan-Ermenistan-Suriye ve Rusya müttefikliğini kurmaya çalışmaktadır. 1998 krizinin olumsuz etkileri nedeniyle Rusya, ekonomik rekabete girebilecek güce de sahip değildi. Söz konusu nedenler Yeltsin döneminde Rusya- Türkiye ilişkilerinin inişli çıkışlı olmasına neden olmuştur (Cankara,2007: 133-134).

Rusya-Türkiye arasındaki ilişkilerinin dönüm noktası 2004 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye'ye gelmesi olmuştur. Zira söz konusu ziyaret Rus-Türk tarihindeki ilk üst düzey ve 32 yıllık süreçteki de ilk ziyaret olması açısından önem arz etmektedir. 2004 yılının Aralık ayında yapılan ziyarette iki ülkeyi de ilgilendiren uluslararası konular görüşülmüştür. Söz konusu ziyaret esnasında dikkat çeken konu başlıkları ise aşağıdaki şekildedir (Cankara, 2007: 135):

- Başta Kafkasya olmak üzere Ortadoğu ve bölgesel konular (Çeçenistan, Ukrayna, Kıbrıs, Irak)
- Enerji alanında karşılıklı işbirliği
- Boğazlara inşa edilecek olan alternatif enerji nakil hatları
- Ekonomik alanda işbirliği ve söz konusu işbirliği konuları
- Rusya'nın enerji endeksli yatırım teklifleri ve önerileri
- Askeri alanda işbirliği ve helikopter ihalesi

2004 yılında iki ülke arasındaki gelişmeler tarihsel süreçte yaşanan olumsuz gelişmelerin bıraktığı izlenimi düzeltme yolunda atılmış adımlardır. Bu noktada iki ülke arasında yaşanan algılama ve doğrudan ilişki konusuna daha fazla önem verilmiş ve gösterilen çaba ile önemli mesafe kat edilmiştir. Diğer taraftan Rusya Türkiye'nin askeri alandaki modernleşme uygulamalarına katkı sağlayarak askeri malzemelerin ve silahların tedarik edilmesinde kolaylık sağlamıştır. Ayrıca NATO

ülkelerinin ambargosuna rağmen aradaki helikopter alışverişi dikkat çeken diğer bir noktadır (Taşan, 2008: 76).

İki ülke arasındaki enerji endeksli ilişkiye bakılacak olursa, Türkiye hem doğal gaz hem de petrol ithal eden bir ülke durumundadır. Aynı zamanda enerji nakil güzergahı için önemli bir konumda bulunmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde yeni pazar arayışı içinde olan Putin Türkiye ile işbirliğine devam ederek ticaret hacmini yükseltmeye çalışmaktadır. Putin Türkiye ile işbirliğine girmesinin uzun dönemde ülkenin çıkarına olacağını düşünmekte ve bu doğrultuda hareket etmektedir (Işık,2006: 119).

Putin'in başa geçmesiyle Rusya'da köklü bir değişiklik olduğunu ve dış politika da ticari ve ekonomik ilişkiler öncelik kazanmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında iki ülke arasındaki lokomotif güç olarak değerlendirilen ticaret hacminin sürekli olarak yükselmesi doğalgaz ticaretinden kaynaklanmaktadır. Söz konusu hacmin sürekli artması Rusya'yı ülkedeki inşaat ihalelerinin çoğunu Türk şirketlere vererek aradaki dengeyi sağlamaya zorlamaktadır. Bu duruma karşılık olarak Rusya Türkiye'den yarı mamül, donanım, küçük ve orta ölçekli işletmeler açmasını talep etmektedir (Kamalov, 2008: 191-192).

Rusya'nın Türkiye ile ilişkilerini güçlendirme yoluna gitmesinde iki önemli olay etki etmiştir: ilki 2003 yılında ABD teskeresini Türkiye'nin ret etmesi, ikincisi ise, Gürcistan-Güney Osetya-Rusya arasında 2008 yılında yaşanan savaş esnasında Türkiye'nin jeopolitik öneminin fark edilmesidir. Kazanan taraf Rusya ile ABD ve AB arasında ciddi problem yaşanmıştır. Zira Gürcistan'a yardım adı altında Karadeniz'e giriş yapmak isteyen NATO gemilerine karşı Türkiye'nin tutumu bölgedeki durumun önemli ölçüde değişmesini engellemiştir. Dolayısıyla Karadeniz ve Türkiye'nin elinde bulundurduğu boğazlar Rusya'yı Türkiye'ye yaklaştırmış ve önemli olduğunu göstermiştir. Savaş esnasında NATO ve ABD'nin müttefiki olmasına rağmen Montrö boğazlar sözleşmesine sadık kalması ve tarafsız duruşu Türkiye'ye saygınlık kazandırmıştır. Diğer taraftan Türkiye'nin tarafsız kalması Karadeniz'in NATO hâkimiyetine girmesini de engellemesi gibi durumlar Rusya'ya avantaj sağlamaktadır. Bu ve benzeri sebepler Türkiye'yi Rusya'nın dış

politikasında öncelikli duruma getirmiş ve 2008 yılında iki ülke arasındaki gümrük işlemlerinin kolaylaştırılmasını ön gören protokol imzalanmış ve aynı yıl yürürlüğe girmiştir (Oğan, 2009).

Vladimir Putin'in 3 Aralık 2012 yılında Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaret esasında yaşanan ve 15 Ekim tarihindeki ziyaretin ertelenmesi iki ülke arasında problem olduğu şeklindeki bir algının oluşmasına neden olmuştur. Zira ziyaretin ertelenmesinde ki ilk problem olarak Suriye konusu öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Rus uçağının askeri malzeme taşıdığı gerekçesiyle indirilmesi de diğer bir gerekçe olarak değerlendirilmektedir. Bu gelişmelere rağmen gerçekleşen ziyaret sırasında iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin olduğu ve söz konusu gerginliğin Suriye sorunu çözülene kadar devam edeceği de genel bir yargı olarak dikkat çekmektedir. Putin ziyaret sonrası yaptığı basın toplantısında Suriye ile ilgili sorulara sert yanıtlar vermesi bu kanıyı güçlendirmektedir. Ayrıca Rus Sberbank'ın Deniz bankı satın alması Rusya'nın Türkiye pazarına girmesi ziyaretin diğer bir konusu olmuştur. Bu noktada Rusya'nın Türkiye'deki ekonomik etkinliğini artırmaya çalıştığı görülmektedir⁴. Ziyarete öne çıkan konu başlıkları ise şu şekildedir; belirli alanlarda tercihli ticaret, iki ülke arasındaki ticarete bankacılık sistemi, yatırım ve finansa milli paraların kullanılması, ticaret ve yatırımların önündeki engelleri kaldırmayı belirli bir takvim ve programa bağlamak ve iki ülke ekonomi bakanlarının düzenli aralıklar ile iletişime geçmesini ön gören kararlar alınmıştır⁵.

Putin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği son ziyaret 1 Aralık 2014 yılındadır. Rus devlet başkanı Putin'in Türkiye'ye gelmesindeki asıl neden ise, beşinci düzenlenen ÜDİK (Üst Düzey İşbirliği) toplantısıdır⁶. Toplantının gündemini, ÇED raporu kabul edilmesi ve Türkiye'nin ilk nükleer santralının inşası, Mavi Akım boru hattı sevkiyat miktarının artırılması, doğal gaza yapılan %6 oranındaki indirim ve İptal edilen Güney Akım projesi sonrasında Türkiye'yi ilgilendiren yeni bir proje gündeme gelmiştir (Taşçı, 2014: 9).

⁴ <http://www.bilgesam.org/incele/100/-putin%E2%80%99in-turkiye-ziyareti-ve-iliskilerde-yeni-gerceklikler/>

⁵ <http://www.mynet.com/haber/dunya/putinden-turkiyeye-kritik-ziyaret-1583544-1>

⁶ <http://www.trtturk.com/haber/dunya-putin-in-turkiye-ziyaretini-nasil-yorumladi--93052.html>

Rusya'nın doğalgaza yaptığı indirimden memnun olmadığı anlaşılan Türkiye en az %15'lik bir indirim beklerken pazarlıkların devam edeceği yapılan ortak basın toplantısında dile getirilmişti. Zira Gazprom'un önemli bir müşterisi olan Türkiye doğalgazı AB'ye oranla %7 daha pahalıya almaktadır. Diğer bir önemli konusu ise Güney akım projesinin iptali ve alternatif olarak Türkiye'yi de kapsayan yeni bir projenin ön plana çıkması olmuştur. Söz konusu projenin iptal edilmesi genellikle ekonomik sebeplere bağlanırken sonrasında Putin'in yaptığı açıklamalar AB'ye karşı siyasi ve stratejik bir iptal kararı olduğunu yönündeki düşünceleri güçlendirmektedir. Buna göre Putin Bulgaristan'ın gerekli izinleri vermemesinden kaynaklı sebepler ile Karadeniz'in altından geçmesi planlanan projenin yapılan tüm hazırlıklara rağmen hayata geçirilemediğini dile getirmiştir. Ardından Putin Bulgaristan'ın Güney Akım projesi ile yılda yaklaşık olarak 400 milyon Euro'luk bir kazançtan da mahrum kaldığını ve bu kaybın Avrupa komisyonundan tazmin etmesi gerektiğini belirterek, Avrupa komisyonunun aldığı kararların sorgulanması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler güçlenmeye başlamakta ve ekonomik bir işbirliği içine girilmektedir(Taşçı,2014: 10).

2.5.2.Rusya Federasyonu-Avrupa Birliği İlişkileri

Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından kurulan Rusya Federasyonunun ilk başkanı olan Boris Yeltsin döneminde yönünü Batıya dönen hükümet, Batıyı daha çok mali destek görebileceği ve uluslararası kuruluş ve örgütlere üye olma yolunda kolaylaştırıcı bir araç olarak görmekteydi. Ancak, Batı dünyası Rusya ile askeri alan dışında her hangi bir işbirliği içine girmek istememekteydi. Yeltsin döneminde izlenen dış politika düzensiz ve pasif bir görüntüdeydi. Zira ikili ilişkilerin geliştirilmesinden ziyade hükümet AB'yi daha çok ekonomik bir kaynak olarak görmekte ve bu doğrultuda faaliyet göstermekteydi. Rusya'nın izlediği bu pasif dış politika Vladimir Putin 'in başa gelmesi ile daha aktif bir hale gelmiştir. Ülkenin izlediği pasif ve idealist dış politikanın etkisinin ve izlerinin, aktif, pragmatik ve realist temellere dayalı bir dış politika ile yok olacağına inanan Putin, bu doğrultuda dış politikanın önceliklerinin yeniden belirlemiştir. Putin, Yeltsin'in aksine uluslararası arenada güçlü olabilmek için öncelikle içte güçlü olmanın gerekli olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla Putin belirlediği politikaları bu doğrultuda

şekillendirmiştir. Ülkenin zayıf durumunun farkında olan Putin, Rusya'nın tekrar güçlenebilmesi için çok yönlü bir politika izlemenin gerekli olduğuna inanmaktaydı. Bu nedenle AB'nin genişlemesini kendisi için bir fırsat olarak değerlendirmekte ve AB'nin, siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel bir güç olduğu üzerinde durarak ilişkileri güçlendirme yoluna gitmiştir. Bu noktada Putin döneminde savunma ve güvenlik konularında AB ile işbirliği içine girmiştir. Zira özellikle 11 Eylül 2001 yılında yaşanan terör olayı sonrasında ekonomik anlamda ağırlıklı olan Rusya-AB ilişkileri uluslararası terörizme karşı birlikte hareket etme kararı alınması ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Diğer bir ifade ile 11 Eylül 2001 yılında meydana gelen terör olayı Rusya ile AB arasında askeri ve güvenlik konularında da işbirliğini beraberinde getirmiştir.

Rusya'nın AB ile iyi ilişkiler kurmak istemesi ve çok yönlü bir dış siyaset izlemesindeki temel amaç, ABD egemenliği altındaki tek kutuplu uluslararası sistem karşısında yeniden güçlenerek karşı bir kutup kurabilmektir (Musaoğlu, 2005: 163) . Putin hedefini gerçekleştirmek adına AB'yi bir araç olarak görmektedir.

Söz konusu gelişmeler ve hedefler bağlamında Mayıs 2003'te St. Petersburg Zirvesi'nde AB ile Rusya ikili ilişkilerini ortak ekonomi alanı, özgürlük ve adalet alanı, dış güvenlik konusunda işbirliği alanı ve araştırma ve eğitim alanı olmak üzere dört alanda geliştirme kararı almıştır (Hatipoğlu, 2005: 100). St. Petersburg zirvesinde kararlaştırılan ortak alanların yol haritasının belirlenmesi için 10 Mayıs 2005 tarihinde AB-Rusya zirvesi düzenlenmiştir. Düzenlenen zirve sonunda imzalanan anlaşma, güvenlik, ekonomi, enerji, ulaşım, bilimsel araştırmalar, bölgesel sorunların çözümü ve yasal mevzuatların uyumlu hale getirilebilmesi için işbirliğini ön görülmüştür.

Rusya ile AB arasındaki ilişkilerin ekonomik ve siyasi boyutu kadar coğrafi ve politik boyutu da önemlidir. Sınır komşusu durumda olan iki aktörden AB Sovyet mirasını devam ettiren ve askeri alana önem veren Rusya'nın elinde bulunan askeri güçten ve bu gücün yarattığı tehditten dolayı muhtemel anlaşmazlıkların uzlaşma yolu ile çözülmesi gerektiğinin üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda AB, istikrarlı, şeffaf ve çoğulcu demokrasiye sahip bir Rusya yaratmak ve devamlılığını sağlamak

için çaba sarf etmektedir. Diğer önemli bir konu da iki aktör arasındaki ticari ilişkilerdir. Zira Rusya AB'nin temel ticaret ortaklarından biri konumundadır. Bu noktada Rusya ticaretinin yaklaşık yarısına yakını AB ile yapmakta ve Rusya AB ülkelerinin en büyük beşinci ticaret ortağı durumundadır. Rusya'nın AB pazarındaki payı %10 dolaylarındadır. Ayrıca Rusya AB'nin ihtiyaç duyduğu petrolün yaklaşık % 35'sini karşılarken, AB Rusya'nın önemli teknolojik ve yatırım kaynağıdır⁷; AB'nin doğalgaz ihtiyacının yaklaşık olarak %45-50'lik bir kısmını karşılamaktadır. Bu bağlamda AB doğalgazın arz güvenliğine önem vermekte ve bu doğrultuda Rusya ile anlaşmalar imzalamaktadır. Bu noktada, iki aktör arasındaki çatışmalara rağmen ekonomi ve enerji konuların karşılıklı bağımlılıktan söz etmek mümkündür.

2.5.3. Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri

Rusya Federasyonun dış politikası dahilinde Batı her dönemde önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Rusya tarafından Batı Dünyasına diğer gözü ile bakılmaktadır. Bu bağlamda Rus dış politikası güçlenmekten ve modernleşmekten ziyade diğer tarafından tanınmayı ve değişen dünya düzenine adapte olmayı amaç edinmiştir. Bu noktada diğer olarak ifade edilen Batı Rus dış politikasında bir kesim tarafından tehlike bir ülke olarak algılanırken bazıları açısından barışın ve uygarlığın sembolü olarak algılanmaktadır. Bu zıt görüşlere rağmen özellikle Sovyetlerin dağılmasından sonraki dönemde batı dünyası ile iyi ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmiştir. Zira ekonomik olarak sıkıntılı zamanların yaşandığı Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonraki süreçte Batının ekonomik ve finansal desteğine ihtiyaç duyulmaktaydı. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulmasını sağlayacak olan ABD ve AB 'ye yönelik politikalar izlenmiştir. Geliştirilmeye çalışılan ilişkiler ve yönelme 90'lı yıllarda artan ekonomik krizler karşısında Batıdan beklenen desteğin alınamaması ve NATO'nun genişleme politikası ve Eski Yugoslavya'ya düzenlenen hava saldırıları Batıya olan yönelimi durdurmuştur.

Putin ülke yönetimdeki ilk yıllarında sergilemiş olduğu çok kutuplu dünya tutumunu değiştirerek başta ABD olma üzere Batıya yönelmiştir. Zira Putin söz konusu

⁷ http://www.radikal.com.tr/ekonomi/25_milyar_dolarlik_firsat-1210309

aktörlerin ülkenin dünya piyasasına açılmasında köprü görevi göreceğini düşünmektedir. Diğer taraftan Rusya ABD'nin dış politikasında önemli bir konumdadır. Bilhassa Rusya'nın Ortadoğu, Çin ve Avrupa gibi bölgeler ile ortak bir bağlantısının bulunması ABD'ye avantaj sağlayan bir durumdur. İkincisi ise, eski Sovyet ülkelerindeki karışıklıklar ABD'ye yarar sağlamakta ve son olarak da ABD'nin uluslararası terör ile mücadelesinde Rusya ile oluşturulan ilişkiler ona jeopolitik bir avantaj sunmaktadır (Shlapentokh, 2006: 85-86). Bu bağlamda ABD Sovyet bölgesine yönelik politikasını 1990'lı yıllardan sonra şekillendirmeye ve uygulamaya başlamıştır. Bölgede demokrasi, insan hakları ve ekonomik kalkınmanın sağlanması için öncelikle Rusya'nın çevrelenmesi, İran'ın dışlanarak Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan'ın desteklenmesi, alternatif enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve bölgedeki etkinliğini artırma gibi stratejiler izleyerek hakimiyet alanını genişletme gibi politikalar belirlemiştir. ABD belirlediği bu politikaları hayata geçirmek adına Rusya ile iletişime geçmeye çalışmaktadır. Bu noktada ABD-Rus ilişkilerinin yeniden düzenlendiğini söylemek mümkündür. ABD söz konusu hedefleri baz alarak Rusya'ya karşı izlediği dış politikada Rusya ile karşılıklı menfaatler bağlamında istikrarlı, devamlılığı olan ve çok boyutlu bir ilişki içine girmeyi hedeflemektedir (Nichol, 2011: 34). Ayrıca iki ülke, stratejik bölgelerinde küresel ölçekli nükleer silahlanmanın önlenmesi, aşırı güçle mücadele, ticari ve yatırım anlaşmaları düzenleme ve Rusya'nın Avrupa ve Asya'da ABD'nin partneri statüsü gibi konularda işbirliği ön görülmektedir.

ABD-Rusya ilişkilerinin gelişmesinde enerjide önemli bir yer tutmaktadır. Bilhassa petrol ABD ekonomisini şekillendiren ve ülkenin süper güç statüsüne ulaşmasında önemli bir araç görevi görmüştür. ABD petrolü ilk olarak 1940'li yıllarda ithal etmiş ve 1970'li yıllarda tüketim oranı hızla artmaya başlamıştır. Buna göre 1973 yılında %34 dolaylarında olan petrol ithalatı, 2007 yılından sonraki süreçte %60 dolaylarına ulaşmış ve petrol ithalatı giderek artmaya devam etmektedir (Rutland, 2009: 188).

2000 yılından sonraki süreçte ABD'nin enerji stratejisindeki farklılaşmalar beraberinde enerji tüketiminin sınırlandırılması ve Ortadoğu ve Afrika gibi coğrafyalarda düzeni sağlama gibi hedefleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda terör ile mücadele etmeye başlayan ABD'nin bu süreçte Ortadoğu'da elde ettiği

üsler, Hazar denizi enerji kaynaklarının nakli açısından Rusya'nın izlemiş olduğu dış politika kapsamında önem arz etmeye başlamıştır. Ortadoğu'daki terör olaylarına ve yasa dışı örgütlere karşı verilen mücadelenin başarıyla sonuçlanması ABD'yi hem askeri açıdan üstünlüğünü göstermesine hem de Avrasya devletleri tarafından desteklenmesini sağlamıştır. Söz konusu desteği arkasına alan ABD Batının Rusya enerjisine olan bağımlılığını azaltacak olan ve Kafkasya bölgesinden geçecek olan bir boru nakil hattı projesi hayata geçirmiştir. Diğer taraftan ABD şirketleri Azerbaycan ve Kazakistan ile daha kolay işbirliği yapma imkanı yakalamıştır. ABD'nin geliştirmiş olduğu ve yasal zeminin 1999 yılında hazırlandığı boru hattı Azerbaycan, Gürcistan, Türkiye güzergâhlı Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattıdır. ABD'nin stratejik hamlelerine karşılık Rusya, Kuzey Akım, Mavi Akım ve Güney Akım gibi projeler ile karşılık vermiştir. Ayrıca söz konusu tehlikelere karşılık olarak ise, askeri alana ağırlık vermiş ve enerji sektöründeki etkinliğini kaybetmemek adına çalışmalarına ağırlık vermiş ve mevcut etkinliğini bir tehdit unsuru olarak kullanmaya devam etmiştir. Dolayısıyla da Rusya, olası bir tehdit olarak algıladığı ülkelere doğal gaz satışını sınırlandırmış, destekçilerine satışını devam ettirmiştir (Ünal, 2011:83-91).

Tüm bu gelişmeler 1990'lı yıllarda başlayarak 2000'li yıllara kadar süren Batı yanlısı tutumun 2000'li yıllardan sonrasındaki süreçte gerilmesine neden olmuştur. Rusya kendisini bu tarihten itibaren bağımsız bölgesel bir güç olarak göremeye başlamıştır. ABD – Rus ilişkileri 9 Eylül saldırıları sonrasında terörizme karşı ortak mücadele bağlamında tekrar gelişmeye başlamıştır. Terör ile mücadele adına kurulan işbirliği ABD'nin Ortadoğu'da üs kurması ve anti balistik füze anlaşmasını fes etmesi geliştirilen ilişkilerin sekteye uğramasına neden olmuş buna karşılık Rusya elindeki enerji kozunu kullanarak bazı ABD enerji şirketlerini satın almış ve ekonomik ilişkilerin güçlenerek devam etmesini sağlamıştır. Dolayısıyla pazar arayışı içinde olan Putin, ekonomik ilişkilerin kopmasını istememiştir.

2.5.4. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri

Rusya ile Çin'in Türkistan'ı aralarında paylaşımlarından bu yana geçen süreçte sürekli bir iktidar mücadelesi içinde olmuştur. Doğu Türkistan'ı Çin Batı Türkistan ise Rusya tarafında kalmış ve o dönemde güçlü olmayan Çin çıkarlarına ters

olmasına rağmen paylaşımı kabul etmek zorunda kalmıştır. Diğer taraftan Çin Sibiryadaki hâkimiyet alanlarını da Rusya'nın hâkimiyeti altında olduğunu düşünmekteydi. Sonraki süreçte daha fazla güç kaybeden Çin, Rusya'nın Doğu Türkistan'daki hâkimiyeti konusunda eleştirilere maruz kalmıştı. Lakin ikili anlaşmalar neticesinde sorun çözüme kavuşturulmuş ve paylaşım esasları tekrar gözden geçirilmiştir. Sovyetler Birliğinin zayıflayarak dağılması ve Sovyet Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanması ile Çin Orta Asya ve Sibiryadaki haklarını tekrardan gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda Rusya ile işbirliği içine girmekten çekinmemiştir (Somuncuoğlu, 2006: 19).

Rusya ve Çin'in arasında geçmişte yaşanan problemler çözüme kavuşturulmuş ve sınır ihtilafı ve askeri tehdit gibi konular zaman içinde aşılmış; ticari, ekonomik işbirliği sağlanmış ve silah ticaretinde karşılıklı çıkarlar gözetilmiş ve kayda değer stratejik yakınlaşma kurulmuştur. Stratejik yakınlaşma genel anlamda Soğuk Savaş sonrasındaki süreçte ABD'nin kurmaya çalıştığı ve kendisinin önderliğindeki tek kutuplu dünya düzene karşı duyulan huzursuzluktan ileri gelmektedir. Stratejik yakınlaşmayı artıran bu neden bölgesel konulardaki yakınlaşmayı da beraberinde getirmiştir. Rusya ve Çinin Japonya ile çözüme kavuşturulamamış olan sınır ihtilafı nedeniyle Japonya'nın askeri yapılanmasına karşı huzursuzluk içindeydiler. Bu bağlamda düşünüldüğünde Rusya Çin ile olan ilişkilerinde Asyalılık ve Batı karşıtı düşüncesini gizleme gayretindedir. Çin açısından Rusya'nın önemi aşağıdaki şekilde sırlamak mümkündür (Uslubaş, 2005: 143) :

- 1) ABD'nin önderliğinde yürütülen Büyük Ortadoğu projesini Rusya gibi güçlü bir müttefikin işbirliğinden yoksun olarak engellemek mümkün gibi görünmemektedir. Zira projenin merkezinde yer alan Rusya'nın da desteği ile söz konusu proje Çin'e gelmeden önce etkisini yitirecektir.
- 2) Rusya doğu- batı yönlü enerji nakliyatının merkezinde yer almaktadır. Hazar bölgesi enerjisinin nakliyesi için Rusya ile işbirliği içine girilmesi temel koşuldur.
- 3) Rusya konumu itibari ile Çin ve AB arasında köprü görevi görmektedir. Brüksel-Pekin hattı Rusya'nın izni ile gerçekleştirilebilecektir.

4) İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler Çin'in yararına olduğu görülmektedir. Zira büyüyen Rus ekonomisi ve pazarı değerlendirilmek istenmektedir.

5) Silah sanayiinde gelişmiş olan Rusya'da Batının elinde bulunmayan bazı modern silahlar mevcuttur söz konusu silahların Rusya'dan alınması Çin'in menfaatinde.

6) ABD'nin bölgeyi etkisi altına almaya başlaması ve ağırlığını gün geçtikçe hissettirmesi, Çin'in için tehdit oluşturmaktadır. Bu noktada Rusya ile işbirliğine girilerek ABD'nin bölgedeki hakimiyeti kırılmalıdır.

7) Radikal İslamcı akımlara karşı alınacak olan önlemlerde Rusya'nın desteği gerekmektedir.

Son dönemlerde Çin, yakalamış olduğu büyüme oranının devamlılığını sağlayabilmek adına enerjiye ihtiyaç duymaktadır. Bu noktada enerji ihtilatına büyük önem veren Çin ihtiyaç duyduğu enerjiyi kendi kaynaklarından sağlayamamaktadır. Zira ekonomik büyümenin etkisi ile dünyanın en büyük üçüncü petrol ithalatçısı durumuna gelmiş ve İthalatın büyük kısmını başta Suudi Arabistan olmak üzere Angola, İran ve Rusya'dan yapmaktadır. Çin enerjiye siyasi, toplumsal ve stratejik bir bakış açısı ile yaklaşmaktadır. Bu nedenle enerjinin güvenliğinin sağlanması adına enerji nakil rotalarının çeşitlendirilmesi gerekliliğinin üzerinde durmaktadır. Ayrıca ekonomik gelişmeyi gündeminin ilk sırasında tutmasına rağmen, enerji kaynaklarını çeşitlendirilmesine gayret göstererek ulusal sermayeli şirketler oluşturmayı hem siyasi hem de stratejik bir amaç olarak değerlendirmektedir.

Putin'in Rusya yönetimine gelmesi ile siyasi ilişkilerin canlandığı iki ülke arasında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 2005 yılında imzalanan bir anlaşma ile sınır problemi ortadan kaldırılmış ve başta silah ticareti olmak üzere birçok alanda ekonomik işbirlikleri sağlanmıştır. Diğer taraftan askeri alanda yakınlaşma başlamış ve Çin, Rusya ve Orta Doğu ülkeleri tarafından kurulan Şangay İşbirliği Örgütü kapsamında terörizm, ayrılıkçılık ile mücadele gündeme taşınmıştır. ŞİÖ, Rusya, Çin, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan 2001 yılında Şangay Beşlisi grubunu imzalanan bir anlaşma ile resmileşmiştir. Kurulan birlik resmiyette, politika, ticaret, ekonomi, savunma, hukuk, çevrenin korunması, kültür, bilim ve teknoloji, eğitim,

enerji, ulaştırma, finans ve diğer alanlarda bölgesel işbirliğini artırmayı ve teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Fakat örgüt, birleşmiş bir enerji politikası yürütmek için enerji konseyi kurmayı amaç edinmektedir. Rusya ise, örgütü bir araç olarak kullanarak giderek büyüyen Çin ekonomisinin etkisini zayıflatmayı ve Çin'in bölgedeki etkinliğini kullanarak uzun süredir devam eden istikrarsızlığı ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Buna karşın Çin ise ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağladığu ülkeler üzerinde siyasi, ekonomik destek ve askeri alandaki ilişkileri gibi politika araçlarını kullanarak etkinliğini artırmaya çalışmaktadır (Overland, Brakhus, Elvenes, 2009: 214).

Bu bağlamda ikili ilişkilerin gelişmesine rağmen Çin'in giderek büyüyen ekonomisi ve artan nüfusu Rusya'yı tedirgin etmektedir. Nitekim iki ülkenin de ayrılıkçılık, radikal İslam, terörizm, demokratikleşme ve istikrar gibi hususlarda fikir birliği içinde olması stratejik yakınlaşmayı beraberinde getirmiştir. Rusya'nın elinde bulunan enerji deposu ve Çin'in enerjiye olan bağlılığı iki ülke arasındaki çıkar çatışmasına rağmen ittifak olmalarının en büyük sebebi olarak görölmektedir.

2.6. Rusya Federasyonu'nun Enerji Profili ve Politikasının Etkileri

2.6.1. Rusya Federasyonu-AB İlişkileri

Rusya ile AB arasındaki ilişkiler II. Dünya savaşından bu yana belirsizliğini korumaktadır. Her ne kadar aralarında bir çok ortak hareket alanı olsa da, demokrasi, insanı değer yargıları konusunda aralarında bazen gizli bazen de aşıkak şekilde sürtüşmelerin olduğu görölmektedir. Zira AB'nin Ukrayna konusunda göstermiş olduğu tepki ve Gürcistan'ın direnişine destek vermesi bu çekişmeyi açıkça göstermektedir (Cameron, Domanski, 2005: 3).

Sovyet Rusya'nın dağılmasıyla ortaya çıkan bir çok ülke ve AB'nin genişlemeye başlaması Avrupa'nın siyasi haritasında da değişiklikler meydana getirmiştir. Rusya bu oluşum içinde nerde durduğunu tam olarak belli etmeyen tavırlar içindedir. Diğer bir ifade ile ne derece Avrupalı bir devlet olduğunu kesin sınırlar ile çizmemektedir. Putin, başkanlık seçimlerinden başarıyla çıkmasının akabinde Avrupa'nın bir çok başkentine ziyarette bulunarak, enerji ve AB güvenliği konuları üzerinde özenle durmuştur. Zira Putin yapmış olduğu bu görüşmeler sırasında Fransa ile enerji boru

hattı hususunda anlaşmış ve petrolün ve doğalgazın güvenli bir şekilde Avrupa'ya taşınması için işbirliğine girişmesi ve Avrupa kıtasının güvenliği konularını gündeme getirmesi bu iki konu üzerindeki hassasiyetini gözler önüne sermektedir. Bu gelişmenin yanında 2000 yılında Rus Dışişleri Bakanı Igor Ivanov Avrupa başkentlerine ziyarette bulunarak, Birliğin kendi askeri gücünü oluşturmaya için gereken desteği vereceklerini ve yapıcı bir işbirliğine hazır olduklarını bildirmiştir. Rusya'nın AB üzerinde izlediği bu siyasetinin temel amacı ise, kendisinin yayılcı politikasına karşı oluşturulan NATO'yu bölmek ve NATO'nun Atlantik bölümünü Avrupa'dan soyutlamaktır. Askeri konulardaki desteğiyle AB ile arasındaki işbirliğini artırarak aralarında bir bütünlük oluşturmaktır. Rusya'nın önerilerine sıcak bakan Almanya, AB'nin Amerika'ya olan bağımlılığını en aza indirmek için önerilen anlaşmalara sıcak bakmaktaydı. Almanya'nın bu tutumu Rusya'nın AB üzerindeki siyasetine olumlu katkı sağlar niteliktedir (Oğuz, 2001: 118).

AB Rusya'nın askeri gücünün olası tehdit unsuru olacağını düşünmekte ve bu olası tehdidin Rusya ile işbirliğine gidilerek ortadan kaldırılabileceğini de düşünmekteydi. Bu amaçla kendisine Rusya tarafından verilen desteğe sıcak bakmaktaydı. AB'nin Rusya ile işbirliği içine girmesindeki ilk hedefi; istikrarlı, açık ve çoğulcu demokrasinin uygulandığı bir ülke yaratmak ve sürekliliğini sağlamak; ikinci hedefi, Rusya'nın hem Rus hem de Avrupa halkına karşılıklı yarar sağlayacak olan kesintisiz devam edecek olan bir piyasa ekonomisi yaratmak üçüncü ve son hedefi ise, Avrupa güvenliğinin sağlanması, Rusya- AB ikilisi arasında oluşacak olan işbirliği ve uygulanabilirliğinin sağlanması ve en önemlisi de nükleer güvenliğe gösterilmesi gereken önemin verilmesidir. Ayrıca gelecekte, atom reaktörü, nükleer santral ve askeri teknolojide kullanılan tesislerin yenilenmesi, iyileştirilmesi veya gerekli görüldüğünde kapatılması gibi çözümlerin yerine getirilmesinin sağlanmasıdır. Rusya ABD ile olan ilişkilerinde Avrasya'daki işleyişin ve istikrarın koruyuculuğunda yetkin bir rolde görünürken AB olan ilişkileriyle de kendisini Avrasya'nın koruyuculuğunda ABD'nin partneri olduğuna vurgu yapmaya çalışmaktadır. Doğuya doğru genişlemeye başlayan AB, kendini Rusya ile sınır komşusu durumunda bulmuştur. AB'nin Avrasya'ya dahil olma girişiminde doğal olarak Rusya'nın önemi artmaya başlamıştır. Bu noktada Rusya Avrupa'dan kopmayan bir Asya gücü konumuna gelmiştir (Davutoğlu, 2001: 474).

Putin yönetimindeki Rusya, 2000'li yılların başında AB ile yumuşak ve temkinli ilişkiler içine girerken, 2004 yılına gelindiğinde karşılıklı yüzleşmeler başlamıştır. Bu dönemde AB'nin Rusya'nın insanı değerlere bakış açısını sorgulamaya başlamış enerji konusundan Rusya'nın genişleme politikasına kadar birçok konuda tepkisini ortaya koyunca AB-Rus ilişkilerinde çıkmazlar başlamıştır (Strategic Survey, 2004: 117).

2.6.2. AB Açısından Rusya'nın Enerji-Politik Önemi

Lahey'de görüş birliğine varılan Avrupa enerji şartlarının kabul edilmesindeki temel amaç, enerjinin kullanım alanında güvenlik sağlamak, enerjinin üretilmesi, nakliyesi, dağıtılması ve enerjiden en üst düzeyde verim alınmasının sağlanması ve çevre sorunlarının en aza indirgenmesidir. Bahsedilen hedeflerin gerçekleştirilmesi için 1990 yılında imzalanan anlaşmadan 8 yıl sonra hedeflere bağlı kalmak şartıyla Avrupa Komisyonu "Ortak Analiz Projesi " isimli projeyi hayata geçirmiştir. Ortak Analiz Projesi kapsamında enerji sektörünün geleceği, gelecekte oluşacak olan enerji talebi, elektrik ve doğal gaz piyasasının liberalleşmesi, doğal çevre duyarlılığı gibi konularda standartları belirleyen Kyoto Protokolü'ne adaptasyonun sağlanması ve enerjiden en üst derecede verim alınması gibi konular üzerinde durulmuştur. AB, enerjiden sağlanması planlanan verimlilik konusunda hedefini yerine getirebilirken, gelecekte enerjiye olan arzın artabileceği ve bu arzı karşılama konusunda problemler yaşanabileceğini düşünerek, bu sorunu engellemek adına önlemler alma yoluna gitmiştir (Kızılkaya, Engin, 2004: 198).

Enerji tüketimi bakımında ABD'den sonra ikinci sırada bulunan AB, sahip olduğu yerli enerji kaynakları konusunda oldukça dar bir rezerve sahiptir ve sözü edilen kaynakların yeryüzüne çıkarılma maliyeti ise, daha fazladır. AB'nin sahip olduğu en iyi petrol rezervi Kuzey Denizinde yer almakta ve bu rezervin iyileştirilmesi ise, oldukça yüksek maliyetlidir. Zira bahsedilen bu durum doğalgaz kaynakları içinde geçerlidir. Ayrıca zaman içinde yeni üyelerinde kabulü ile enerji ithalatında giderek artış olacağı da kesindir. Mevcut durum değerlendirildiğinde AB'nin enerji kaynakları bakımından dışa bağımlılığı olması şaşılacak bir durum değildir. Bu nedenle AB dünya enerji sektöründe ciddi bir aktör konumundadır (Pamir, 2005: 77-

79). AB'nin yeni üyeleri kabulü sonucunda üye olmayan ülkelere olan enerji bağımlılığı yaklaşık olarak %50 civarındadır. Ayrıca Birliğin önümüzdeki 20-30 yıllık süreçte, petrolde % 90, doğalgazda % 70 ve kömürde % 100 bir oranla dışa bağımlı hale geleceği tahmin edilmektedir (European Commission, 2002: 13). Bu bağlamda sözü edilen bu durum AB'nin, dünya enerji piyasası, jeopolitik yapılanmalar, enerjinin geçiş güzergahında bulunan ülkelerin siyasi ve coğrafi durumu gibi konular ile yakından alakadar olmak zorunluluğu doğurmaktadır.

Doğalgaz bakımından da birlik üyesi olmayan ülkeler bağımlı durumundadır ki; bu bağımlılık Rusya'yadır. Birlik her ne kadar Rusya'dan aldığı gazın miktarını düşürerek bağımlılığını azaltmaya çalışsa da alınan gazın miktarının azalmak yerine çoğalması amacın gerçekleştirilmesinin zor olduğunu göstermektedir. Bilhassa Almanya'nın Rusya ile ortak projelere imza atması, hem doğalgaz hacmini yükseltmiş hem de Rus gazının önemini gözler önüne sermiştir. Lakin Rusya'ya giderek artan bağımlılığın azaltılması ve alternatif gazların temin edilmesi Birliğin güvenliği açısından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda AB'nin Hazar bölgesi gazının AB'ye yönlendirilmesi, Ortadoğu ve Güney Amerika ülkeleri ile doğalgaz anlaşmalarının yapılması gerekmektedir (Pamir, 2005: 80). Çünkü Birliğin doğalgaz rezervi bakımından zengin rezervlere sahip ülkeler ve rekabetin yaşanmadığı Rusya, Cezayir, İran gibi ülkelere ithalat yapıyor olması Birliğin ilerleyen süreçte problemler yaşamasına neden olabilecektir. Yaşanabilecek en önemli problem ise, enerjinin arz güvenliğinin sağlanamamasıdır. Sözü edilen riskin hem uzun hem de kısa vadeli olarak düşünmekte gerekmektedir. Kısa vadede nakil hatlarında oluşabilecek arızalar ve uygunsuz hava koşullarıyken, uzun vadede hat güzergâhı üzerinde bulunan ülkelere yaşanabilecek olan siyasi krizler, istikrarsız durumlar ve rejim karşıtı olaylar Birliğin enerji arzını olumsuz etkileyecektir. Bu noktada AB ithal edilen bir kısım enerjinin depolanması üzerinde durmaktadır. Bu sayede arz güvenliğini sağlayacağını düşünmektedir. Zira buna benzer bir örneği ABD yapmaktadır. ABD yar altında 500 milyon varillik petrolü depolamıştır. Arz güvenliğini sağlamak adına AB enerji arzının çeşitlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Bu bağlamda birlik çoklu boru hattı düşüncesinin yanında doğalgazın sıvılaştırılması üzerinde çalışmaktadır (Kızılkaya, Engin, 2004: 198-199).

Birlik enerji politikasında ortak bir karar aldığı söylenemez. Birliğe dahil olan ülkeler enerji politikası konusunda kendine özgü çözümler üretmeye çalışmaktadır. Enerji arzının önemi ve güvenliği konusunda hazırlanan en önemli rapor “Yeşil Kitap” isimli metindir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan bu rapor tartışmaya açık bir rapor şeklindedir. Rapor, Birliğin giderek artan enerji ihtiyacı ve üye olmayan ülkelere olan bağımlılık üzerinde durmaktadır (Pamir, Kasım 2005: 75).

Hazırlanan raporda Birliğin dışı olan bağımlılığı ve enerji ihtiyacına yönelik olarak aşağıdaki ifadelere yer verilmiştir (Cankara, 2007: 143-144).

- Birliğin sahip olduğu alt yapının yenilenmesi ve ihtiyaç duyulan enerjinin karşılanması için acilen yatırım yapılması gerekmektedir. Yapılacak olan yatırım tahminen 1 trilyon Euro civarındadır.
- Birliğin enerjiye olan bağımlılığı gün geçtikçe artmaktadır. Sahip olunan rezervin acilen ihraç edilen enerji iyi rekabet edebilecek duruma getirilmelidir. Zira bu durum sağlanmazsa birlik güvenliği sağlanmamış ülkelere ihtiyacının yaklaşık olarak %50’sini ithal etmeye devam edecektir ki; bu durum Birliğin enerji arz güvenliliğinin sağlanamaması anlamına gelmektedir.
- Dünya enerji rezervinin büyük bölümü Rusya, Norveç, Cezayir olmak üzere üç ülkede yoğunlaşmaktadır. Bu durum Birliğin enerji ihtiyacı düşünüldüğünde sözü edilen nü üç ülkeye olan bağımlılığı artırmaktadır.
- Petrol ve doğal gazın fiyatı sürekli artmaktadır ki, bu durum tüketici konumundaki Avrupa ülkelerini zor durumda bırakmaktadır. İhtiyacın devam etmesi enerji fiyat artışının sürekliliği anlamına gelmektedir.

Maddeler incelendiğinde Birliğin başta Rusya olmak üzere Norveç, Cezayir’e enerji bağımlılığı ortadadır. Bu doğrultuda yapılan projeler ile enerjinin arz güvenliği sağlanmaya çalışılmaktadır. Alternatif boru hattı projeleri ile sözü edilen güvenlik sağlanmaya çalışılmaktadır (Kızılkaya, Engin, 2004: 200).

Avrupa Birliğinin Rusya’ya olan bu bağımlılığı ülke ile işbirliğine girişmesine neden olmuştur. 1997 yılında yürürlüğe giren Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması ile AB Rusya arasındaki enerji konusunda İş Birliğinin de kaçınılmaz olduğu anlaşılmıştır. AB’nin

yürütmüş olduğu bu süreçte başta, enerjinin arz güvenliliğinin sağlanması olmak üzere, doğalgaz, elektrik, petrol ve doğal çevrenin korunması gibi konular da işbirliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Zira Rusya'nın o dönemde içinde bulunduğu istikrarsızlıktan faydalanarak hedeflerine ulaşmayı amaçlayan AB, bu süreçte petrol ve doğalgaz bakımında ülkeye olan bağımlılığını da dikkate alarak hareket etmektedir. Uzun vadede AB sağlanacak olan işbirliği ile Rusya'nın enerji yatırımlarına AB'ye kapılarını açacağını planlamakta, verimli ve doğal çevreye duyarlı teknolojinin kullanılması, enerjiye gösterilmesi gereken hassasiyetin gösterileceği vb. konularda ilerleme sağlayarak, Rusya ile olan ilişkilerini yeniden düzenleme yoluna gitmiştir. Bu süreçte Rusya, sahip olduğu enerji standartlarını Avrupa standartlarına yükseltecek diğer yandan, enerji sektörü yatırımlarında AB'ye kapılarını açacaktır (Kızılkaya, Engin, 2004: 199).

AB ile Rusya arasındaki işbirliği yalnızca enerji ve jeopolitik konular ile sınırlı kalmamıştır. AB, Rusya ve Hazar bölgesi üzerinde yürüttüğü politikada açık ve dürüst bir yöntem izlemekte ve Rusya ile eşit haklar paylaşmaktadır. Birlik ve Rusya arasındaki bu iş birliğinden iki tarafta çıkar sağlamaktadır. Ayrıca Rusya'nın doğalgaz ve petrol AB'ye satarken AB ise kendi arz güvenliğini sağlamış olduğunu düşünmektedir. Rusya'nın zaman içinde Ukrayna ile sorunlar yaşaması enerjinin Avrupa'ya taşınması konusunda sorunların yaşanacağını gösterdiğinde AB'yi Rus gazına alternatif aramaya itmiştir. AB bu doğrultuda Hazar bölgesinin doğalgazını Avrupa'ya taşıma yoluna gitmiş ve bu durum ikili arasındaki işbirliğinin istenildiği gibi sağlam olmadığını da göstermiştir. Zira ikili karşılıklı olarak birbirine bağımlılığı da sorgulanmaya başlamış, bu durum neticesinde AB'nin Rusya'ya bağımlı olduğu fark edilmiştir (Pamir, 2005: 80). Bu bağlamda AB İran'ın elinde bulunan gaz Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya üzerinden Nabucco adı verilen proje ile Avrupa'ya taşınması amaçlanmıştır. Bu sayede AB, Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak istemektedir. Lakin günümüzde de görülmektedir ki Avrupa'nın enerji ihtiyacı – yaklaşık olarak %30- Rusya'ya bağımlılığını sürdürecektir.

2.6.3.Rusya Açısından Kafkas Bölgesinin Önemi

Tarihsel süreç içinde sürekli olarak Kafkasya bölgesine ilgi duyan Rusya, Kafkasya bölgesinde stratejik önemi olan yerleri işgal ederek nüfuzunu hissettirmeye başlamıştır. Bu noktada Sovyet Rusya dağılana kadar olan dönemde Kafkasya bölgesi üzerinde hakimiyetini sürdürmüştür. Sovyet Rusya'nın yıkılmasıyla beraber, Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan gibi Kafkas bölgesinde yer alan ülkeler bağımsızlığını elde etmişlerdir. Buna rağmen Federal Rusya'nın bölgeye olan ilgisi ortadan kalkmamış ve dış politikasında bu devlet üzerinde hem siyasi hem de ekonomik baskıyı devam ettirmiştir. Diğer bir ifade ile Rusya'da hangi rejim veya kesim başta olursa olsun Kafkas bölgesine karşı tutumunda bir değişiklik olmamış, dönümün şartlarına göre sadece şekil değiştirmiştir demek doğru bir yaklaşım olacaktır.

Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla bağımsız devlet konumuna gelen Kafkas ülkeleri üzerindeki otoritenin ortadan kalkmasıyla, Sovyet Rusya egemenliği altında yaşanan sorunları da su yüzüne çıkarmıştır. Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki Karabağ problemi, Gürcistan'da, Osetya, Çeçenistan bölgelerinde meydana gelen kaos ortamı ve kanlı çatışmalar bu problemlerin somut sonuçları olarak karşımıza çıkmaktadır (Kibaroglu,2001: 95-106).

Batı dünyası ile Orta Asya'nın zengin enerji rezervleri arasında köprü görevi gören Kafkas bölgesi, Rusya açısından önemli bir stratejik öneme sahiptir, çünkü Rusya bu bölgeyi kontrol altına alarak Avrupa'yı kendine bağımlı bir duruma getirmek istemektedir. Gerek Rusya gerekse Avrupa açısından önem arz eden Kafkas bölgesi içinde bulunduğu kargaşada batılı devletlerin desteğini alamamıştır. Batılı devletler doğrudan bölgeye müdahale etmeyi veya taraf olmayı menfaatlerine uygun olmadığı düşüncesi ile arabuluculuk görevini üstlenmeyi daha uygun görmüşlerdir. Bu durum Rusya'nın bölgedeki etkinliğini artırmıştır.

Kafkas bölgesinin jeopolitik konumu ve stratejik pozisyonu, etnik yapısı, sahip olduğu boru hatları ve İslami tehditlere açık oluşu tarihsel süreçte olduğu gibi günümüzde de Kafkas bölgesini Rusya'nın dış politikasında önemli bir yere konumlandırmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla beraber bölge, kuzeyde bir parça, güneyde ise üç parçaya bölünerek bağımsız devletlere bölünmüştür. Çeçen

anlaşmazlıkları, gaz sevkiyat politikası, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Batı yanlısı politikaları ve başta ABD olmak üzere Türkiye ve İran'ın bölgeye olan ilgisi Rusya'nın bölgeye müdahale etmesinin temel gerekçeleridir (Cameron ve Domanski, 2005: 3).

Kafkas bölgesinin sahip olduğu, Bakü, Grozni ve Maykop olmak üzere petrol kaynaklarına ve Bakü-Novorosisk ve Mavi Akım Projesi bağlı enerji hatlarının yanında, Kuban, Tebrek gibi Rusya'nın tarım ihtiyacını karşılayabilecek olan verimli ovaları, Kuzey Kafkasya'yı güneye bağlayan Daryal geçidi gibi Rusya'nın ihtiyaç duyduğu kaynakların var olması bölgenin Rusya açısından vazgeçilmez bir yer olduğunu göstermektedir. Bunun yanında SSCB'nin dağılmasıyla beraber Kafkasya'nın önemi biraz daha fazla artmaya başlamıştır. Yaklaşık olarak dünya petrol rezervinin %6.6'sını elinde bulunduran Rusya, elindeki kaynakların büyük çoğunluğunu Sibiryada bulundursa da kalite bakımından en iyi durumdaki rezervi Caharkale'dedir. Zira Rusya ihtiyaç duyduğu uçak yakıtını bu bölgeden elde ettiği rezervle gidermektedir. Kafkasya bölgesinin sahip olduğu rezervlerin yanında, Hazar ve Sibiryadan çıkarılan enerjinin taşındığı güzergah üzerinde yer alması ve Karadeniz'den yapılacak olan yüklemeler için önemli limanlara sahip olması bölgeye ayrı bir önem katmaktadır. Bahsedilen tüm bu gerekçeler bir arada değerlendirildiğinde Rusya'nın Kafkasya'dan vazgeçmesi düşünülemez. Özetle Rusya Karadeniz'e açılmak istiyorsa Kafkas bölgesinde etkin olması gerekmektedir.

2.6.4. Hazar'ın Statüsü Sorunu ve Rusya Federasyonunun Hazar Havzasına Yönelik Enerji Politikaları

SSCB'nin 1991 yılında dağılmasıyla beraber Hazar bölgesi, Federal Rusya, Azerbaycan, İran, Türkmenistan ve Kazakistan olmak üzere bağımsız devletler tarafından çevrelenerek yeni bir coğrafi haritaya bürünmüştür. Bağımsızlığını kazanan bu devletler, tarih boyunca göl olarak nitelendirilen Hazar'ın deniz olduğu görüşü etrafında birleşerek Hazar'ın statüsü hakkında tartışmalara sebebiyet vermişlerdir. Hazarın statü sorunu Sovyet Rusya döneminde de zaman zaman gündeme gelmiş fakat Hazarın kapalı deniz olduğu tezi her zaman kabul görmüştür. Zira Ruslar Hazara kıyısı olan diğer bir ülke olan İran'ı yok sayarak Hazar'ın Ruslara

ait olduğunu kabul etmektedirler. Bu noktada tarih boyunca bu fikri benimseyen Rusya, bu düşünceye paralel olarak politikalar geliştirmişlerdir. Putin Azerbaycan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirerek, Hazar'ın statüsünü belirleyen bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma, Azerbaycan'ın sürekli üzerinde durduğu ve teklif ettiği gibi deniz tabanlı olarak bölünerek su kitlesi iki devletinde ortak kullanım alanı olacaktır. Anlaşma ayrıca Hazar'a kıyısı olan ülkeler arasında sınır güvenliğini ve ekonomik işbirliğini içermekte; Azerbaycan'ın ekonomisini ve Hazar deniz ticaretinin gelişmesine katkı sağlayacaktır. Bu sayede, Azerbaycan'a ait olan ticaret gemileri Rus sularında gezebilecek ve Transhazar projesi hayata geçirilmiş olacaktır(Aras, 2001: 224-225).

Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın kendi aralarında yaptıkları ve Hazar statüsünü belirleyen anlaşmaları tanımamasına rağmen, Rus petrol şirketlerinin bölgeye yaptıkları yatırımları desteklemekteydi. Zira bölgedeki petrol anlaşmalarına Rus şirketlerinin dahil olması, bölgedeki kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmesini kolaylaştırmaktadır. Bu doğrultuda, Putin 2002 yılında Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ı da dahil ederek Avrasya Gaz Üreticileri Birliği'ni (EAGP) hayata geçirmiş ve bölgeyi yeniden kontrol altına almıştır. Bununla da yetinmeyen Putin Birliğin kurulmasının ardından Hazara deniz gücü indirmiş ve bölgeyi denetim altına aldığını göstermiştir. Putin AB ile imzalanan fakat onaydan henüz geçmeyen olan Enerji Şartı Anlaşması'nı kabul etmeyerek, hazar bölgesine Gazprom'un girmesini sağlayarak bölgeyi Rusya'nın enerji ağına dahil etmesi, AB'nin bölgeye yönelik politikasını kısa vadede baltalamıştır (Aras, 2001: 224-225).

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Hazara kıyısı bulunan Azerbaycan, Hazarın statüsü konusunda tartışmaların yeni merkezi haline gelmiştir. Azerbaycan'ın bölgedeki petrol ve gaz rezervlerine batı sermayesine teslim eden tavrı ile ön plana çıkmakta ve Hazarın statüsü konusunda önemli bir rol oynamaktaydı. Azerbaycan Hazarı göl olarak kabul eden bir tavır takınmakta; Hazarın göl olarak kabul etmekle onun kullanım hakkının kıyısı olan devletler arasında paylaşılmasını istediği sonucu çıkmaktadır. Azerbaycan'ın Hazarı göl olarak kabul etmesindeki en büyük nedende bu görüşün altında yatmaktadır. Zira Hazarın göl olması kullanım hakkının ulusal

sektör arasında bölüştürülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Azerbaycan Rusya ile İran'ın Hazar kaynaklarını ortak kullanımı konusundaki ısrarı üzerine politikasından vazgeçmiştir. Bu noktada Azerbaycan açısında Hazarın hangi statüde olacağını her hangi bir önemi yoktur. Azerbaycan için önemli olan nokta, Hazara kıyısı olan ülkelerin münhasır yetkilerini kullanacakları ulusal bölgelere ayrılması konusudur. Ayrıca Azerbaycan Hazarın hukuksal olarak statüsünün net olarak belirlenmesine kadar alan sürede, her ülkenin kendi kıyısı sınırları içinde enerji kaynaklarından istediği şekilde yararlanmasını savunmaktadır (Çolakoğlu, 1998: 109).

Hazarın statüsü hakkındaki görüşünü net olarak ortaya koymayan Türkmenistan ilk etapta Federal Rusya ve İran'ın üzerinde durduğu ortak kullanım görüşü savunmaktadır. Bu noktada Türkmenistan Hazara kıyısı olan Rusya, Azerbaycan ve İran ile memorandum imzalamıştır. Lakin sonrasında yapılan kıyısı ülkeleri zirvesinde bu tavrından vazgeçerek, Azerbaycan gibi Hazarın kıyısı olan ülkeler arasında bölünmesini ve Azerbaycanla aralarında ortak hat baz alınarak bölünmesi gerektiğini dile getirmiştir. Türkmenistan ve Azerbaycan'ın anlaşamadığı nokta ise ortak hattın nasıl belirleneceğidir. Temelde aynı görüşü savunan iki ülke arasında yataklar konusunda ortaya çıkan soğukluk Türkmenistan'ın İran ile yakınlaşmasına neden olmuştur. Azerbaycan ortaya ortak hattın ekvator endeksli belirlenmesini savunurken, Türkmenistan Hazarın matematiksel konuma göre ortak hattın belirlenmesini teklif etmiştir. Her iki durumda da tartışmalı olan Kepez/Serdar yatağı iki ülkenin ortak sınırları içinde yer almaktadır (Yatar, 2007: 120).

Kazakistan Hazara kıyısı bulunan her ülkenin kendi kıyısı sınırları içinde Hazar kaynaklarını işletme hakkının verilmesi gerektiğini savunarak tavrını ortaya koymuştur. Sonrasında ise münhasır ekonomik sınırlarını belirleyerek bölgeyi koruma altına almıştır. Kazakistan Rusya ile "*Hazar Denizi'nin Kuzey Kısmının Dibinin Kaynaklarının Kullanılması Amacıyla Egemenlik Haklarına Uyulması*" adlı bir anlaşma imzalayarak, Hazarın ortak hat prensibi çerçevesinde bölündüğünü kabul etmişlerdir. Anlaşma kapsamında Hazarın dibini ulusal sektörlere bölünmesi, su yüzünün de ortak kullanıma açılması kabul edilmiştir. Ortak hattın sınırında kalan kısımlar ise yarı yarıya kullanılacaktır. Benzer bir anlaşma Azerbaycan ile de

imzalanmıştır. Anlaşma gereklerine uymayarak Rus petrol şirketi Lukoil'in Xvalynskoye, Severnoye ve Çentralnoye'de yapmış olduğu faaliyetler Kazakistan tarafından hoş karşılanmamıştır.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk kabul eden devlet olan Türkiye, bölgede petrol ve doğal gaz enerjileri hususunda aktif bir rol oynamaya başlamıştır. Bu noktada Hazarın göl olarak kabul edilmesi ve deniz statüsündeymiş gibi kaynaklarının paylaşılması Türk Cumhuriyetlerinin aleyhine olacağından bu durum Türkiye'nin de çıkarlarına terstir. Bu noktada Türkiye için en iyi çözüm yolu, Hazara boru hatlarının döşenmesine uygun olan ve kıyısı olan ülkeler dışında diğer ülkelere de haklar veren bir çözümün ortaya atılmasıdır. Bu nedenle Hazarın deniz statüsüne alınması Türkiye'nin menfaatleri ile örtüşmektedir. Bu görüşten ziyade ikinci bir seçenekte Hazarın tamamen bölüşülmesidir. Bu durumun gerçekleşmemesi durumunda ise Hazarın altında petrol ve doğalgaz hatlarının geçmesine yönelik çözümler uygulanmalıdır.

Hazara kıyısı olan ülkelerin katılımıyla 2007 yılında gerçekleşen zirvede Hazarın statüsü yine çözülememiştir. Zirvede Hazarın göl mü yoksa bir iç deniz mi olduğu konusunda dahi bir görüş Birliğine varılamamıştır. İran, en kısa kıyıya sahip olmasına rağmen, Hazarın her ülkeye eşit olacak şekilde paylaşılmasını savunurken, Rusya, Azerbaycan ve Kazakistan Hazarın kıyısı olan ülkeler arasında kıyı uzunluğu esasına göre paylaşılmasını savunmaktadırlar. Görüş Birliğine varamayan ülkeler, ABD'nin bölgeyi etkisi altına almaya yönelik politikalarını dikkate alarak başta İran ve Rusya olmak üzere soruna çözüm getirilmesi için daha fazla çaba harcamasını sağlayabilecektir. Putin, Hazara kıyısı olan ülkelerin işbirliği ile kurulacak olan KASFOR isimli bir deniz gücünün Hazar Denizine indirilmesi önerisini sunmuştur. Zira Putin daha önce ABD'nin önerdiği bir çözüm yoluna benzeyen bu öneriyi sunarak, ABD'nin bölgede güç kazanmasını engelleyici engellemek istemektedir. Putin, ABD'nin bölgeye yönelik planlarını bozmaya çalışması, İran açısından da olumlu olsa da, İran Rusya'nın Hazarda daha fazla güçlenmemesi için bu öneriyi sıcak bakmamaktadır (Yatar, 2007: 113)

2.6.5. Enerji Ekseninde Rusya-Çin İlişkileri

Putin'in 2006 yılında Çin'e gerçekleştirdiği ziyaretin temelini geçmişte de olduğu gibi Çin'in enerjiye olan talebi oluşturmuştur. Çin'in enerjiye olan ihtiyacının artmasıyla beraber Putin, ülke enerji pazarına dahil olmak istemektedir. Bu noktada ülkeye yapılan ziyaret sırasında, İran, Kuzey Kore, Tayvan ile ticaret ve enerji konulu anlaşmalara imza atarak Uzakdoğu pazarında da etkin olmayı hedeflemektedir. Putin Çin'e yapmış olduğu ziyarette liderler birçok konuda işbirliğine içinde olacaklarını belirterek birçok konuda görüş Birliğine varmışlardır. Rusya ile Çin arasında anlaşmaya varılan konular ise özetle (Adıbelli, 2006:);

- Şuan itibari ile netlik kazanmayan Rus-Çin sınırı 2007 yılı itibariyle netlik kazanacaktır.
- İki ülkenin çıkarlarının en üst seviyeye çıkarılması için görüş alışverişi yapılabilecek danışma mekanizması kurulacaktır.
- İki ülke arasındaki ticaretin zamanla artırılması hedeflenmektedir.
- Nakliye ve bankacılık gibi sektörlerde işbirliği içinde hareket edilmesi kararlaştırılmıştır.
- İki ülke uzay teknolojileri ve araştırmaları konularında ortak hareket edecektir.

Putin'in ülkeye gerçekleştirmiş olduğu ziyaret büyük etki uyandırmıştır. Zira ziyaret sırasında beklentilerden daha farklı bir enerji anlaşmasının imzalanması herkesi şaşırtmıştır. Rusya ile Çin arasında petrol, doğalgaz ve elektrik ticareti konusunda birçok anlaşma imzalanmış nükleer enerji içinde işbirliğine varılmıştır. Ayrıca imzalanan ön anlaşmaya göre, Rusya Çine yılda 60 milyar k/s elektrik vereceğini belirtmiş, fakat Rusya'nın yıllık üretimi 32 k/s olması aradaki açığı nasıl temin edeceği sorularını beraberinde getirmiştir (Somuncuoğlu, 2006: 17). Bu doğrultuda Rusya Çin'e elektrik satabilmek için Sibiry'a da yeni elektrik santralleri inşa edeceğini belirtmektedir. İki ülke arasında imzalana bu anlaşmalar Çin'in bazı ödünler vermesi ile uzlaşmaya varılmıştır. Zira Çin elektrik fiyatlarını, elektrik üretmede yetersiz olan bölgelere endeksli olmasını kabul ederken, Rusya Çin'e elektrik reaktörü inşa etmeyi kabul etmiş ve nükleer enerjide işbirliğine evet demiştir. Bu sayede Rusya Çin'in nükleer enerji üretme projeleri içinde yer almayı ummaktadır. Çin Orta Doğuya olan enerji bağımlılığını en aza indirmek adına

nükleer enerjiye ağırlık vermektedir. Ayrıca yapılan ön anlaşma ile doğalgaz fiyatları petrol ürünlerine endekslenmiştir. Zira doğalgaz Çin'de bolca bulunan kömüre endeksli bir durumda olması Rusya'nın batı ile doğu arasındaki dengeyi oluşturamaması anlamına gelecektir. Bu hamle ile Rusya dengeyi yakalama fırsatı yakalamıştır. Üzerinde uzlaşmaya varılan ve ön anlaşma imzalan projelerin hayata geçirilmesi ile Rusya'nın AB'ye olan bağımlılığı en aza indirilecek ve enerji sevkiyatının yönü gelişen güney doğu Asya'ya çevrilecektir. Asya ülkelerinin enerjiye duyduğu ihtiyacın gün geçtikçe artması, Putin'in enerji sektörü için yeni piyasa arayışına cevap vermektedir. Bu noktada Putin sözü edilen bölge enerji piyasasında etkin bir rol oynaya başlayarak, bölgeyi de hem siyasi hem de ekonomik olarak etkisi altına almayı hedeflemektedir. Bu sayede ABD'nin bölge üzerinde kurmaya çalıştığı hegemonyasını kırabilecektir. Bunu başarabilmek için en iyi destekçisi şüphesiz Çin olacaktır (Somuncuoğlu,2006: 18-19). Putin'in Çin'e yaklaşması ve karşılıklı bazı tavizlerin verilmesi de buna bağlanmaktadır. Diğer yandan iki ülkenin ekonomik açıdan birbirinin tamamlayıcısı durumda olması, Rusya'nın Çin ile olan karşılıklı bağımlılığını artırma yoluna gitmesini gerekli kılmaktadır. Bu doğrultuda Rusya, Sibiry'a'dan ve Uzak doğusundan petrol ve doğalgaz sevkiyatını yapabileceği Çine boru hattı döşemesi gerekmektedir. bu doğrultuda yapılacak olan projeler ile iki ülke birbirine olan bağımlılığını artıracak ve menfaatleri korunmuş olacaktır.

Büyüyen ve gelişen Çin ekonomisini aynı oranla enerjiye de ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan bakıldığında hem Rus hem de Ortadoğu enerji kaynaklarını Çin açısından hayatı önem taşımaktadır. Çin ihtiyaç duyduğu Ortadoğu ve Hazar bölgesi enerjisinin boru hatları ile batıya taşınmasına karşıdır. Zira Rusya da Ortadoğu ve Hazar bölgesinde batılı devletlerin etkisini kırmak istemektedir. Bu noktada ortak menfaatleri olan iki devlet işbirliği içinde çalışmakta ve çıkarlarını korumaya çalışmaktadır.

2.6.6. Putin Dönemi Enerji Politikasının Türkiye'ye Etkisi

Türkiye'nin en büyük doğalgaz tedarikçisi olan Rusya, yaklaşık olarak enerji ihracatının %7'sini Türkiye'ye yapmaktadır. Bu oran, Türkiye yıllık ihtiyacının %

65'ini oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'nin Rusya'ya bağımlı olduğunu düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu bağımlılığı avantaja dönüştürmek isteyen Putin Türkiye ile olan ilişkilerini iyileştirme yoluna gitmektedir. Sözü edilen bu bağımlılığın tek taraflı olduğunu düşünmek yanlış olacaktır, çünkü Rusya'dan Türkiye'ye gelen mavi akım boru hattındaki gazı sadece Türkiye kullanmaktadır. Putin'in Türkiye önerdiği Mavi Akım 2 projesi ile ilişkilerin iyileştirilmesi düşünülürken bu projenin zaten bağımlı olunan Rusya'ya bağımlılığı daha da artacağını düşündürmektedir. Ayrıca Güney Avrupa'ya taşıdığı doğalgaz hattını çeşitlendirmek adına Güney Akım boru hattını genişletme kararı almıştır. Bu kararı almasındaki en büyük neden ise, Türkiye'nin de kendisine bağımlılığını kullanarak boru hattını çeşitlendirerek bu hat üzerinden Avrupa'ya gaz vermemektir. Zira Nabucco boru hattı ile Azerbaycan Türkmenistan İran gazının da Avrupa'ya taşınması ile Avrupa'nın rüyaya olan bağımlılığı azaltılmak istenmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın Güney Akım Projesine Nabucco hattı projesine zarar vermesi düşünülmektedir (Yapıcı, 2007: 41).

Harita.2. Nabucco boru Hattı Güzergahı
(Kaynak: <http://www.alternaturk.org/harita.php>)

Rusya'nın yapmış olduğu proje anlaşmaları, Türkiye'nin stratejisini olumsuz etkilemektedir, çünkü Putin'in önermiş olduğu Mavi Akım 2 projesi bağımlılığı artıracığı düşüncesiyle ılımlı karşılanmamaktadır. Bunun yanında Rusya'nın Ukrayna ile yaşadığı doğalgaz sorunu da güvenlik konusundaki tedirginlikleri haklı çıkarmaktadır. Rusya'nın enerjiyi de dış politikasında bir silah olarak kullanması Türkiye'nin alternatif aramaya itmektedir. Bu nedenle Türkiye Nabucco boru hattına sıcak bakmakta ve kendisini oyuna dahil etme şansını yakalamak istemektedir.

Gazprom ile İtalyan ENİ şirketi arasında Avrupa'ya enerji taşınması hususunda "Güney Akım Projesi" anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Rusya'nın Ortadoğu'dan almış olduğu gazın Karadeniz altından Bulgaristan'a oradan da ikiye ayrılacak olan hattın bir ayağı ile Romanya, Macaristan, Avusturya ve Slovenya'ya, diğeri ile Yunanistan ve İtalya'da gaz sevkiyatı yapılacaktır. Bu sayede Rusya'ya olan bağımlılığının azalacağını düşünen Avrupa zamanla Rus gazına daha fazla bağımlı hale geleceğini hesaba katmamıştır. Gerçekleştirilecek olan projenin en fazla zarar vereceği ülke Türkiye'dir. Mavi Akım 2 projesi ile Avrupa'ya taşınması düşünülen Rus gazı, Türkiye'nin kararsız tavrı, Rusya'nın karşı çıktığı Nabucco projesini desteklemesi, batı ile Rusya arasındaki çatışmada batıyı desteklemesi Putin'in projeden vazgeçmesinin nedenleri olduğu düşünülmektedir. Diğer yandan projeden vazgeçilmesinin diğer ve en önemli nedeni, Türkiye'den geçecek olan hat ile Rusya'nın Türkiye'ye daha fazla bağımlı duruma gelmesinin istenmemesidir. Diğer bir ifade ile ABD'nin müttefiki gözü ile bakılan Türkiye'ye Rusya'nın daha fazla bağımlı hale gelmesinin istenmemesidir. İmzalanan Güney Akım projesinden sonra Türkiye harekete geçse de olumlu bir cevap alınmamış olsa da Mavi akım 1 projesinin İsrail'e kadar uzatılması konusunda Putin'in kararlı olduğu bilinmektedir⁸.

⁸ <http://www.milliyet.com.tr/mavi-akim/>.

Harita. 3. Güney Akım Projesi Güzergahı
(Kaynak: <http://www.alternaturk.org/harita.php>)

Türkiye Rusya'nın enerji politikası içinde önemli bir yerde durmaktadır. Bu nokta birbirine rakip iki ülke konumundaki Türkiye ve Rusya'nın birbirine bağımlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Rusya Türkiye'yi pazar olarak görmektedir. Bunun yanında Rusya'nın Türkiye'yi doğalgaz stok deposu olarak görmesi ikili ilişkileri iyileştirme yoluna gitmesinin diğer bir sebebidir. Güney Akım projesinin Bulgaristan tarafından sekteye uğratılması Putin'in, Türkiye'ye yönelmesine sağlamıştır. Bu gelişme, Türkiye'nin enerji sektöründeki stratejik önemi artmış ve enerji dağıtımının kavşağı durumuna gelmesini sağlamıştır.

Harita. 4. Türkiye Boru Hattı Haritası (<http://www.alternaturk.org/harita.php>)

2.6.7. Putin Döneminde Yakın Çevre İle Olan İlişkiler Ve Enerjinin Güç Unsuru Olarak Kullanılması

Rusya'nın yakın çevre tabirini kullandığı bölgedeki devletleri dört ana grupta toplanabilmektedir: birinci grup, Avrupa bölümünü kapsayan ve Slav kökenli olan Belarus, Ukrayna ve Moldova; ikincisi Orta Asya grubunu oluşturan Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Tacikistan; üçüncüsü Kafkasya grubunu oluşturan, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan; dördüncüsü ise Baltık devletleri olan Letonya, Litvanya ve Estonya'dır. Ayrıca Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna'nın 21 Aralık 1991 Tarihinde imzaladığı Almatı Deklarasyonu ile bağımsız devletler topluluğu kurulmuştur. Ortak ekonomik alan, iş gücü, sermayenin serbest dolaşımı gibi kararların kabul edildiği BDT bu nedenle Rusya için stratejik öneme sahiptir. Diğer taraftan Rusya yakın çevresindeki ülkelerde yer alan azınlıkları bahane ederek ülkelerin iç siyasetinde hak iddia etmektedir (Hekimoğlu, 2007: 138-144).

Sovyetler döneminde oluşturulan sistem söz konusu ülkelerin birbirileri ile bağımlı duruma getirmiştir. Bu noktada öncü durumdaki Rusya, Sovyetler döneminden kalan etkiyi devam ettirme isteyen Putin, BDT ve yakın çevresinde yer alan ülkeler üzerinde yumuşak ve sert güç unsurlarını elinde bulundurmaktadır. Bu bağlamda ortak tarih, konuşulan dil gibi yumuşak güç unsurları açısından etkili olmakta ve diğer güçlere göre ABD ve diğer küresel güçler avantajlı bir duruma gelmektedir. Diğer taraftan sert güç unsurunu da gerekli gördüğü durumlarda Gürcistan'da olduğu gibi- kullanmaktadır. Dolayısıyla Putin döneminde de Rusya bölgedeki etkinliğini devam ettirmektedir. Söz konusu etki enerji alanında da görülmektedir. Zira Sovyetler döneminde oluşturulan sistem bu ülkeleri enerji üretiminde ve enerjisinin sevkiyatı konularında Rusya'nın onayını zorunlu kılmaktadır.

Rusya'nın yakın çevre tabirini kullandığı bölge çok geniş bir coğrafyayı içine almaktadır (Doğu Avrupa, Orta Asya, Güney Kafkasya). Bu nedenle Rusya'nın yakın çevresi üzerindeki etkisi Rusya için jeopolitik açıdan önem arz etmektedir. Bu bağlamda Orta Asya ve Güney Kafkasya ele alındığında bölgenin sahip olduğu enerji kaynakları Rusya için önem taşımakta ve bölgede meydana gelen etnik ve dini çatışmalar ülkeyi doğrudan etkilemektedir. Ayrıca bölgede yer alan azınlıkların haklarının gözetilmesi de diğer bir önemli konudur. Yakın çevreyi önemli kılan diğer bir konuda, Batılı devletlerin bölgede etkinlik kurarak Rusya'ya alternatif olma düşüncesidir. Putin, istikrarın ve güvenliğin, Rusya'nın küresel güç olma yolunda gerekli olan iki temel parametre olduğunu benimsemiş ve tarihi, kültürel ve coğrafi bağlarının olduğu yakın çevresinde söz sahibi olmak istemiştir. Bu noktada yakın çevresi ile ekonomik ilişkilerini güçlendirerek doğal kaynakların kontrolünü eline almak istemektedir. Zira Putin zengin doğal kaynakların var olduğu bu coğrafyada etkin olan ülkenin güç olma yolunda önemli bir avantaj yakalayacağını düşünmektedir. Bu doğrultuda Putin bölge üzerinde hâkimiyet kurabilmek için geliştirdiği politikalar ile faaliyetlerine devam etmektedir. Diğer taraftan ülkenin küresel güç olma yolunda ilerleyebilmesi için güvenliğin şart olduğu benimseyen Putin, yakın çevresinde meydana gelen olayların ve çatışmaları kontrol altına tutmayı hedeflemektedir (Caniklioğlu, 2010: 117-119).

Yakın çevre politikasının 1993 yılında belirlenmesine rağmen dönem itibari ile içinde bulunulan şartlar politikanın ancak 2000'li yıllarda uygulanmasına neden olmuştur. Çünkü 2000 yıllarda Rusya içinde bulunduğu kötü durumdan kurtularak ekonomik anlamda güç kazanması ve istikrarı sağlamasıdır. Bu nokta yakın çevresi olan dış politikasının merkezine siyasi, ekonomik ve askeri unsurlarını yerleştirerek batılı ülkeler ile bölge etkinliği konusunda mücadele etmektedir. Putin Orta Asya'nın Rus toprağı olduğunu ifade etmekte ve başta ABD olmak üzere diğer devletlerin bölge üzerinde her hangi bir etkinlik kurmasını mani olmaya çalışmaktadır (Caniklioğlu, 2010: 147).

Sovyet Birliği döneminde Orta Asya'da oluşturulan enerji nakil hatlarının kilit noktası Rusya olacak şekilde oluşturulmuştur. Bu nedenle Orta Asyaları ürettikleri enerjiyi Avrupa pazarına taşıyabilmek için Rusya'ya bağımlı durumdadır. Bu durumu hükümet, tekelinde bulunan Gazprom aracılığıyla kendi lehine çevirmekte ve bölgedeki hâkimiyetini bu sayede sağlamaya çalışmaktadır (Bayar, 2008: 123). Rusya'nın yakın çevresindeki önemli bölgelerden biride Kafkasya bölgesidir. Zira Rusya elindeki petrol miktarının yaklaşık olarak yarısını Kuzey Kafkasya bölgesinden tedarik etmektedir. Diğer taraftan Kafkasya bölgesinin hem Hazar Denizine hem de Karadeniz'e kıyısı olması ve Rusya'nın sıcak denizlere inmek için izleyebileceği yollardan biri olması bölgeye ayrı bir önem kazandırmaktadır (Mackinon, 2008: 182-184). Ayrıca Hazar denizinden elde edilen kaynakların sevkiyatı için geliştirilen boru hattı projesinin güzergahında bulunması Kafkasya'nın önemini artıran diğer bir unsurdur.

Enerjinin bir araç olarak kullanılmaya başlandığı Vladimir Putin döneminde, özellikle Belarus, Ukrayna, Moldova ve Gürcistan gibi zayıf olarak nitelendirilen ülkeler üzerinde aktif bir şekilde kullanılmaktadır. Rusya'nın enerjiyi bir baskı aracı olarak kullanması küresel güçleri ve diğer ülkeleri tedirgin etmektedir. Diğer taraftan tüm bu tedirginliğe ve tepkilere rağmen Rusya, benimsediği enerji politikasından vazgeçmemekte hatta enerji alt yapısını oluşturmaya devam etmekte ve şirketleri satın almakta veya ortaklık kurmaktadır. Bu bağlamda Rusya enerjiyi bir silah olarak kullanmada doğalgazı kısıtlama yöntemine başvurmaktadır. Gazın ilk kısıtlandığı ülke 2006 yılında Ukrayna olmuştur. Aynı yıl Litvanya açılan ihalenin Rus şirket

yerine Polonyalı bir şirkete vermesi Rusya'nın tekrar kozunu kullanmasına sebebiyet vermiş ve gaz sevkiyatını kısıtlama yoluna gitmiştir (Kısacık, 2015: 4). Yaşanan bu gelişmeler Rusya'nın elindeki gücü denemesine ve şiddetini ölçmesini sağlamış ve ilerleyen dönemlerde enerjiyi sert güç unsuru olarak kullanmasının önünü açmıştır.

Putin'in yakın çevresini etkisi altına almaya çalıştığı enerji politikası gaz başta ABD olmak üzere diğer ülkelere gözdağı vermeye yöneliktir. Zira Rusya jeopolitik ortağı durumundaki ülkeler üzerinde Batılı devletlerin etkilerini arttırmaya yönelik politikalarından dolayı huzursuzluk yaşamaktadır. Bu doğrultuda Rusya söz konusu jeopolitik ortaklarını gaz fiyatlarındaki düzenlemeler ile kendi doğrultusunda hareket etmeye zorlamaktadır. Sovyetler dönemindeki askeri gücün verdiği süper güç konumunu tekrar elde edebilmek için enerjiyi kullanmaktadır. Enerji unsurunu kullanarak süper güç konuma gelmek isteyen Rusya bu sayede siyasi hedeflerine ulaşmayı amaçlamakta ve bu sayede güçlü bir devlet olmak istemektedir. Zira dünya genelinde gaza olan talebin sürekli bir biçime artması ve Rusya'nın elinde bulundurduğu enerji rezervleri düşünüldüğünde enerjinin Rusya açısından ne denli önemli olduğu daha iyi kavranacaktır. Rusya elindeki gücün devamlılığını sağlamak adına yakın çevresinin güvenliğini ve istikrarını sağlamaya çalışmaktadır. Diğer taraftan etkisi altına aldığı yakın çevresinde etkinliğini artırmak için alternatif stratejiler geliştirmektedir. Bu bağlamda Rusya geliştirdiği yeni boru hattı projeleri ile ABD'nin yakın çevreyi etkisi altına alarak kendisini enerji sektöründe devre dışı bırakma düşüncesini egale etmeye çalışmakta ve kendisine güvenilir bir tedarikçi imajı yaratmaya çalışmaktadır. Söz konusu boru hattı projelerini Rusya stratejik bir güç olarak kullanmaya devam etmek istemektedir.

SONUÇ

Çarlık Rusya'sının yerini alan Sovyetler Birliği yaşam alanını, mirasçısı olduğu Çarlık Rusya'sında olduğu gibi, ele geçirdiği topraklar üzerinde baskıcı bir yönetim tarzı ile sağlamıştır. Bu anlamda Sovyetler Birliği coğrafi genişlemeyi ideolojik enstrümanlar aracılığıyla hayata geçirmiştir. Sovyetler Birliğinin uluslararası konjonktürde süper güç konumuna geldiği ve Ortadoğu'da önemli bir aktör olduğu yıllarda Rus deniz trafiği Akdeniz'de de hissedilir bir hâl almıştır. Bu durum Sovyetler Birliğinin gerek askeri üsler gerekse etkisi altındaki rejimlerin desteği ile Rus jeopolitiğini Akdeniz'de küresel bir güç haline getirmiştir. Lakin Rusya'nın ABD ile giriştiği askeri, siyasi, ekonomik ve psikolojik mücadele hantal yapıdaki Sovyet ekonomisinin çökmesi ile son bulmuştur. Bu durum Sovyetler Birliği'nin çöküşüne de zemin hazırlamış ve onu kendi yaşam alanına çekilmeye zorlamıştır. Bu dönemde her ne kadar Rusya bölgedeki üstünlüğünü kaybetmiş olsa da önemli bir jeostratejik aktör olarak ağırlığını hissettirmeye devam etmiştir. Bu süreçte Ruslar, Çarlık Rusya ve Sovyet Rusya döneminde uluslararası hiyerarşik piramidin en üst basamağında yer almayı başarmış fakat bu gücü uzun bir süre devam ettirememiştir. Bu nedenle, Rusya kültürel, ideolojik, jeopolitik derinliğini jeostratejik konumuna aktararak güç denemeleri yapmakta ve farkındalık inşa etmeye çalışmaktadır. Rusya yaptığı jeostratejik mahiyetli denemelerin temeline “Latin Avrupa'dan dışlanmışlık” “Batıdan gelen tehdit”, “Yarı doğululuk ve Asya'nın ürünü” vb. kavramları yerleştirilerek ortaya çıkan olumsuz imajın yıkılması için de “özgün kültür” oluşturma amacı gütmüştür. Oluşturulması hedeflenen özgün kültür “Slavcılık”, “Ortodoksluk” “Rus jeopolitiği”, “Avrasyacılık” gibi çıkarımlar bağlamında oluşturulmaya çalışılmıştır.

SSCB'nin yıkılmasından sonra yeniden toparlanma sürecine giren Rusya'da bu süreç ne çarlık Rusya'sı ne de Sovyetler Birliği'nin ortaya çıkardığı dinamikler ile benzerlik göstermemektedir. Dikey anlamda toprak bütünlüğünü koruyan Rusya Federasyonu eski yönetim tarzı ile varlığını devam ettirmiştir. Devam eden bu yönetim tarzı Vladimir Putin'in başa geçtiği 2000 yılına kadar sağlıklı bir şekilde yürüdüğünden bahsetmek imkansızdır. Bu bağlamda ülkenin uluslararası konjonktürdeki konumunun oluşmasında lider faktörü çoğu zaman belirleyici bir

faktör olarak kabul görse de, liderin sergilemiş olduğu davranışların stratejik derinliği ile tarihsel bellek gibi unsurların da şekillendirici olduğu bir gerçektir. Bu nedenle de her ne kadar Putin çökmüş bir ekonomi ve eskimiş teknolojiye sahip bir ülkenin başına geçse de Sovyetler Birliği'nin bıraktığı jeopolitik konum ve bölgedeki jeostratejik ağırlık Rusya'nın yeniden toparlanmasında önemli rol oynamıştır.

Putin'in Rusya siyasetinde etkin olmasına kadar geçen süreçte ya da SSCB'nin dağılmasından sonraki 10 yıllık süreçte ülke hem siyasi hem de ekonomik alanlarda çöküş yaşamıştır. Ülke alt yapısının yetersiz olmasına rağmen kapitalist rejime geçiş için çalışmalar yapılması ülkenin zor bir süreç yaşamasına sebebiyet vermiştir. Sözü edilen ekonomik ve siyasi çöküş süreci, hazırlıksız olarak gerçekleştirilen ekonomik ve siyasi reformların somut bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Dönemin Başkanı Boris Yeltsin'in serbest piyasa ekonomisine hızlı geçiş sürecini başlatması, Batı yanlısı bir politika benimsemesi, buna bağlı olarak Batılı bir devlet olarak görülmek istemesine rağmen beklediği desteği alamaması, hızlı ve bilinçsiz özelleştirme uygulamaları hükümet gelirlerini azaltmış, ayrıca ekonomik olarak güçlü oligark sınıfının ortaya çıkması gibi olumsuzluklar ülkenin istikrarsız bir hâl almasına neden olmuştur. Yeltsin'in başkanlığını destekleyen oligarklar ekonomik güçlerini kullanarak hem iç hem de dış siyasette etkin olmaya çalışmışlardır. Tarih 1999 Aralığını gösterdiğinde Başkan Boris Yeltsin yerini Vladimir Putin'e bıraktığını resmen açıklayarak siyasetten el çekmiştir.

Putin, kendinden önceki döneme kıyasla çok boyutlu bir politika izleyerek başarı kazanmayı hedeflemiştir. Bu doğrultuda hem Batı hem de Asya politikasını sentezleyerek, yakın çevresinde olduğu kadar Batı dünyası ile de iyi ilişkiler izlemeye çalışmıştır. Vladimir Putin, güçlü bir devlet kurmak ve uluslararası arenada saygın bir yer edinme adına merkezi otoritenin güçlü olmasının gerekliliğini kavrayarak bu doğrultuda politikalar izlemiştir. Ülke sınırları içindeki bölgeler arasında bulunan ekonomik farklılıklar bölgelerin bağımsız hareket etmelerine sebebiyet vermiştir. Bu olumsuz durumu ortadan kaldırmak için Putin, Adem-i merkeziyetçi yapıdan ülkeyi merkeziyetçi bir yapıya dönüştürerek, merkezden atadığı valiler ile bölgelerin bağımsız hareket etmelerinin önüne geçmiştir. Bölgeler arasındaki bütünlüğü sağlanmasının ardından ülke yönetimini güçlendirmek için

ekonomik olarak güçlü olan oligarkları tasfiye etme kararı almış ve bu doğrultuda adımlar atmıştır.

Ekonomik çıkarları politikasının temeline yerleştiren Putin, ülkenin güçlü olabilmesi için ekonominin de güçlü olması teorisi doğrultusunda başta enerji şirketleri olmak üzere ulaşım, iletişim gibi sektörlerin devleştirilmesi için önemli adımlar atmıştır. Devletleştirme uygulamaları kapsamında öncelik ekonomik getirisi yüksek olan enerji şirketleri hedef alınmıştır. Enerji sektörü üzerinde etkili olan yabancı ve özel sermaye ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ulusal çıkarları ön planda tutan yöneticilere teslim edilen sektörden gelen kâr ile devlet ekonomik olarak zenginleşmeye başlamıştır. Enerji aracı ile ekonomik hedeflerini yerine getiren Putin, enerji silahını dış politikada da kullanmaya başlamıştır. Dış politikada enerjiyi etkin olarak kullanmayı hedefleyen Putin, bu amacı doğrultusunda enerjiyi, enerjiye bağımlı olan ülkeler üzerinde baskı aracı olarak kullanmaya başlamış ve stratejik hamleler yapmış ve ülkenin dış politikasını enerji merkezine şekillendirmiştir. Elinde bulunan doğal enerji rezervini pragmatik bir şekilde kullanarak diğer ülkeleri kendine bağımlı durumuna getirmek ve bu sayede ülke ekonomisini büyütme istemektedir. Bu hedefi doğrultusunda izlediği siyasette başarılı olabilmek için enerji bir baskı aracı olarak kullanılmış ve ekonomide olduğu gibi dış siyasette de enerji Rusya'yı dünyanın öncü aktörlerinden birisi konumuna getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında ülkenin sahip olduğu tek kaynağın enerji olması ve Putin'in izlediği dış siyaseti tamamen enerji üzerine kurması Rusya'nın dinamik bir küresel güç olmasını sağlamıştır.

Putin'in devlet yönetimine gelmesiyle birlikte büyüme gösteren Rus ekonomisinin temelini enerji kaynakları oluşturmaktadır. Zira Putin'in başa geldiği dönemde petrol fiyatlarının artış göstermesi ekonomiye canlılık kazandırmıştır. Ekonomik istikrarlı sağlayan Putin akabinde aynı aracı yakın çevresi ve batılı ülkeleri üzerinde etkin olabilmek için kullanmıştır. Zira enerji kaynaklarının düşüş yaşanması durumunda ülkenin tek ihraç ürününde zarar göreceği gerçeği ile karşı karşıya olan Rusya'nın yeniden bir çöküş dönemi yaşamasına sebep olacaktır. Bu bağlamda enerji fiyatlarında meydana gelecek olan bir dalgalanma Rus ekonomisine zarar vereceği gibi dış siyasetindeki etkinliğini de olumsuz etkileyebilecektir. Böylesi bir durum ile

karşı karşıya kalmak istemeyen Putin özellikle Ortadoğu ve Hazar kaynakları üzerinde etkin bir rol oynamak istemekte ve bu sayede tek tedarikçi olarak piyasaya yön verme amacıyla hareket etmektedir. Nitekim Putin elindeki enerji silahını kullanmaktan çekinmeyen bir tavır takınmaktadır. Ukrayna ile yaşanan sevkiyat sorununda vanaları kapatması elindeki gücün etkisini somut olarak test etme şansını yakalamış ve kendisinin dahi tahmin edemediği bir etkiye sahip olduğunu görmüştür. Diğer taraftan Soğuk savaş döneminde süper güç durumdaki Sovyetler Birliği nükleer silah üretiminin yanında ülkenin kalkınması ve gelişmesi için ihtiyaç duyulan enerji üretimini arttırmak adına nükleer enerjiden faydalanma yolunu seçmiştir. Bu noktada Ruslar ilk defa nükleer enerji ile Sovyetler Birliği döneminde tanışmıştır. Günümüzde Rusya'nın dış politikasında kendine özgü bir yer edinen nükleer enerji sektörünü de, gaz ve petrol sektöründe olduğu gibi Sovyetler Birliği'nin mirasını görmek mümkündür. Bu doğrultuda Rusya'nın izlediği enerji politikası incelendiğinde fosil yakıtların ülke ekonomisinde önemli bir yere sahip olduğu ve en önemli ihracat kalemini oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca Rusya teknolojik ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda elektrik üretiminde enerji çeşitliliğine giderek tek kaynağa endekli enerji sağlayıcı konumundan kurtularak uluslararası konjonktürdeki etkinliğini sürdürmeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle de Rusya, Sovyetler Birliği'nden kalan eskimiş nükleer santrallerin yaşattığı problemler ve Batılı devletlerin endişelerinden kaynaklanan olumsuz algıyı tersine çevirmek adına yeni santraller yapmakta ve nükleer enerji sektörüne yatırımlar gerçekleştirmektedir. Sonuçta Rusya'nın fosil yakıttan elde ettiği sermayeyi nükleer enerji sektörünün gelişimine aktararak rasyonel bir karar aldığını söylemek mümkündür. Çünkü, Rusya bu politikalar ile hem enerji çeşitliliğini sağlayarak tek bir kaynağa bağımlı kalma riskini ortadan kaldırmaya çalışmakta, hem de fosil yakıttan elde edilen enerjiye bağımlı olan yakın çevresindeki ülkeler ve Batılı devletlerin fosil yakıtına bağımlılığını azaltmak için yönelebilecekleri nükleer enerji sektöründe de etkin bir konuma gelmeyi amaçlamaktadır.

Rusya yakın çevresindeki enerji kaynaklarına Batılı devletlerin müdahalesini istememektedir. Bu doğrultuda zor kullanmaktan çekinmemektedir. Başta ABD olmak üzere bölgede nüfus sahibi olmaya çalışan devletlerin etkisini, Çin ve Hindistan ile yakınlaşarak kırmaya çalışmaktadır. Diğer bir ifade ile ABD

önderliğinde Batı hegemonyasının yakın çevresinde oluşmasını istememektedir. Yakın çevresinde etkinliğini daha fazla hissettirmek için, BM bünyesinde Çin ile takındığı ortak tavır çok kutuplu dünyaya yönelişin göstergesidir. Rusya ve Çin'in ortak tavrının geçmişi SSCB-Çin ilişkilerine dayanmaktadır. SSCB döneminde başlayan bu yakınlaşma Rusya'nın kurulması ile devam etmiştir. Bu noktada Rusya ile Çin arasında tam anlamıyla 1996 yılında başladığının söylenebileceği stratejik ortaklık siyasi, askeri, ekonomi/ticaret, enerji, kültür, eğitim, sağlık, çevre gibi alanlarda işbirliğine de etki etmiştir. Diğer taraftan ABD'nin yürüttüğü hegemonyacı anlayış iki ülkenin birbirine yakınlaşmasını ve ortak politika yürütmeyi zorunlu kılmıştır. Zira iki ülkenin kendi arasındaki sınır problemlerini hızla çözerek oluşturdukları güven ortamında bölgedeki diğer ülkelerde katılımı ile Şangay İşbirliği Örgütü kurmaları, çok kutuplu dünya sistemi oluşturma çabaları ve aralarında gerek askeri gerek ekonomik ve politik işbirliği ABD'nin tek kutuplu düzenine karşı yürüttükleri politikanın somut yansımasıdır. Ayrıca hızla gelişen Çin'in ihtiyaç duyduğu enerjiyi Rusya'dan sağlıyor olması onu Rusya'ya yakınlaştıran diğer önemli bir nedendir.

Rusya'nın sahip olduğu jeopolitik konum itibarı ile batıda AB, doğuda Çin ile komşu oluşu nedeniyle Rusya'yı en yakın ve en büyük enerji deposu durumuna getirmektedir. Bilhassa AB açısından değerlendirildiğinde Rusya'nın AB'ye konum itibarı ile yakınlığından kaynaklanan enerjiye kolay ulaşılabilmesi ve enerji arzı güvenliğinin sağlanması gibi hususlar Rusya'yı AB açısından önemli bir konuma getirmektedir.

Orta Asya'nın jeopolitik konumu Rusya açısından oldukça önem arz etmektedir. Rusya'nın enerji kaynaklarının denetimini sağlayabilmek için bölge üzerinde hakimiyet kurması gerekmektedir. Bu bağlamda, Rusya enerji silahını kullanarak ülkeler üzerinde hem siyasi hem de ekonomik baskı yapmaktadır. Ayrıca Rusya'nın enerji endeksli politikası bağlamında bölgedeki hâkimiyeti stratejik açıdan oldukça önemlidir. Rusya'nın Ortadoğu üzerinde izlediği politika ABD'nin izlediği tek kutuplu dünya düzeni planını engelleme açısından oldukça önemlidir. Zira ABD'nin son yıllarda dünyada oluşan çok kutuplu düzenden uzak kalması ABD açısından kurulmak istenen tek kutuplu dünya düzeni siyasetini devam ettirmesi ve başarı

kazanılması düşünölemeyecek bir durumdur. Bu açıdan bakıldığında ABD'nin Irak ve Afganistan müdahalesi yaptığı faaliyetler ABD'nin amacını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu müdahaleleri ve benzeri faaliyetleri ABD'nin kurmak istediği tek kutuplu hegemonyanın somut adımları olarak nitelendirmek mümkündür.

Rusya izlediği enerji endeksli çok kutuplu dünya düzeni kurma düşüncesi ile ABD'nin kurmak istediği tek kutuplu dünya düzeni hegemonyasının etkisini kırmayı düşünmektedir. Rusya politikası gereği, Çin, Hindistan ile işbirliği içine girmektedir. Rusya, izlediği politikayı hayata geçirebilmek için enerjiden aldığı gücü kullanmaktadır. Enerji kozunu kullanarak yakınladığı ölkelerden izlediği politika gereği, çok kutuplu bir dünya düzenine destek olmalarını talep etmektedir. Ayrıca çok kutuplu düzeni kurmak ve dünya siyasetinde etkin bir rol oynamayı hedefleyen Putin öncelikle kendi yakın çevresinde bulunan ve eski Sovyet Rusya'ya bağlı ölkelerin içi ve dış siyasetlerinde etkin ve hükmedici olması gerektiğinin farkına varmıştır. Rusya'nın Ortadoğu ve Hazar bölgesine olan ilgisinin temel nedeni ise, bölgelerin sahip olduğu doğal kaynaklardır. Bölge bu yönüyle sadece Rusya'nın değil Batılı devletlerin de ilgisini çekmektedir. Fakat iki güç için de tarih boyunca en etkin olan tarafın Rusya olması Putin'e avantaj sağlamaktadır. Zira bölgenin sahip olduğu kaynaklardan en yüksek verimi almak isteyen Rusya bölge üzerindeki politikasını da bu yönde şekillendirmektedir. Bu bağlamda devlet işletmesi Gazprom vasıtasıyla bölgede faaliyet göstermektedir ve bu sayede şirket enerji alanında dünyanın en büyüğu konumuna gelmiştir. Bu noktada Rus enerjisine ihtiyaç duyan ölkelerin şirket ile yakın ilişki kurması bir zorunluluk haline gelmiştir. Tüketici ölkeler bu bağımlılığı en aza indirmeye yönelik politikalar geliştirse de şirket bu bağlılığın devamını sağlamak adına projeler hayata geçirmektedir. Başta Hazar ve Ortadoğu'yu etkisi altına alma girişimi bu projelerin somut yansımaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Rusya Ortadoğu ve Hazar bölgesinde yer alan eski Sovyet Cumhuriyeti ölkelerinin enerji bakımından kendisine bağımlı olduklarının farkına varmalarını sağlayacak bir politika izlemeye başlamıştır. Böylelikle dünyanın muhtaç durumda olduğu enerjinin dolaylı yoldan bir silah görevi görmesi Rusya'nın izlediği politikanın merkezine enerjiyi yerleştirmesine neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında mevcut rezervler ile eli güçlü olan ülke Rusya olmuştur. Petrol ve doğalgaza rakip enerji kaynaklarının bulunmasına kadar

geçen sürece her ne kadar tepki gösterilse de Rusya'nın enerjiye dayalı dış siyasetine ve agresif davranışlarına boyun eğme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Nihai olarak üzerinde çalışılan alternatif enerji kaynaklarının uzun bir süreye ihtiyaç duyması bu zorunluluğu doğurmaktadır. Diğer taraftan dünya genelinde enerjiye duyulan ihtiyacın giderek artması ve önem kazanması Rusya'nın elinde bulundurduğu rezervler sayesinde dünya siyasetinde daha da önem kazanmasını sağlamıştır. Sonuç olarak zengin rezervlere sahip olan Ortadoğu'nun istikrarsız durumu dünya ülkelerinin yönünü Rusya'ya çevirmesine neden olmuş ve Rusya'nın sahip olduğu enerji kaynakları ile süper güç olabilmesi için uygun ortam hazırlanmıştır.

Putin'in başa geçtiği dönemde petrol fiyatlarını artış göstermesi Putin'in işini kolaylaştırmış ve petrol fiyatlarındaki artış başarı kazanmasının en önemli sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu konjonktürde ekonomik olarak güçlenen Rusya, içinde bulunduğu gerek ekonomik gerekse siyasi istikrarsızlıktan kurtulmak için önemli bir kaynak elde etmiştir. Fakat yaşanabilecek muhtemel bir olumsuzluğun Putin'in kazanmış olduğu avantajı ortadan kaldırma potansiyeli ve bu durumun diğer ülkeler tarafından bir koz olarak kullanılması ihtimaline karşı Putin, Gazprom ve Rosneft gibi şirketlerin Batılı devletlerin şirketleri ile birleşmesini engelleyecek politikalar geliştirmesini sağlamıştır. Diğer yandan siyasi istikrarsızlıklar yaşayan doğalgaz zengini ülkeler ile ikili anlaşmalar yaparak, ülke geleceğini garanti altına almayı planlamaktadır.

Rusya, her ne kadar süper bir güç değilse de sahip olduğu zengin enerji kaynakları ile bölgesel bir güç olduğunu küresel boyutta kabul ettirmiştir. Diğer taraftan doğal kaynakların yanında nükleer enerjiye de sahip olması Rusya'nın önemini artırmaktadır. Ülkenin elinde bulunan enerji kaynaklarının millileştirilmesi ve ülke siyasetinin istikrarlı bir yapıya kavuşması Rusya'nın dünyanın enerji gündemini belirleyici konuma gelmesinin önünü açmıştır. Putin'in ülkenin başına geçmesiyle birlikte enerji satışından elde ettiği ekonomik kaynağı ve dış politikayı pragmatik temeller üzerine kurarak doğru ve gerçekçi hamlelerde bulunması ülkenin yeniden saygın ve güçlü bir konuma gelmesini sağlamıştır. Putin enerjiyi, izlediği politika gereği yeri geldiğinde ekonomik bir güç unsuru yeri geldiğinde ise sert güç unsuru olarak kullanmış ve bu sayede bölgesel bir güç unsuru konumuna yükselerek

Ortadoğu'yu etkisi altına almayı başarmıştır. Bu bağlamda, Rusya'nın izlediği enerji endeksli politika güç enerji ekseninin etkisini göstermektedir.

Rusya'nın izlediği enerji odaklı sert güç unsuru, diğer ülkelerin dış politikalarını yeniden şekillendirmelerini gerektirmektedir. Bu noktada ülkeler, ekonomik güç, sert güç, enerji arasındaki etkininin yaptırım gücü ekseninde yeni dış politikalar üretmeye yönelmiştir.

Putin, Rusya Federasyonu'nu geçmiş yıllarda olduğu gibi dünya siyasetinin en etkin isimlerinde biri olmasını sağlamaya çalışmakta bu düşüncesini tam anlamıyla yerine getiremese dahi, global dünyada etkin bir yapıya kavuşmaya yönelik bir dış siyaset yürütmeye başlamıştır. İzlenen bu politika ülkeyi Batı dünyası ile Rusya arasında süreklilik arz eden bir çatışmaya sürüklemektedir. Lakin Putin sahip olduğu en önemli güç olan enerji ile elini güçlendirmiş ve dış siyasetini enerji odaklı olarak bir çizgide yürütmüştür. Bu bağlamda Putin dış siyasetinde enerjiyi en önemli araç olarak kullanmıştır. Kullanılacak olan enerji gücünün Rusya'yı yeniden dünya siyasetinde önemli bir yere taşıyacağına farkına olan Putin belirlemiş olduğu siyasetten kopmayarak yoluna devam etmiştir. Öyle ki, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonraki süreçte içinde bulunduğu istikrarsız dönemi Putin ile atlatan Rusya, enerjiyi hem ekonominin hem de siyasi ilişkilerinin merkezine yerleştirerek önemli bir atılım gerçekleştirmiştir. Putin'in gerçekleştirdiği reformlarla beraber ülke yeniden eski süper güç konumuna gelme yolunda önemli mesafe kat etmiştir. Rusya'nın dünya siyasetinde etkin bir konuma gelmesi Sovyetler Birliği'nden kalan mirasında etkisi büyüktür. Gerek enerji nakliyesinde kullanılan boru hatlarının Rusya topraklarından geçecek şekilde inşa edilmesi gerekse bırakılan teknoloji Rusya'nın Sovyetler Birliği dönemindeki gücüne ulaşmasında büyük rol oynamıştır. Çünkü inşa edilen boru hatlarının Rusya topraklarında geçiyor olması eski Sovyet ülkelerinin enerji sevkiyatı konusunda ve diğer politik konularda Rusya'ya bağımlı hale getirmektedir.

Sonuç olarak Rusya'nın izlediği enerji merkezli dış politika ve meydana gelen ekonomik ve siyasi olumlu gelişmeler enerjinin etkili ve önemli bir güç olduğunu gözler önüne sermektedir. Enerji odaklı yürütülen politikaların kısa vadede olumlu

cevap vermesi enerjiyi ekonomik güç ile bağlantılı hale getirmektedir. Bu bağlamda ülkeler enerji ihtiyaçları doğrultusunda dış ilişkilerini düzenlemektedirler. Bu anlamda Rusya, elinde bulundurduğu enerji kaynaklarını ve denetim altında tuttuğu boru hatlarını stratejik bir silah olarak kullanmaktan çekinmemiş bu sayede uluslararası konjonktürdeki güç dengesini kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Bunun yanında yakın çevresinde üzerinde izlediği politikalardan da olumlu sonuçlar almıştır. Vladimir Putin geliştirdiği dış politika araçları aracılığıyla Soğuk Savaş dönemindeki kadar olmasa da gücünü yeniden tesis etmiştir. Enerji endeksli dış politika ve uygulamalar gittikçe küreselleşen dünya ağları üzerinde enerjinin de büyük önem arz ettiğini kanıtlar niteliktedir. Diğer bir ifade ile Putin tüm dünyaya enerjinin etkin bir dış politika aracı olarak kullanılabileceğini göstermiştir. Bu bağlamda Vladimir Putin'in izlediği dış politika da başarılı bir grafik yakaladığından söz etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, Barış, *Büyük Avrasya Projesi*, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık: İstanbul, 2006.
- Akbulut, Hakan, "Enerji Diplomasisi", *International Energy Agency Turkey 1997 Review*, Eylül-Kasım 2000.
- Akkan, Faruk, Yeni Süper Enerjik Güç, *Aksiyon*, S. 588, 13 Mart 2006
- Aras, Osman, *Azerbaycan'ın Hazar Ekonomisi ve Stratejisi*, DER Yayınları: İstanbul, 2001, ss.224-225.
- Aydın, Mustafa, "Kafkasya ve Orta Asya'yla İlişkiler", *Türk Dış Politikası 2. Cilt* (Der. Baskın ORAN), İletişim Yayınları: İstanbul, 2001.
- Aydın, Nehir, *Orta Asya-Hazar-Ceyhan Boru Hattı ve Milli Güce Etkileri*, HAK Basımevi, 1999.
- Bayar, Yılmaz *Rusya'nın Enerji Politikaları*, Yedi Tepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.
- Bilgin, Mert, *Avrasya Enerji Savaşları*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.
- Bochkarev, Danila *Russian Energy Policy During President Putin's Tenure Trends & Strategies*, GMB Publishing: London, 2006.
- Cafersoy, Nazım "Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi", *Stratejik Analiz Dergisi*, C: 1, S.8, Aralık 2000.
- Caniklioğlu, Erhan, "Putin Döneminde Rusya'nın 'Yakın Çevre' Politikası (2000-2008)", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2010.
- Cankara, Pınar Özden, *Putin Dönemi Rusya'nın Yeniden Güç Olma Stratejileri ve Politikaları*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gebze, 2007.
- Caşın, Mesut Hakkı, 2006, *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Okumuş Adam Yayınları: İstanbul, 2006.
- Chase, Robert, Hill Emil ve Kennedy Paul, *Eksen Ülkeler Gelişen Dünyada ABD Politikasının Yeni Hatları*, 1. Baskı, Sabah Kitapları: İstanbul, 2000.

- Civelekoğlu, İbrahim, *Rusya'nın Enerji Politikaları ve Türkiye'ye Etkileri*, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2008
- Crozier, Brian, *The Rise and Fall of The Soviet Empire, An Imprint of Prima Publishing*, California: National Review, USA, 2000
- Çelikpala, Mitat, "Rusya'nın Enerjiye Dayalı Egemenlik Anlayışı", *Cumhuriyet Strateji Eki*, 22 Ocak 2007.
- Çolakoğlu, Selçuk, Uluslararası Hukukta Hazar'ın Statüsü Sorunu, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C: 53, S. 1-4, 1-4, 1998.
- Çomak, İhsan, *Rusya- İran İlişkileri*, 2006, <http://www.turksam.org/tr/yazilar>, erişim: 16.02.2015.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 4. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları, 2001.
- Dünyadaki Enerji Kaynakları ve Enerji Yolunda Türkiye'nin Avantajları*, Milli Güvenlik Akademisi Komutanlığı Yayınları: Ankara, 2005.
- European Commission, "*Energy: Let Us Overcome Our Dependence*", 2002
- Goldman, Marshall , *Petrostate: Putin, Power and the New Russia*, Oxford University Press: New York, 2008.
- Goldthau, Andreas, "Resurgent Russia? Rethinking Energy", *Policy Review*, February-March 2008.
- Gözen, Ramazan, Türk Dış Politikasında Vizyon ve Revizyon, *Demokrasi Platformu*, Yıl:1, S.4, Güz 2005.
- Gürel, Şükrü Sina, *Ortadoğu Petrolünün Uluslararası Politikadaki Yeri*, AÜSBF Yayınları: Ankara, 1995.
- Ham Petrol Ve Doğal Gaz Sektör Raporu*, Türkiye Petrolleri Yayınları, 2014.
- Hatipoğlu, Esra, "Yeni Komşuluk Politikasının Avrupa Birliği-Rusya İlişkilerine Etkisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, S. 23, 2005, ss.95-108
- Hekimoğlu, Aşem Nauşabay, *Rusya'nın Dış Politikası*, Vadi Yayınları: Ankara, 2007.

Hiç, Mükkerrem, *Büyüme ve Gelişme Ekonomisi*, Filiz Kitabevi Yayınları: İstanbul, 1994.

Hill, Fiona "Energy Empire: Oil, Gas and Russia's Revival", *The Foreign Policy Center*, Eylül 2004. <http://fpc.org.uk/fsblob/307.pdf>, Erişim Tarihi: 28.01.2015.

Holoboff, Elaine, "Russia's Draft Energy Security Doctrine," *Jane's Intelligence Review*, January 1997.

http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf, Erişim tarihi: 17.2.2015

<http://www.alternaturk.org/harita.php> erişim: 25.01.2015

<http://www.bilgesam.org/incele/100/-putin%E2%80%99in-turkiye-ziyareti-ve-iliskilerde-yeni-gerceklikler/> Erişim tarihi: 16.2.2015

<http://www.milliyet.com.tr/mavi-akim/>, Erişim tarihi: 17.2.2015

<http://www.mynet.com/haber/dunya/putinden-turkiyeye-kritik-ziyaret-1583544-1>
Erişim tarihi: 17.2.2015

http://www.radikal.com.tr/ekonomi/25_milyar_dolarlik_firsat-1210309 Erişim tarihi: 18.2.2015

<http://www.turkrus.com/67407-zirvenin-surprizi-ve-perde-arkasi-guney-akim-oldu-2-mavi-akim-geldi-xh.aspx>, erişim: 29.11.2014

<http://www.uwsp.edu/CNR/wcee/keep/mod1/Whatis/energymeasures.htm>, Erişim tarihi: 25.01.2015.

International Energy Agency, *Energy Policies of IEA Countries*, Paris, IEA Publications, 2006.

Işık, Özge, *Bölgesel Güvenlik; Türkiye ve Rusya İşbirliği*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya, 2006.

İvanov, İgor Sergeyeviç; Rusya'nın Dış Politikası ve Dünya (Makaleler ve Toplantılardan derleme), *Uluslararası İlişkiler Moskova Devlet Üniversitesi, Rusya Siyaset Ansiklopedisi*, ROSSPEN Yayınları: Moskova, 2001.

- Johnson, Debra “EU_Russian Energy Links: A Marriage of Convenience”, *Government and Oppositon*, C: 40, S. 2, Bahar 2005.
- Kamalov, İlyas, *Moskova'nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Yeditepe Yayınevi: İstanbul, 2008.
- Kapuscinski, Ryszard, *İmparatorluk*, 1. Baskı, Om Yayınları: İstanbul, 1999.
- Kısacık, Sinan “Rusya, ABD Ve Türkiye'nin Enerji Politikaları Çerçevesinde Doğalgaz Boru Hattı Projelerinin İncelenmesi”, <http://politikaakademisi.org/?p=2076>, (Erişim Tarihi: 19.02.2015).
- Kızılkaya, Ertuğrul ve Engin, Cem, “Enerjinin Jeopolitigi: Dünya Üzerindeki Jeo-ekonomik Mücadele”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 5 S. 9, 2004, ss. 197-204.
- Kıbaroğlu, Mustafa, “Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, C: 6, S. 4, 2001, ss. 95-106.
- Kotz, David; Weir, Fred, *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Rolü Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya*, Çev. Cemile Çakır, Kalkedon Yayınları: İstanbul, 2012.
- Krauss, Stefan “International Relations and Security of Energy Supply: Risks To Continuity and Geopolitical Risks”, *European Parliament Policy Department External Policies*, External Study, Şubat 2007.
- Kroutikhin, Mikhail “Energy Policymaking in Russia: From Putin to Medvedev”, *NBR Analysis: Russian Energy Policy and Strategy*, National Bureau of Asian Reserach, C: 19, S. 2, Temmuz 2008, ss. 23-40.
- Kuzu, Adem, *Putin Dönemi Rus Enerji Politikasının Türkiye'nin Enerji Politikasına, Etkileri* Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008
- Larsson, Robert L., “Russia's Energy Policy: Security Dimensions and Russia's Reliability as an Energy Supplier”, *FOI- Swedish Defense Research Agency*, Mart 2006.
- Lelli, Edoardo “Black Gold and Blue Gold: The Importance of Energy in the New Power Policy of Russian Federation”, *Transition Studies Review*, C: 15, S. 4, 2009, ss. 746-758.
- Mackinon Mark, *Yeni Soğuk Savaş ve Renkli Devrimlerin Sırrı*, Destek Yayınevi: İstanbul, 2008.

- MGA 54. Müdavimleri, *Enerji, Yer altı kaynakları ve Ulusal Güvenlik*, Milli Güvenlik Akademisi Yayınları, 2003, Yayın No:6.
- Mikail, Elnur Hasan, *Rus Dış Politikası ve Yeni Çar Putin*, Konya, 2007
- Musaoğlu, Neziha , “AB-Rusya İlişkilerinde Tartışmalı Stratejik Ortaklık”, *AB Üzerine Notlar*, Nobel Yayınları: İstanbul, 2005, ss.155-175
- Musatov, Valery “Russia’s Energy Policy Today”, *International Affairs: A Russian Journal of World Politics, Diplomacy and International Relations*, C: 55, S.1, 2009, ss.71-85.
- Nichol, Jim “Russian Political, Economic, and Security Issues and U.S. Interests”, *CRS Report for Congress*, 2011.
- Oğuz, Cem, , “Büyük Satranç Tahtası ve Rusya’da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, C. 6, S. 4, 2001, ss. 107-120,
- Overland, Indra; Brakhus, Kyrre Elvenes, “Chinese Perspectives on Russian Oil and Gas”, der. Jeronim Rerovic, Robert W. Ortung ve Andreas Wenger, *Russian Energy Power and Foreign Relations*, Routledge Press, 2009, ss. 201-221.
- Özbay, Fatih, *Tarihsel süreç içerisinde Ruslar ve Rusya*, İhsan Çomak (Ed.), Rusya Stratejik Araştırmaları-1, TASAM Yayınları: İstanbul, 2006
- Pamir, Necdet, “Orta Asya ve Kafkasya’da Güvenlik Arayışları Sürecinde Bölgedeki Enerji Kaynaklarının Rolü”, İdris Bal (der), *21.yy’da Türk Dış Politikası*, Nobel Yayın Dağıtım: Ankara, 2004.
- Pamir, Necdet, Avrupa Birliği’nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye, *Stratejik Analiz*, C: 6, S. 67, 2005.
- Rose, Richard ve Munro Neil, *Elections without Order. Russia’s Challenge to Vladimir Putin*, Cambridge University Press: Cambridge, 2002.
- Rosner, Kevin “Gazprom and the Russian State”, der. Kevin Rosner, *Russian Foreign Energy Policy: An Analytical Compendium (Volume 1)*, GMB Publishing, içinde, London, ss. 265-347.
- Rumer, Eugene, *Russian Foreign Policy Beyond Putin*, The International Institute for Strategic Studies, Routledge: London, 2007.
- Russia Energy Sector Handbook Volume 1: Strategic Information and Important Developments*, Washington: International Business Publications, 2010.

- Rutland, Peter “US Energy Policy and the Former Soviet Union: Parallel Tracks”, der. Jeronim Rerovic, Robert W. Ortung ve Andreas Wenger, *Russian Energy Power and Foreign Relations*, 2009, içinde, Routledge Press, ss. 181-200.
- Selçuk, Hasan, *Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*, TASAM Yayınları: İstanbul, 2005
- Sharma, Ashok, “India and Energy Security”, *Asian Affairs*, vol. 38, no. II, July 2007.
- Shlapentokh, Dimitry, “Russia’s Approach to USA: Between Hate and Love”, *Perceptions: Journal Of International Affairs*, C: 11, S. 3-4, Güz-Kış 2006, ss. 85-102.
- Somuncuoğlu, Anar “Orta Asya’da Denge Oyunu”, *Cumhuriyet Strateji*, 2006, S. 95, ss.18-19.
- Somuncuoğlu, Anar, “Yeni Hedef Dinyester ve Kırım”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, S. 54, 2005, ss. 16-17.
- Stern, Jonathan P. *The Future of Russian Gas and Gazprom*, Oxford University Press: New York, 2005.
- Strategic Survey, “Russia and the West: The End of the Honeymoon”, Vol: 104, Number: 1, 2004, pp. 116-129,
- Stulberg, Adam N. *Strategic Manipulation and Russia’s Energy Statecraft in Eurasia*, State University of New York Press: New York, 2007.
- Taşan, Fatma, *Turkey’s Energy Security Cooperation with the European Union and Russia*. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008
- Tellal, Eral “Zümrüdüanka: Rusya’nın Dış Politikası”, *Ankara SBF Dergisi*, C: 3, S.65, 2010, ss.189-236
- The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020*
[http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_\(Eng\).pdf](http://www.energystrategy.ru/projects/docs/ES-2030_(Eng).pdf), erişim: 05.02.2015
- Tkachenko, Stanislav L. “Actors in Russia’s Energy Policy towards the EU”, der. Pami Aalto, *The EU- Russian Energy Dialogue: Europe’s Future Energy Security*, Ashgate Publishing Co., Hampshire, 2008, içinde, ss.163-192.
- Tompson, William “The Political Implications of Russia’s Resource-Based Economy”, *Post-Soviet Affairs*, C: 21, S. 4, Ekim/Aralık 2005, ss. 335-359.

- Uslubaş, Fevzi, *Küresel Terör, Afganistan, BOP ve ABD İmparatorlukların Bataklığı*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları: İstanbul, 2005.
- Ünal, Mustafa Cem, *Rus Dış Politikasında Enerjinin Rolü ve AB Enerji Politikasına Etkisi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans, Ankara, 2011.
- Ünüvar, Ersegül, “Yeni Büyük Oyun: Hazar Bölgesinde Rekabet ve Güvenlik Arayışı”, *Stratejik Öngörü*, Yıl: 1, S: 1, Mayıs 2004, ss. 100-103.
- Wallender, Celeste A. “Russian Transimperialism and Its Implications”, *The Washington Quarterly*, C: 30, S. 2, İlkbahar 2007, ss. 107-122.
- Woehrel, Steven “Russian Energy Policy Toward Neighboring Countries”, CRS Report for Congress, Eylül 2009.
- Yapıcı, Merve, İrem *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler*, USAK Yayınları: Ankara, 2010.
- Yapıcı, Utku, *Yeni Soğuk Savaş*, Başlık Yayınları: İstanbul, 2007.
- Yatar, Yüksel, *Avrupa Birliği Enerji Politikası Ve Bu Politika Bağlamında Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Önemi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2007.
- Yeltsin, Boris, *Gece yarısı Günlükleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul, 2000.
- Yüce, Çağrı Kürşat, *Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele*, Ötüken Yayınları: İstanbul, 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Berkan ÇAĞLAR

Doğum Yeri ve Tarihi : Ankara-1980

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Başkent Üniversitesi Sağlık bilimleri Fakültesi
Spor Bilimleri Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi : Ufuk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar : TNB E- İMZA A.Ş

İletişim

E-Posta Adresi : caglarber@gmail.com

Tarih : 10 Temmuz 2015